T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI

BENLİK KAYNAKLARI TÜKENMESİ OLGUSUNU GRUPLAR ARASI BAĞLAMA YERLEŞTİRMEK: GRUPLA ÖZDEŞLEŞME VE SOSYAL BASKINLIK YÖNELİMİNİN ETKİLERİNİN MİNİMAL GRUP PARADİGMASI KAPSAMINDA İNCELENMESİ

(Doktora Tezi)

Funda TURHAN

BURSA 2021

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI

BENLİK KAYNAKLARI TÜKENMESİ OLGUSUNU GRUPLAR ARASI BAĞLAMA YERLEŞTİRMEK: GRUPLA ÖZDEŞLEŞME VE SOSYAL BASKINLIK YÖNELİMİNİN ETKİLERİNİN MİNİMAL GRUP PARADİGMASI KAPSAMINDA İNCELENMESİ

(Doktora Tezi)

Funda TURHAN
ORCID
0000-0001-5857-606X

Danışman:
Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL

BURSA 2021

ÖNSÖZ

Lisansüstü eğitimimin başından bu yana nadir bulunan eğitimcilerden biri ile çalışma fırsatı edindiğim için kendimi şanslı saymaktayım. Bu nedenle teşekkürlerimin en büyüğü bilgisini esirgemeyen, bilimi ve çalışmayı ve vericiliği kendisine prensip olarak seçmiş değerli danışmanım Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL'e aittir. Sonsuz anlayışı, bitmeyen sabrı, içimdeki yontulmamış elmasa inancı ile sürecin başında bu yana gerekli zamanlarda yanımda olarak gerekli zamanda yalnız olmama fırsat vererek benim için oldukça değerli öğrenme fırsatları yarattığı için kendisine minnet duymaktayım.

Doktora eğitimi bir işbirliği sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle oldukça kısıtlı bir zamanda Bursa Uludağ Üniversitesi'nde psikoloji doktora eğitiminin açılmasına olanak sağlayarak, değerli zamanlarını bizlere ders vermeye ayıran tüm hocalarıma teşekkür ederim. Hem derslerdeki hem de tez izleme sürecindeki katkıları için Dr. Öğr. Üyesi Ahu ÖZTÜRK'e; bilgisi, çalışkanlığı, güleryüzü ve yardımseverliğiyle örnek aldığım Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN'a teşekkür ederim. Yine tez izleme sürecine katılmayı kabul ederek, her toplantıda titiz okuması ve geribildirimleri ile bu çalışmanın gelişmesine katkıda bulunduğu için Prof. Dr. Rüçhan UZ'a teşekkür ederim. Tez savunma jürimde yer almayı kabul ederek katkılarını esirgemeyen Doç Dr. Serap AKFIRAT ve Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ABAYHAN'a teşekkür ederim.

Doktora sürecimde aynı odayı paylaşma fırsatı edindiğim için kendimi şanslı saydığım, her zaman iyi bir dinleyici olarak düşüncelerimi netleştirme yardım eden, veri toplama sürecinin zorlu aşamalarında eşlik ederek katkıda bulunan Araş. Gör. Burcu ALKAN'a teşekkür ederim.

Lisans sürecimden bu yana akademik çalışmalarımı desteklediği için TÜBİTAK Bilim İnsanı Daire Başkanlığı'na katkıları için teşekkür ederim.

Hayattaki her şeyde olduğu gibi, bu çalışmanın tamamlanmasında elbette aile üyelerinin katkıları büyüktür. Her zaman görüşlerime saygı duyan, hayatını bize adayan annem Canan GENÇ'e, sıkıntılarımı dinleyerek parlak zekâsıyla çözümler bulan canım kız kardeşim Fulya GENÇ'e, oğlumun bakımındaki yardımlarıyla tez için daha fazla zaman ayırmamı sağlayan diğer ailem Nazmiye-Osman TURHAN'a, kaya gibi sabrı ve anlayışı için eşim Süleyman TURHAN'a teşekkür ederim. Doğduğu günden bu yana en iyi öğretmenim olan, neşesi ve enerjisiyle bana güç veren, değerlerime öncelik vermemi sağlayan oğlum Umut Egemen'e teşekkür ederim.

Son olarak, bu çalışmayı değerli danışmanım Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL ve canım oğlum Umut Egemen TURHAN'a ithaf etmek isterim. İlki olmadan bu teze başlamam, ikincisi olmadan ise bitirmem mümkün olmazdı.

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : FUNDA TURHAN
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Anasanat Dalı: PSİKOLOJİ
Bilim/Sanat Dalı : PSİKOLOJİ
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : viii +163
Mezuniyet Tarihi : 24 /02 /2021
Tez Danışman(lar)ı : Prof Dr. M. Ersin KUŞDİL

Benlik Kaynakları Tükenmesi Olgusunu Gruplar Arası Bağlama Yerleştirmek: Grupla Özdeşleşme ve Sosyal Baskınlık Yöneliminin Etkilerinin Minimal Grup Paradigması Kapsamında İncelenmesi

Sosyal Kimlik Yaklaşımının temellerini oluşturan minimal grup paradigması araştırmaları bireylerin içinde bulundukları grupları kayırdıklarını göstermektedir. Öz-kontrolün Dayanma Gücü Modeli'ne dayanan benlik kaynakları tükenmesi kavramı ise, bireylerin önceki öz-kontrol çabaları nedeniyle azalan öz-kontrol düzeylerini ifade etmektedir. Bu tez çalışmasının temel amacı, bireylerin öz-kontrol düzeylerindeki azalmaların gruplar arası kaynak dağıtımlarına olan etkisini minimal grup paradigması koşullarında incelemektir. Bu amaç doğrultusunda Sosyal Kimlik Kuramı, Sosyal Baskınlık Kuramı ve Öz-Kontrolün Dayanma Gücü Modeli'ni temel alarak oluşturulan hipotezler her biri iki aşamadan oluşan pilot çalışma ve ana çalışma ile sınanmıştır. Pilot çalışmanın ön aşamasında 87, ana çalışmanın ön aşamasında ise 176 katılımcıya ulaşılarak katılımcıların resim beğenileri, sosyal baskınlık yönelimleri ve değer yönelimleri ölçülmüştür. Yaklaşık üç hafta sonra, her iki gruptan da yüksek ve düşük sosyal baskınlık yönelimlerine sahip (pilot çalışmada 41, ana çalışmada 82) katılımcılar ikinci aşamaya çağrılmışlardır. İkinci aşamada ilk olarak tüm katılımcılardan 240 Stroop denemesi tamamlamaları istenmiştir. Kontrol grubunun tamamladıkları denemelerin tümü uyumluyken, deney grubunun tamamladıkları denemelerin ¾'ü uyumsuzdur. Sonrasında kendilerine resim beğenileri üzerinden iki gruba ayrıldıkları bilgisi verilen katılımcılardan Tajfel matrisleri üzerinden gruplardaki katılımcılara puan dağıtmaları istenmiştir. Araştırma sonuçları varsayımlarla tutarlı olarak, kişilerin puan dağıtımlarında kendi gruplarını kayırdıklarını ve bu yanlı dağıtımların bireylerin grupla özdeşleşme düzeyiyle ilişkili olduğunu göstermiş ancak sosyal baskınlık yönelimlerinin beklenen etkisi gözlenmemiştir. Tükenmiş ve kontrol gruplarının gruplar arası puan dağıtımları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Öte yandan regresyon analizleri bireylerin yorgunluk ve engellenme düzeylerinin eşit ve yanlı olmayan dağıtım stratejilerini negatif şekilde yordadığını göstermiştir. Bulgular ilgili hipotezler ve kuramlar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler:
Minimal grup paradigması, Sosyal kimlik yaklaşımı, benlik kaynakları tükenmesi, iç grup yanlılığı, grupla özdeşleşme, Tajfel matrisleri.

ABSTRACT

Name and Surname : **Funda TURHAN**
University : **Bursa Uludag University**
Institution : **Social Science Institution**
Field : **Psychology**
Branch :**Psychology**
Degree Awarded : **Doctorate**
Page Number : **viiii+163**
Degree Date : **24 /02 /2021**
Supervisor/s : **Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL**

Placing The Phenomenon of Ego-Depletion into the Intergroup Context: An Examination The Effects of Ingroup Identification and Social Dominance Orientation in the Minimal Group Paradigm

Minimal group paradigm research, which forms the basis of the Social Identity Approach, shows that individuals favor their groups. The concept of ego-depletion based on the Strength Model of Self-control, refers to indiviuals' decreased levels of self-control after previous self-control attempts. This study mainly investigated the effect of ego- depletion on the intergroup resource allocations within minimal group paradigm conditions. The hypotheses based on the Social Identity Approach, Social Dominance Theory and Strength Model of Self-Control have been tested in a pilot study and a main study, each consisting of two stages. At the first stage of the studies, participants' painting preferences, social dominance orientations and values were measured. Approximately three weeks later, participants with high and low social dominance orientations were invited to the second stage. In the second phase, all participants were first asked to complete 240 Stroop trials (all trials were congruent for control groups, whereas ¾ of the trials were incongruent for depleted groups). Then participants were informed that they had been divided into two groups based on their painting preferences and asked to distribute some credits to the participants in the groups using Tajfel matrices. The results showed that, in line with the hypotheses, individuals favored their groups in resource allocations and that these biased distributions were related to their ingroup identification levels. However, the expected effect of social dominance orientations was not observed. Also, no significant difference was found between the depleted and control groups' point distrubitions. On the other hand, regression analysis showed that individuals' fatigue and frustration levels negatively predicted equal and unbiased allocation strategies. The findings were discussed within the framework of relevant hypotheses and theories.

Key Words:
Minimal group paradigm, Social Identity Approach, ego-depletion, ingroup bias, ingroup identification, Tajfel matrices.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM 1
1.GİRİŞ 1
1.1. Öz-Kontrol 4
1.1.1. Öz-kontrolün dayanma gücü modeli ve benlik kaynakları tükenmesi 5
1.1.2. İlk çalışmalar 7
1.1.3. Gündelik yaşamda benlik kaynakları tükenmesi 8
1.1.4. Bireysel ve kültürel etkiler 16
1.1.5. Türkiye'de benlik kaynakları tükenmesi etkisine yönelik çalışmalar 18
1.1.6. Benlik kaynakları tükenmesi etkisine yönelik şüpheler 20
İKİNCİ BÖLÜM 26
2. KURAMSAL ARKAPLAN 26
2.1. Minimal Grup Paradigması 26
2.2. Sosyal Kimlik Kuramı (SKK) 39
2.3. Kendini Sınıflandırma Kuramı 41
2.3.1. Minimal grup paradigmasında grupla özdeşleşme 43
2.4. Sosyal Baskınlık Kuramı (SBK) 44
2.4.1. Minimal grup paradigması ve SBY 48
2.5. Schwartz Değer Kuramı 49
2.5.1. Değerler ve benlik kaynakları tükenmesi 53
2.5.2. Değerler ve SBY 54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 55
3. UYGULAMA 55
3.1. Araştırmanın Amacı 55
3.2 Araştırma Planı ve İşlem 56
3.3. Araştırmada Sınanacak Hipotezler 57
3.3.1. SKK'dan hareketle hazırlanan hipotezler 57
3.3.2. SBK'dan hareketle hazırlanan hipotezler 58
3.3.3. ÖDGM'den hareketle hazırlanan hipotezler 59
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 61
PİLOT ÇALIŞMA 61
4. PİLOT ÇALIŞMANIN ÖN AŞAMASI 61
4.1. Yöntem 61
4.1.1. Örneklem 61
4.1.2. Veri toplama araçları 62
4.2. İşlem 64

4.3. Bulgular 65
4.3.1. Betimleyici istatistikler 65
4.3.2. Korelasyonlar 66
4.3.3. Regresyon analizi 68
4.3.4. Katılımcıların SBY düzeylerine göre gruplandırılması 69
4.3.5. SBY düzeylerine göre bireylerin değer yönelimleri 70
4.4. Değerlendirme 72
5. PİLOT ÇALIŞMANIN İKİNCİ AŞAMASI 73
5. 1. Yöntem 73
5.1.1. Örneklem 73
5.1.2. Benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonu 73
5.1.3. Puan dağıtım matrisleri 74
5.1.4. Revize edilmiş Schwartz portre değerler ölçeği 74
5.1.5. Benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonu kontrolü 75
5.2. İşlem 75
5.3. Bulgular 77
5.3.1. Betimleyici istatistikler 77
5.3.2. Korelasyonlar 79
5.3.3. SBY düzeylerinin kontrolü 80
5.3.4. Benlik kaynakları tükenmesi kontrolü 81
5.3.5. Gruplara yerleştirme kontrolü 81
5.3.6. Hipotezlere ilişkin analizler 82
5.4. Değerlendirme 84
BEŞİNCİ BÖLÜM 88
6. ANA ÇALIŞMANIN ÖN AŞAMASI 88
6.1. Yöntem 88
6.1.1. Örneklem 88
6.1.2. Veri toplama araçları 89
6.2. İşlem 89
6.3. Bulgular 90
6.3.1. Betimleyici istatistikler 90
6.3.2.Korelasyonlar 90
6.3.3. Regresyon analizi 93
6.3.4. Katılımcıların SBY düzeylerine göre gruplandırılması 94
6.3.5. SBY düzeylerine göre bireylerin değer yönelimleri 95
7. ANA ÇALIŞMANIN İKİNCİ AŞAMASI 97

7.1. Yöntem **97**
7.1.1. Örneklem **97**
7.1.2. Deneysel manipülasyon ve veri toplama araçları **98**
7.2. İşlem **99**
7.3. Bulgular **100**
7.3.1. Betimleyici istatistikler **100**
7.3.2. Korelasyonlar **100**
7.3.3. SBY düzeyi gruplandırılması kontrolü **104**
7.3.4. Benlik kaynakları tükenmesi kontrolü **104**
7.3.5. Gruplara yerleştirme kontrolü **105**
7.3.6. Hipotezlere ilişkin analizler **105**
7.4. Değerlendirme **116**
8. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ **119**
EKLER **145**
EK1. Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği **146**
EK 2. Schwartz Değerler Listesi **147**
EK 3. Estetik Tercihler **150**
EK4. Demografik Bilgi Formu **151**
EK 5. Deneysel Çalışma Veri Toplama Araçları **152**
ÖZGEÇMİŞ **163**

TABLOLAR

Tablo 1. Tajfel Matris Örneği (Bourhis ve ark., 1994:212) 38
Tablo 2. Schwartz ve ark . (2012) tarafından belirlenen 19 alt değer tipi ve tanımları 53
Tablo 3. Katılımcıların Bölümlere, Sınıflara ve Cinsiyete Göre Dağılımları..... 61
Tablo 4. Değerler ve Güvenilirlik Katsayıları 63
Tablo 5. Çalışmada Kullanılan Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler 65
Tablo 6. Değer Ortalamaları Kontrol Edildikten Sonra Tüm Değişkenlere İlişkin Kısmi Korelasyonlar 67
Tablo 7. Katılımcıların SBY Düzeyleri..... 69
Tablo 8. SBY Düzeylerine Göre Bireylerin Merkezileştirilmiş Değer Ortalamaları 70
Tablo 9. Katılımcıların Bölümlere, Sınıflara ve Cinsiyete Göre Dağılımları..... 73
Tablo 10. Değerler ve Güvenilirlik Katsayıları..... 74
Tablo 11. Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler..... 78
Tablo 12. Pilot Çalışmanın 2. Aşamasında Kullanılan Değişkenler Arası Korelasyonlar . 80
Tablo 13. Deney ve Kontrol Gruplarının Stroop Görevi Özbildirim Skorları 81
Tablo 14 . Katılımcıların İç ve Dış Gruba Verdikleri Puanlar Arasındaki Farklar (Pilot Çalışma)..... 83
Tablo 15. Tükenme ve Kontrol Gruplarının Merkezileştirilmiş Değer Ortalamaları 83
Tablo 16. Pilot Çalışmada Test Edilen Hipotezler ve Sonuçları..... 87
Tablo 17. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Bölümlere, Sınıflara ve Cinsiyete Göre Dağılımları..... 88
Tablo 18. Değerler ve güvenilirlik katayıları..... 89
Tablo 19. Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler (N = 178) 90
Tablo 20. Tüm Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar 92
Tablo 21. SBY Düzeyini Yordayan Faktörler..... 93
Tablo 22. Katılımcıların SBY Düzeyleri..... 94
Tablo 23. SBY Düzeylerine Göre Bireylerin Merkezileştirilmiş Değer Ortalamaları 95
Tablo 24. Katılımcıların Sınıf, Cinsiyet ve Bölümlerine Göre Dağılımı 97
Tablo 25. Değerler ve güvenilirlik katsayıları 98
Tablo 26. Tüm Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler 102
Tablo 27. Değişkenler Arası Korelasyonlar..... 103
Tablo 28. Tükenme ve Kontrol Gruplarının Stroop Görevine Yönelik Özbildirim ve Ölçüm Ortalamaları..... 104
Tablo 29. Katılımcıların İç ve Dış Gruba Verdikleri Puanlar Arasındaki Farklar 106
Tablo 30. Katılımcıların Gruplar Arası Puan Dağıtım Stratejilerine İlişkin Çekim Skorları 109
Tablo 31. Ayrımcı Puan Dağıtım Stratejilerine İlişkin Regresyon Analizleri 111
Tablo 32.Eşitlikçi ve Ayrımcı Olmayan Puan Dağıtım Stratejilerine İlişkin Regresyon Analizleri 113
Tablo 33. Deney ve Kontrol Grubu Katılımcılarının Ön Çalışma ve Ana Çalışma Ana Değer Grubu Ortalama ve Karşılaştırmaları 115
Tablo 34. Ana Çalışmada Test Edilen Hipotezler ve Sonuçları 118

ŞEKİLLER

Şekil 1. Değerler (Schwartz, 2006:3)..... 52
Şekil 2. Katılımcıların Sosyal Baskınlık Yönelimi Puanlarının Merkezileştirilmiş Alt Değer Tipi Puanlarıyla Arasındaki İlişkiler 68
Şekil 3. Katılımcıların Sosyal Baskınlık Yönelimi Düzeyleri 69
Şekil 4. SBY Düzeylerine Göre Bireylerin Merkezileştirilmiş Değer Ortalamaları..... 71
Şekil 5. Katılımcıların SBY Düzeyleri 94
Şekil 6. Katılımcıların Puan Dağıtım Stratejilerine Yönelik Çekim Skorları Ortalamaları 108

KISALTMALAR

Bkz.: Bakınız

SKK: Sosyal Kimlik Kuramı

SBK: Sosyal Baskınlık Kuramı

ÖDGM: Öz-Kontrolün Dayanma Gücü Modeli

SBY: Sosyal Baskınlık Yönelimi

ss: Sayfalar arası

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

Sosyal bilişsel yaklaşım, sosyal psikolojide 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ağırlık kazanan yaklaşımlardan biridir. Bilişsel yaklaşım sosyal psikoloji alanının başlangıcından bu yana var olsa da zaman zaman bilişsel yöne verilen ağırlık azalmış, son yıllarda özellikle de Amerikan sosyal psikolojisinde giderek artmıştır. Sosyal bilişsel yaklaşıma en sık getirilen eleştirilerden biri ise, insanı ve grubu anlamada bilişsel yöne verilen önemin artmasıyla sosyal yönünün gözden kaçırılmasıdır. Nitekim sosyal psikoloji, en az bilişsel süreçler kadar sosyal süreçleri de kapsayan açıklamalar getirmeyi amaçlamaktadır (Augustinos, Walker ve Donaghue, 2014:5). Yakın zamanda özellikle Kuzey Amerika'da gruplar arası ayrımcılık davranışlarının sergilenmesinde öz-kontrolün rolünü inceleyen çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar, bireylerdeki öz-kontrolün sınırlı bir kaynağa dayalı olduğu ve tükenebildiğini ileri süren Öz-Kontrolün Dayanma Gücü Modeli *(Strength Model of Self-Control)* çerçevesinden yapılmaktadır (Baumeister, Muraven, Tice, 1998: 1252). Bu model bireylerin farklı alanlardaki (bilişsel, fiziksel veya duygusal) kendilerini kontrol etmeye yönelik çabalarının birbirine etki edebildiğini varsaymaktadır. Bu modele ilişkin kanıtlar temelde ikili görev paradigması (*dual-task paradigm*) adı verilen bir deneysel paradigmadan elde edilen bulgularla sağlanmıştır. Bu deneysel paradigmada, deney grubundaki katılımcılardan öz-kontrol gerektiren bir görev tamamlamaları istenmektedir. Kontrol grubu katılımcılarına ise bu aşamada öz-kontrol gerektiren bir görev verilmemektedir. Sonrasında her iki gruptan başka bir öz-kontrol görevi tamamalamaları istenmekte ve her iki grubun performansları karşılaştırılmaktadır. Araştırmalar öncesinde öz-kontrol görevi tamamlamaları istenen katılımcıların kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla sonraki görevde daha düşük performans sergilediklerini göstermiştir (Baumeister ve arkadaşları, 1998: 1254; Muraven, Tice ve Baumeister, 1998:774). Araştırmacılar bu durumun nedenini benlik kaynakları tükenmesi *(ego-depletion)* olarak açıklamıştır. Bu etki sonrasında literatürde birçok gündelik ve davranışla ilişkilendirilmiştir (Örneğin, Vohs ve Faber, 2007: 539; Vohs ve Heatherton, 2000: 253). Bir sonraki bölümde Öz-Kontrolün

Dayanma Gücü Modeline (ÖDGM) ilişkin varsayım ve bulgulara ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bu tez çalışması ise temelde bu etkinin gruplar arası süreçlere olan sonuçlarıyla ilgilenmektedir. Modele ilişkin alanyazındaki araştırmaların sonuçları öz-kontrol kaynağındaki azalmaların gruplar arası süreçlere yakından etki edebildiğini göstermektedir (Örneğin, Govorun ve Payne, 2006; Muraven, 2008, Park, Glaser, Knowles, 2008; Ma, Correll, Wittenbrink, Bar-Anan, Sriam ve Nosek, 2013). Daha da yakından bakılacak olursa, bu alanda yapılan çalışmalar bireylerin öz-kontrol gücündeki azalmaların gruplar arası ilişkilerde önyargılı tutum ve ayrımcı davranışlarını arttırdığına işaret etmektedir. Tüm bu çalışmalar, gruplar arası ilişkilere etki eden bireysel faktörlerin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Öte yandan gruplar arası süreçlerin sadece birey içi faktörlerle açıklanması indirgemeci bulunmakta, bu nedenle de farklı analiz düzeyini bir araya getiren kuramlara ihtiyaç duyulmaktadır (Doise, 1986, akt. Hogg ve Vaughan, 2011: 45). Bu ihtiyacı karşılamanın bir yolu bu kavram ve etkinin rolünü gruplar arası süreçlere kapsamlı açıklamalar getiren çok analiz düzeyine sahip sosyal psikoloji kuramları çerçevesinde ele almaktır.

Sosyal psikoloji araştırmacıları uzun yıllardan beri gruplar arası ayrımcılığa sebep olan unsurları anlamaya çalışmaktadır. İnsanlar neden başka bir grubun üyesine karşı daha olumsuz davranmakta, onun olumsuz koşullarda bulunmasını istemekte ve hatta bunu sağlamaktadır? Bu soruların temeli, grupları grup yapan temel unsurun ne olduğu hakkındaki tartışmalara kadar dayanır. Sosyal psikoloji alanyazınında bu sorulara yanıt arayan iki önemli kuram Sosyal Kimlik Kuramı (Tajfel ve Turner, 1979) ve Sosyal Baskınlık Kuramı (Sidanius ve Pratto, 1999) olarak bilinmektedir.

Tajfel ve Turner (1979: 33) tarafından öne sürülen Sosyal Kimlik Kuramı (SKK), gruplar arası çatışmaların temel nedeninin çıkar çatışması olduğunu iddia eden teorilere yönelik eleştiriden yola çıkmıştır. Araştırmacılar, sadece bireyleri sınıflandırmanın bile gruplar arası ayrımcılığa neden olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Nitekim araştırmacılar tarafından yapılan ve "minimal grup paradigması" adı verilen deneysel çalışmaların bulguları da grupların tamamen yapay bir ortamda oluşturulduğu koşullarda bile kişilerin kendi gruplarını kayıracak şekilde davrandıklarını göstermiştir (Tajfel ve Turner, 1979: 38; 43). Araştırmacılar, gruplar arası davranışın ortaya çıkması için kategorizasyonun yeterli olduğunu ifade etmekte ve sınıflandırmanın önemine dikkat çekmektedir. Araştırmacılara göre, kişiler dış dünyayı algılamak amacıyla sınıflandırmakta ve içinde

yer aldıkları kategoriler yoluyla sosyal kimlik edinmektedir. Ayrıca kişiler içinde yer aldıkları kategorileri diğer kategorilerle karşılaştırmaktadır (Tajfel ve Turner, 1979: 40). Kuramın en önemli savlarından ikisi, sosyal kimliğin değerinin içinde yer alınan grubun taşıdığı değer ile belirleniyor olması ve bireylerin kendi sosyal kimlik değerlerinin hep pozitif olmasını istemeleridir. Araştırmacılara göre bu durum gruplar arası karşılaştırma ve çatışmaların temel nedenlerinden birisidir (Tajfel ve Turner, 1979: 40).

Sosyal Baskınlık Kuramı (SBK), toplumdaki grupların "grup temelli sosyal hiyerarşiler" sistemiyle yapılandığı gözlemine dayanmaktadır (Sidanius ve Pratto, 1999: 31). Birden fazla analiz düzeyi içeren (kültürel ideoloji ve ilkeler, kurumsal pratikler, grup içinde ve dışındaki kişilerin ilişkileri, bireylerin psikolojik eğilimleri, erkek ve kadınların zaman içinde evrimleşmiş psikolojileri) bu kuram, grup temelli sosyal hiyerarşilerin nasıl oluşturulduğunu ve nasıl sürdürüldüğünü açıklamak üzere geliştirilmiştir (Pratto, Sidanius ve Lewin, 2006: 272). Grup temelli sosyal hiyerarşi kavramı, birey temelli sosyal hiyerarşiden farklı olarak, güç, prestij ve zenginlik gibi olumlu değerlerin bireysel özelliklerden ziyade (atletik yetenek, liderlik yetenek, yüksek zeka düzeyi, ya da sanatsal, politik, bilimsel yetenek veya başarı) belli bir toplumsal grubun üyesi olmak (ırk, din, sosyal sınıf vb.) yoluyla elde tutulduğunu ifade etmektedir. (Sidanius ve Pratto, 1999: 31-32). SBK'na göre, toplumlardaki grup temelli sosyal hiyerarşilerin oluşması ve sürdürülmesinde biriken bireysel ayrımcılık (*aggregated individual discriminition*), kurumsal ayrımcılık, davranışsal asimetri olarak sınıflandırılan yakınsak (*proximal*) faktörler, meşrulaştırıcı mitler adı verilen toplumsal inanç sistemleri ve de bireylerin toplumsal hiyerarşilerin varlığını ve sürdürülmesini desteklemeye yönelik eğilimlerini ifade eden sosyal baskınlık yönelimleri olmak üzere birçok faktör bir arada rol oynamaktadır (Sidanius ve Pratto, 1999: 40).

Bu tez çalışmasının amacı öz-kontrol gücündeki azalmaların gruplar arası ilişkilere etkisini yukarıda sözü edilen sosyal psikolojik kuramlar (SKK ve SBK) çerçevesinde araştırmaktır. Bu amaçla öz-kontrol gücündeki azalmaların gruplar arası süreçlere etkisi SKK'nın temellerini oluşturan minimal grup paradigması bağlamında incelenmiştir. Minimal grup paradigmasında birbirini tanımayan kişiler, araştırmacılar tarafından tanımlanmış iki gruptan birine atanırlar. Sonrasında kişilere birtakım ödülleri iki grubun üyeleri arasında dağıtmaları istenir. Bu türden bir grup üyeliğinde ortak kader, benzerlik, amaç gibi gerçek (maksimal) grup üyeliğini belirleyen etmenlerin hiçbiri

yoktur. Önceki araştırmalar, bu türden gruplarda bile kişilerin puan dağıtımı yaparken kendi grup üyelerini, diğer grup üyelerinden olumlu yönde ayırdığına yönelik bulgular elde etmişlerdir (Tajfel, Billig, Bundy, Flament, 1971:159). Bu bağlamda, katılımcıların öz-kontrol gücündeki azalmaların gruplar arası puan dağıtımlarında grup yanlısı tercihleri arttırıp arttırmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Ayrıca dağıtımlarda kişilerin bağlı olduklarını düşündükleri grubu benimsemelerinin, sosyal baskınlık yönelimlerinin ve de değerlerinin rolü araştırılmıştır.

1.1. Öz-Kontrol

Bireyler bütün davranışları üzerinde olmasa da (Bargh, 1994:1040), bazı davranışları üzerinde kontrol gücüne sahiplerdir (Baumeister ve arkadaşları, 1998:1252). Öz-kontrol kavramı, benliğin pasif olmadığını, aksine kendini kontrol edebildiğini gösteren en önemli kavramlardan biridir. Muraven ve Baumeister (2000:247)'e göre, öz-kontrol kişinin kendi üzerinde uyguladığı kontrolü ifade etmektedir. Öz-kontrol davranışları, kişinin alıştığı, düşündüğü, hissettiği biçimden başka şekilde davranmasını sağlayan her türlü çaba ve gayreti içeren davranışlardır. Kişi kendi duygu, düşünce ve davranışları üzerinde kontrol sahibi olarak, onları ulaşmak istediği amaç ve sonuçlarıyla ya da toplumsal kurallarla uygun hale getirebilir. Bir diğer deyişle, öz-kontrol davranışları, kişi ya da toplum tarafından uygun görülmeyen davranış, duygu ve düşüncelerin, kişi tarafından kontrol edilerek yok edilmesine ya da daha uygun alternatifleriyle değiştirilmesine olanak veren eylemleri kapsamaktadır.

Sosyal psikoloji alanyazınında en çok yankı uyandıran ilk öz-kontrol çalışmalarından biri, Walter Mischel ve arkadaşları tarafından 1960'larda yapılan şekerleme testi (*Marshmallow Test*) sonuçlarıdır. Bu çalışmada 4 yaşlarında bir grup çocuk şekerleme testi adı verilen bir teste tabi tutulmuştur. Kendilerine bir adet şekerleme verilen çocuklar bu şekerlemeyi ya hemen yiyebilir ya da ikinci bir şekerlemeyle ödüllendirilmek koşuluyla, araştırmacı odaya geri dönene kadar bekleyebilirdi. Çocukların araştırmacı odadan ayrıldıktan sonraki davranışları, araştırmacılar tarafından aynalı cam arkasından gözlenmiştir. Araştırmaya katılan çocukların sadece %30'u, araştırmacının geri dönmesini bekleyebilmiş ve ikinci şekerlemeyi yemeye hak kazanmışlardır. Araştırma aynı zamanda, hazzı erteleyebilen çocukların bunu nasıl

yaptıklarına dair bilgileri de ortaya koymuştur: Bazı çocuklar, araştırmacının odadan ayrılmasıyla şekerlemeyi hemen ağızlarına atarken, bazı çocuklar beklemek için saymış, bazıları gözlerini kapatmış, bazıları da sadece şekerlemeyi koklamakla yetinmiştir (Mischel, Ebbesen, Zeiss, 1972: 204).

Hazzın ertelenmesine yönelik bu ünlü çalışma, öz-kontrolün gücünü ve önemini tanıtmakta oldukça başarılı olmuştur. Araştırmacılar sonrasında bu araştırmaya katılan çocuklara lise döneminde ulaşarak, öz-kontrol düzeylerinin gündelik yaşama olan etkisini incelemişlerdir. Sonuçlar öz-kontrolü yüksek olan çocukların sonraki hayatlarında daha yüksek akademik performans, daha yüksek SAT puanı, daha az uyuşturucu kullanımı gibi bir dizi olumlu sonuca sahip olduğunu göstermiştir (Mischel, Shoda, Peake, 1988: 687). Bu bulgular, öz-kontrolün gündelik hayattaki olumlu işlevlerini ortaya koyarak kavramın sosyal psikoloji alanında yoğun ilgi odağı haline gelmesini sağlamıştır.

Muraven ve arkadaşları (1998: 774), bireylerin öz-kontrol girişimlerinin her zaman olumlu sonuçlanmadığı gözlemlerinden hareketle kişilerin kendilerini kontrol edebilme kapasitelerinin sınırlı olabileceği görüşünü ortaya atmış; deneysel çalışmalarla bu hipotezlerini sınamışlardır. Araştırmaların bulguları, bireylerin belli bir konuda öz-kontrol sergilemelerinin hemen sonrasında öz-kontrol düzeylerinin anlamlı düzeyde düştüğünü göstermiştir. Sonraki bölümde kişinin kendini kontrol edebilme kaynaklarının sınırlı olduğu görüşünü öne süren ÖDGM ayrıntılı olarak tanıtılmıştır.

1.1.1. Öz-kontrolün dayanma gücü modeli ve benlik kaynakları tükenmesi

ÖDGM'nin temelleri Baumeister ve arkadaşları (1998:1252)'nın öz-kontrol süreçlerini daha iyi anlayabilmek için yaptığı deneysel çalışmalara dayanmaktadır. Baumeister ve arkadaşları (1998:1254), öz-kontrol için en az üç model kullanılabileceğini ileri sürmüştür. Bu modellerden ilki, öz-kontrolü bir beceri olarak görmektedir. Bir beceri olarak düşünüldüğünde önceki öz-kontrol eylemlerinin sonraki öz-kontrol eylemleri üzerinde etki etmemesi beklenir, çünkü beceriler kısa sürede gelişme göstermezler. Öz-kontrol için uygun görülen bir diğer benzetme bilgi şemasıdır. Öz-kontrol bilgi şemasına benzetilirse, önceki öz-kontrol eylemleri bu şemayı aktif hale getireceğinden, sonraki öz-kontrol performanslarını olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir. Öz-kontrole yönelik olası bir başka model ise güç kavramıdır. Öz-kontrolün bir güce benzetilmesi durumunda, önceki öz-kontrol görevlerinin sonraki öz-kontrol görevleri için gereken gücü azaltması,

bir diğer deyişle performansı düşürmesi öngörülmektedir. Baumeister ve arkadaşları (1998: 1254), bu benzetmelerden hangisinin öz-kontrol süreçlerini daha iyi yansıttığını test edebilmek için iki öz-kontrol görevinden ilkinin ikincisi üzerindeki etkisini araştıran deneysel bir paradigma oluşturmuşlardır. İkili görev paradigması adı verilen bu paradigmada, katılımcıların bir grubuna önceden bir öz-kontrol görevi verilir ve tamamlamaları istenir. Kontrol grubu ise öz-kontrol gerektiren bir göreve tabi tutulmaz. Daha sonra her iki grubun katılımcıları da genellikle önceki öz-kontrol göreviyle ilişkisiz bir başka öz-kontrol görevine tabi tutulurlar ve iki grubun performansları karşılaştırılır (Ayrıca Bkz. Muraven ve arkadaşları 1998:774). İlk örnekleri Baumeister ve arkadaşları (1998:1261) tarafından yapılan bir dizi deneysel çalışma, ÖGDM'nin varsayımlarını desteklemektedir. Önceden kendilerini kontrol etmeleri beklenen katılımcılar, bir sonraki öz-kontrol görevinde kontrol grubuna kıyasla daha düşük performans sergilemektedirler. Örneğin bir çalışmada, katılımcılardan çikolatalı kurabiye yemeye direnerek turp yemeleri istenmiştir. Kontrol grubu katılımcılarının ise çikolatalı kurabiye yemelerine izin verilmiştir. Sonrasında her iki gruba da öz-kontrol perfromanslarını ölçmek için çözülemeyen bulmaca görevi verilmiştir. Bu görevde katılımcılara aslında çözümü bulunmayan bir bulmaca verilir ve istedikleri kadar çözmeyi deneyebilecekleri söylenir. Burada kişilerin öz-kontrol düzeyi bulmacayı çözmek için harcadıkları zaman üzerinden ölçülmektedir. Sonuçlar, çikolatalı kurabiye yemelerine izin verilmeyen katılımcıların kontrol grubu katılımcılarına kıyasla daha az çaba gösterdiklerini ortaya koymuştur (Baumeister ve arkadaşları, 1998:1255).

Bireyin öz-kontrolünün sınırlı bir kaynağa sahip olduğunu ileri süren ÖDGM'nin en önemli kavramlarından biri, benlik kaynakları tükenmesi kavramıdır. Benlik kaynakları tükenmesi kavramı, kişinin önceden uyguladığı öz-kontrol davranışlarının, sonraki öz-kontrol performansı üzerindeki negatif etkisini ifade etmektedir. Yani, kişinin öz-kontrole yönelik çabaları, sonraki öz-kontrol performansını azaltmaktadır. Bu kavram, bireylerde öz-kontrol performansının azalmasının nedeninin tükenen öz-kontrol gücü olduğunu ileri sürmektedir. Yukarıdaki deney üzerinden örneklendirecek olursak, Baumeister ve arkadaşlarına göre (1998:1255), çikolatalı kurabiye yemeye direnen grubun, sonraki bulmaca çözme görevinde daha düşük performans göstermelerinin temel nedeni, öncesinde çikolatalı kurabiye yemeye direnmelerinin öz-kontrol kaynaklarını tüketmiş olmasıdır.

1.1.2. İlk çalışmalar

Öz-kontrolün dayanma gücü ve benlik kaynakları tükenmesi kavramı, ortaya atıldığı ilk günden beri hayli ilgi uyandırmış ve sosyal psikoloji alanında birçok araştırmanın konusu haline gelmiştir. Bu alanda yankı uyandıran araştırmaların başlangıcını ise Baumeister ve arkadaşları (1998:1255) ve Muraven ve arkadaşları (1998:778) tarafından yapılan deneysel çalışmalar oluşturmaktadır. Modelde ileri sürülen görüşleri doğrulayan en önemli sonuçlardan biri, farklı özellikteki birçok öz-kontrol görevinin, sonrasında yine geniş yelpazedeki öz-kontrol performanslarında azalmaya yol açmasıdır. Örneğin Baumeister ve arkadaşları (1998:1257) ikinci deneylerinde, deneklerin tutumlarına aykırı bir konuşma yapmayı kendilerinin seçmelerinin, bu konuşma yapma üzerinde bir kontrollerinin bulunmadığı koşula kıyasla, sonraki bulmaca çözme görevindeki uğraşma süresini ve çaba sayısını azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Üçüncü deneyde ise, film izlerken duygularını ve duygusal tepkilerini bastırmaları istenen katılımcıların, sonraki bulmaca çözme görevinde, kontrol grubundaki katılımcılardan daha düşük performans gösterdikleri gözlenmiştir. Araştırmacılar son deneylerinde, katılımcıların benlik kaynaklarını tüketmek için "e harflerini işaretleme görevini" kullanmışlardır. Bu görevde katılımcılardan bir metin içerisinde yanında veya bir harf sonrasında ünlü harf bulunmayan tüm e harflerini işaretlemeleri istenmiştir. Kontrol grubu katılımcılarından ise metin içindeki tüm e harflerini işaretlemeleri istenmiştir. Sonrasında, katılımcıların öz-kontrol düzeyleri, sıkıcı bir film izlemeye ne kadar süre dayanabildikleri ile ölçülmüştür. Filmi izlemeyi sonlandırmak aktif bir tepki gerektirdiğinde, tükenmiş katılımcılar, kontrol grubu katılımcılarına kıyasla daha uzun süre filmi izlemişlerdir. Kısaca, benlik kaynakları tükenen katılımcılar sonraki görevde kontrol grubu katılımcılarına kıyasla daha pasif davranmışlardır.

Bu bağlamda yapılan ilk çalışmalardan bir diğerinde Muraven ve arkadaşları (1998:778), benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonu olarak, duygu-düzenleme görevi kullanmışlardır. Katılımcıların öz-kontrol performansları ise "el yayı sıkma görevi" ile ölçülmüştür. Bu görevde katılımcılardan hem deney öncesi hem de deney sonrasında bir el yayını sıkmaları istenmektedir. Katılımcıların önce ve sonra el yayı sıkabilme süreleri arasındaki farklar incelenerek, öz-kontrol güçlerinin azalıp azalmadığı saptanmaya

çalışılmaktadır. Sonuçlar, film öncesi duygularını düzenlemeleri istenen katılımcıların; kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla, el yayı sıkma (*handgrip task)* sürelerinin anlamlı derecede düştüğünü göstermiştir. Başka bir deyişle, katılımcıların duygularını kontrol etmeleri, sonraki fiziksel görevdeki kontrol güçlerini azaltmıştır. Bir başka çalışmada ise "düşünce bastırma görevi" kullanılmıştır. Bir grup denekten bir yazı yazarken beyaz ayı düşünmeleri, diğer gruptan ise tam tersine, beyaz ayı düşünmemeleri istenmiştir. Kontrol grubundaki katılımcılar ise hiç yönerge almamıştır. Araştırma bulguları, düşüncelerini bastırmaları istenen katılımcıların, diğer gruptaki katılımcılara kıyasla, bulmaca çözme görevi için daha kısa süre uğraştıklarını göstermiştir. Muraven ve arkadaşları (1998:781-782), öz-kontrolün dayanma gücünü inceledikleri üçüncü deneylerinde ise, katılımcıların bir grubundan matematik problemi çözmelerini, bir diğer gruptan ise bir paragraf yazarken beyaz ayı düşünmemeye çalışmaları istemiştir. Sonrasında yapılan karşılaştırmalar, düşüncelerini bastırmaları istenen katılımcıların, matematik problemi çözen katılımcılara kıyasla, komik bir video izlerken daha fazla gülümseme/gülme tepkileri gösterdiklerini, yani, duygusal tepkilerini daha az kontrol edebildiklerini göstermiştir.

1.1.3. Gündelik yaşamda benlik kaynakları tükenmesi

Öz-kontrolün sınırlı bir kaynağa dayalı olduğu görüşü ve benlik kaynakları tükenmesi etkisi birçok sosyal olguyla ilişkilendirilmiştir. Öz-kontrolün gündelik hayattaki işlevi ve önemi düşünüldüğünde, öz-kontrol performansındaki düşüşün, kişinin gündelik hayattaki birçok davranışına etki etmesi beklenebilir. Nitekim alanyazındaki araştırmalar benlik kaynaklarının tükenmesi, kişilerin pek çok alanda öz-kontrol gücünün azalmasına yol açtığını desteklemiştir.

1.1.3.1. Benlik kaynakları tükenmesi ve kişisel davranışlar

Kişinin öz-kontrol gücüyle yakından ilişkili davranışlardan biri seçim yapmaktır. Baumeister ve arkadaşlarının (1998:1257) ikinci deneyinde de görüldüğü üzere, bir konuşmayı kendi seçimleri sonucu yapan katılımcılar, düşük seçim olanağına sahip katılımcılara kıyasla, çözülemeyen bulmaca görevinde daha az çaba ve zaman

harcamışlardır. Araştırmacılar bu noktada, bir seçim şansına sahip olmanın, kişilerin öz-kontrol performansını düşürdüğü çıkarımını yapmışlardır. Diğer bir deyişle seçim yapmak kişilerin benlik kaynaklarını tüketmektedir. Bu görüşe daha sonra Moller, Deci ve Ryan (2006: 1026), özerk ve kontrollü seçimler arasındaki ayrıma dikkat çekerek ekleme yapmıştır. Özerk seçimler, kişilerin kendi seçimlerini yapmakta tamamen özgür olduğu seçimleri ifade etmektedir. Kontrollü seçim ise, her ne kadar kişilere birden fazla seçenek sunulmuş olsa da kişilerin örtük olarak bu seçeneklerden birini seçmeye zorlandıkları durumu ifade etmektedir. Moller ve arkadaşlarına göre (2006:1027-30), Baumeister ve arkadaşlarının (1998:1257), deneyinde katılımcıların tutumlarına aykırı konuşma yapmayı seçmesi özerk seçimden ziyade, kontrollü seçim ürünüdür. Moller ve arkadaşları (2006:1028), Baumeister ve arkadaşlarının (1998:1257) deneysel desenine özerk seçim koşulunu eklemişler ve bu gruptaki katılımcıların kendi seçtikleri bir konuda konuşma yapmalarını sağlamışlardır. Bulgular, katılımcılara konuşma yapacakları konuyu kendilerinin seçmelerine izin verilmesi durumunda öz-kontrol performanslarının etkilenmediğini, ancak kontrollü seçim durumunda benlik kaynakları tükenmesi etkisinin ortaya çıktığını göstermektedir. Başka bir deyişle, sadece kontrollü seçimler katılımcıların öz-kontrol kaynaklarını azaltıyor gibi görünmektedir.

Tükenen benlik kaynakları, bireylerin seçim yapma stratejilerini de etkilemektedir. Araştırmalar, benlik kaynakları tüketilen katılımcıların, diğer katılımcılara kıyasla karar verme ve seçim yapma süreçlerinde kısayollara ve daha az çaba gerektiren seçim stratejilerine başvurmaya daha eğilimli olduğunu göstermektedir. Pohl, Erdfelder, Hilbig, Liebke ve Stahlberg (2016: 269-271), kelimeleri yazarken belli harfleri kullanmamaları istenerek benlik kaynakları tüketilen katılımcıların, sonraki seçim yapma görevlerinde daha fazla tanıdıklık kısayolu (*recognition heuristics*) kullandıklarını ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Dummel ve Rummel (2016: 380), benlik kaynakları tüketilen katılımcıların kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla daha az çaba gerektiren "en iyisini seç" (*take the best*) kısayolunu kullanmaya daha eğilimli olduklarını bulmuşlardır. Bu kısayol, kişilerin iki seçenekten birini seçmeleri istendiği durumlarda, seçenekleri sadece bu iki seçenek arasındaki farkı belirginleştiren en önemli bilgiye göre ayırması ve buna dayanarak karar vermesini ifade etmektedir. Örneğin iki şehirden hangisinin daha büyük olduğuna karar vermede, hangi şehre ait futbol takımının birinci ligde olduğuna bakarak karar vermek, "en iyisini seç stratejisinin" sonucudur. Bu

türden bir seçim stratejisi, her iki seçenek hakkında bütün bilgileri ağırlıklarına göre karşılaştırıp, detaylı bir düşünme sonrası verilecek bir karardan daha hızlı bir seçim stratejisidir. Bu seçim stratejisinde en iyi ipucuya bakılarak karar verilir, diğer ipuçları dikkate alınmaz (*Take the best, ignore the rest;* Gigerenzer ve Goldstein, 1999: 78-81).

Katılımcıların karar verme süreçleri üzerindeki azalan kontrollerinin etkisi tüketici davranışlarına da yansımaktadır. Araştırmalar benlik kaynakları tükenen katılımcıların dürtüsel satın almaya daha eğilimli olduklarını göstermektedir. Vohs ve Faber (2007:539), bir video izlerken ekrandaki yazılara hiç bakmamaları istenerek benlik kaynakları tüketilen katılımcıların, kontrol grubu katılımcılarına kıyasla, önerilen ürünlere daha fazla para ödemeye eğilimli olduklarını bulmuşlardır. Bir diğer deneyde ise, zihinsel kontrol görevi sonrası katılımcıların kontrol grubu katılımcılarına kıyasla, daha fazla satın alma ve para harcama eğilimi gösterdikleri görülmüştür (Vohs ve Faber, 2007: 539).

Benlik kaynakları tükenmesi, dürtüsel satın almanın yanı sıra, dürtüsel yeme davranışını da arttırmaktadır. Örneğin, diyet yapan kişilerle yapılan bir çalışmada (Vohs ve Heatherton, 2000: 253), duygularını bastırmaları istenen katılımcıların, kontrol grubu katılımcılarına kıyasla daha fazla dondurma yedikleri görülmüştür. Bu bulgular, benlik kaynakları tükenmesinin bireylerin kendilerini sağlıklı olmayan yiyecekleri yemekten alıkoyma girişimlerini de olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır.

Öz-kontrol kaynaklarındaki azalmanın sağlıkla ilişkisinin incelendiği bir başka davranış türü, spor yapmak davranışıdır. Benlik kaynaklarının tükenmesi bireylerin düzenli fiziksel aktivitelerini ve baskı altındaki performanslarını olumsuz yönde etkilemektedir (Englert, 2017: 1). Örneğin, Dorris, Power ve Kenefick (2012: 120-121), zor bir bilişsel görev tamamlayan sporcuların, kolay bilişsel görev tamamlayanlara kıyasla daha az sayıda şınav ve mekik çekebildiklerini göstermişlerdir.

1.1.3.2. Benlik kaynakları tükenmesi etkisi ve kişiler arası ilişkiler

Alanyazındaki araştırmalar, kişilerin öz-kontrol süreçlerinin kişiler arası süreçlerle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Kişiler arası ilişkilerde kendini sunma, bireylerin öz-kontrol gücünde azalmaya sebep olmaktadır. Örneğin, başkalarıyla etkileşime geçerken kendilerini olduğundan ve beklenenden farklı sunmaları (kendini

yabancılara daha mütevazı sunmak, arkadaşlara böbürlenerek sunmak, cinsiyet normlarına aykırı şekilde sunmak, ırkçı imalarda bulunarak sunmak) istenen katılımcıların kontrol grubu katılımcılarına kıyasla daha düşük öz-kontrol performansı sergiledikleri bulunmuştur (Vohs, Baumeister ve Ciarocco, 2005:635-643). Aynı zamanda, kişilerin öz-kontrol gücündeki azalmalar da kendilerini sunma davranışını olumsuz etkilemektedir. Vohs ve arkadaşları (2005: 645-649), benlik kaynakları tüketilen katılımcıların kontrol grubu katılımcılarına kıyasla kendilerini sosyal ortamlarda daha uygunsuz şekilde sundukları (daha fazla konuştukları, diğer kişilere gereğinden az ya da gereğinden fazla yakınlaştıkları ya da böbürlendikleri) sonucunu elde etmişlerdir.

Araştırmalar ayrıca kişiler arası ilişkilerden kaçınmanın kişilerin öz kontrol kaynaklarını önemli ölçüde azalttığını göstermektedir. Ciarocco, Sommer ve Baumeister (2001:1159-60), yanlarındaki kişiyle konuşmamaları istenen katılımcıların kontrol grubu katılımcılarına kıyasla hem fiziksel (el yayı sıkma) hem de zihinsel (çözülmeyen bulmacayı çözmeye uğraşma) öz-kontrol görevlerinde daha düşük performans sergilediklerini göstermiştir.

Benlik kaynakları tükenmesinin kişiler arası davranışlara etkisini inceleyen araştırmalar tükenmenin olumlu sosyal davranışı (Örneğin, yardım etme) azaltırken olumsuz sosyal davranışları (örneğin, saldırganlık, yalan söyleme) arttırdığı yönünde bulgular ortaya koymaktadır. Dewall, Baumeister, Gaillot ve Maner (2008: 11) katılımcıların bir grubundan önceden oluşturulan bir alışkanlığı kırmayı gerektiren bir görev tamamlamaları isteyerek katılımcıların benlik kaynaklarını tüketmişlerdir. Sonuçlar, bu katılımcıların kontrol grubu katılımcılarına kıyasla, kendilerine sunulan olumsuz senaryodaki kişilere yardım etme isteklerinin daha az olduğunu ortaya koymuştur. Bir başka çalışmada, hissedilen suçluluğun benlik kaynakları tükenmesi ile yardım etme arasındaki negatif ilişkide aracı rol oynadığı saptanmıştır (Xu, Begue ve Bushman, 2012:1185). Korkutucu bir video izlerken duygularını bastırmaları istenen katılımcılar, kontrol grubuna kıyasla daha az suçluluk duyduklarını ifade etmiş, Stroop[1]

[1] Stroop görevinde katılımcılardan ekranda kendilerine sunulan kelimlerin hangi renkle yazıldığını tuşlara basarak belirtmeleri istenir. Stroop görevinde uyumlu ve uyumsuz denemeler olmak üzere iki farklı deneme türü mevcuttur. Uyumlu denemelerde, ekranda görülen renk kelimesi ile kelimenin yazıldığı renk aynıdır. Öte yandan uyumsuz denemelerde kelimenin anlamı ile yazıldığı renk farklıdır. Örneğin kırmızı kelimesi, mavi renkle yazılmıştır. Katılımcıların doğru cevap verebilmesi için "M" tuşuna basmaları gerekmektedir. Bu nedenle uyumsuz denemeler öz-kontrol gerektirmektedir. (Friese and Wanke, 2014: 57).

görevinde (Stroop, 1935) daha düşük performans sergilemiş ve daha az yardım etme isteği bildirmişlerdir.

Dewall, Baumeister, Stillman ve Gaillot (2007: 65) tarafından yapılan bir çalışmada, tatlı çörek (*donut*) yemeleri engellenerek benlik kaynakları tüketilen katılımcılardan baharatlardan pek hoşlanmadığı kendilerine bildirilen partnerleri için bir atıştırmalık hazırlamaları istenmiştir. Bulgular, benlik kaynakları tüketilen katılımcılarının kontrol grubu katılımcılarına kıyasla, partnerlerine yiyecek hazırlama görevinde atıştırmalığa daha fazla acı sos eklediklerini göstermiştir. Bu bulgu, araştırmacılar tarafından saldırganlığın artması olarak yorumlanmıştır. Aynı araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen bir başka deneyde ise benlik kaynakları tükenmesinin saldırgan davranışları arttırıcı bu etkisinin sadece kışkırtma (kendilerine yönelik saldırı olması) durumunda ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani, tükenme tek başına saldırgan davranışı arttırmamakta, bu etki özellikle kişilere yönelik bir tehdit algılanması sonucunda ortaya çıkmaktadır.

1.1.3.3. Benlik kaynakları tükenmesi ve gruplar arası ilişkiler

Kişinin öz-kontrol kaynakları gruplar arası ilişkilerine de etki etmekte ve aynı zamanda gruplar arası etkileşimlerinden de etkilenmektedir. Bu bağlamda öz-kontrol ile ilişkisi en çok araştırılan konulardan biri diğer grup üyelerine yönelik önyargılar ve kalıpyargılardır.

Araştırmalar, diğer grup üyelerine yönelik önyargıları bastırmaya çalışmanın kişilerin benlik kaynaklarını önemli ölçüde tükettiğine ilişkin bulgular ortaya koymaktadır. Örneğin, Gordjin ve arkadaşları (2004: 215) tarafından yapılan çalışma, bir kişiye yönelik tanımlamalar üretirken önyargılarını bastırmaları istenen katılımcıların kontrol grubu katılımcılarına kıyasla daha az bulmaca çözebildiklerini göstermiştir. Öte yandan, bu türden bir etkinin sadece önyargıyı bastırma motivasyonu düşük kişilerde geçerli olduğunu saptanmıştır. Önyargıyı bastırma motivasyonu yüksek katılımcılarda ise, önyargıları bastırmak, kişilerin öz-kontrol kaynaklarını etkilememiştir. Bir diğer deyişle, kişi içsel olarak önyargılarını bastırmaya eğilimli değilse ve yönerge nedeniyle önyargılarını bastırmak zorunda kaldıysa, öz-kontrol kaynakları tükenmekte ve sonraki görevde daha düşük performans sergilemektedir.

Diğer gruplara yönelik yüksek düzeyde önyargı sahibi olmanın, bu grupların üyeleriyle görüşülmek durumunda kalındığında kişilerin öz-kontrol kaynaklarını azaltan bir faktör olduğu söylenebilir. Richeson ve Shelton (2003: 286-287), yüksek önyargıya sahip beyazların siyah bir işbirlikçiyle görüşmeleri sonrasında, beyaz işbirlikçiyle görüşmelerine kıyasla daha düşük Stroop performansı sergiledikleri sonucunu elde etmişlerdir. Araştırmacılar, ayrıca katılımcıların düşen performanslarının açık önyargıdan ziyade örtük önyargıyla ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Bir diğer deyişle, diğer gruptan bir kişiyle etkileşime geçmek, özellikle yüksek düzeyde örtük önyargıya sahip kişiler için etkili olmakta, kişiler önyargılarını gizlemeye çalışırken, öz-kontrol kaynaklarını tüketmektedir.

Öte yandan, önyargının maliyetleri, sadece önyargıya sahip kişilerle sınırlı kalmıyor gibi gözükmektedir. Nitekim araştırmalar, önyargıya, hatta kalıpyargı tehdidine maruz kalmanın kişilerin öz-kontrol düzeylerinde önemli azalmalara sebep olduğunu ortaya koymaktadır. Kalıpyargı tehdidi, kişinin ait olduğu gruba atfedilen olumsuz bir kalıpyargıyı doğrulama korkusu, riski olarak kavramsallaştırılmış (Steele ve Aronson, 1995:797) ve bir dizi olumsuz sonuçla (performansta düşüş, olumsuz duygulanım, ilgili alandan geri çekilme, hipertansiyona yatkınlık; Bkz. Spencer, Logel ve Devies, 2016:415) ilişkilendirilmiştir. Inzlicht, McKay ve Aronson (2006), kalıpyargı tehdidinin altında yatan mekanizmanın "benlik kaynakları tükenmesi" olabileceği yönündeki görüşlerini sınamışlardır. Deneysel çalışmalarının sonucu da siyah katılımcıların kalıpyargı tehdidi sonrasında bilişsel kontrol (Stroop Görevi) performanslarının (Çalışma 2), kalıpyargı tehdidine maruz bırakılan kadın öğrencilerin de fiziksel kontrol (el yayı sıkma) performanslarının (Çalışma 3) azaldığını ortaya koymuştur. Sonrasında yapılan çalışmalar da kalıpyargı tehdidinin öz-kontrol performansında azalmalara sebep olduğunu ve bu durumun da bir dizi kontrol dışı davranışla (daha fazla dondurma yemek, daha riskli seçeneği seçmek, kayıptan kaçınma) sonuçlanabildiğini göstermiştir (Inzlicht ve Kang, 2010:478; Carr ve Steele, 2010:4). Bu türden davranışların artması, ilgili gruplara ilişkin kalıpyargıların doğrulanmasıyla sonuçlanmaktadır.

Önyargının hedefi olmanın yanı sıra, dış grup üyeleriyle etkileşime geçmek de dezavantajlı grup üyelerinin öz-kontrol kaynaklarını tüketiyor gibi gözükmektedir. Bu bağlamda özellikle açık önyargıdan ziyade örtük önyargıların hedefi olmak daha olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin, Murphy ve arkadaşları (2013:565) tarafından yapılan

çalışmada örtük yanlılık sergileyen Beyaz işbirlikçiyle iletişime geçen Siyah katılımcılar, açık yanlılık sergileyen ya da sergilemeyen Beyaz işbirlikçiyle görüşen katılımcılara kıyasla Stroop görevinde daha düşük performans sergilemişlerdir.

Bu tez çalışmasının temel sorusuyla daha yakından ilişkili olan etki ise, benlik kaynakları tükenmesinin gruplar arası süreçlere etkisidir. Araştırmalar benlik kaynakları tükenmesinin, diğer grup üyelerine yönelik negatif değerlendirmeleri arttırdığına işaret etmektedir. Örneğin, Muraven (2008:328), benlik kaynakları tükenen katılımcıların siyah bir kişiyi tanımlarken kontrol grubu katılımcılarına kıyasla daha fazla olumsuz sıfat kullandıkları sonucuna ulaşmıştır. Öte yandan benlik kaynakları tükenmesi, Beyaz kişilere yönelik değerlendirmeleri etkilememiştir. Govorun ve Payne (2006:111), benlik kaynakları tükenmesinin önyargılar üzerindeki etkisini otomatik ve kontrollü süreçleri ayırarak incelemişlerdir. Araştırmacılar, tükenme manipülasyonu için Stroop Görevi kullanmışlardır. Katılımcıların ırksal yanlılık düzeylerini Silah Belirleme Görevi (*Weapon Identification Task;* Payne 2001:181) ile ölçmüşlerdir. Bu görevde, katılımcılardan kendilerine gösterilen resimlerdeki nesnelerin silah mı yoksa alet mi olduğunu hızlıca belirtmeleri istenmektedir. Resimler gösterilmeden hemen önce kişilere Siyah veya Beyaz bir kişinin resimleri sunulmaktadır. Bu yöntem, önyargıda otomatik ve kontrollü süreçleri ayırt etmek için kullanılmaktadır. Beyaz kişilere ait resimlerden sonra bazı aletlerin geldiği ya da Siyah kişilerin resimlerinden sonra silahların geldiği denemeler, uyumlu denemelerdir. Öte yandan, uyumsuz denemelerde beyaz kişilerin resimlerinden sonra silahlar, siyah kişilerin resimlerinden sonra ise aletler gelmektedir. Bu denemelerde doğru seçimler yapmak, kontrol gerektirmektedir. Kişinin kontrolü azaldığında bu denemelerde otomatik yanlılığın ortaya çıkması ve hata yapılması daha muhtemeldir. Sonuçlar, benlik kaynakları tükenmesinin katılımcıların otomatik yanlılık düzeylerini etkilemezken, kontrollü yanlılık düzeylerini etkilediğini göstermiştir.

Benlik kaynakları tükenmesinin ırksal yanlılıkların sergilenmesi üzerindeki etkisi Ma ve arkadaşları (2013:515) tarafından sadece polis katılımcılarla yapılan bir çalışma ile incelenmiştir. Bu araştırmada, Stroop görevi kullanılarak benlik kaynakları tüketilmiş katılımcıların, tükenmeyen katılımcılara kıyasla, Siyah hedeflere yönelik daha fazla ateş etme yanlılığı sergilediğini (Deney 1), polislerin bir gece önceki uykusuzluk düzeylerinin de ateş etme yanlılığı ile ilişkili olduğunu (Deney 2) ortaya koymuşlardır. Bu bulgular, ırksal yanlılığın sergilenmesinde, daha doğrusu sergilenmesinin engellenmesinde öz-

kontrol süreçlerinin önemini ortaya koymaktadır. Ghumman ve Barnes (2013:166), uykusuzluk ve önyargı arasındaki ilişkiyi üç farklı çalışma ile incelemişlerdir. Sonuçlar katılımcıların uykusuzluk düzeyinin kalıpyargısal ve önyargılı değerlendirmeyi arttırdığını göstermiştir. Başka bir deyişle, uykusuz katılımcılar, uykusuz olmayan katılımcılara kıyasla, farklı dinden (Deney 1) ve farklı ırktan (Deney 2) birini daha önyargılı değerlendirmişlerdir.

Araştırmalar ayrıca benlik kaynakları tükenmesinin önyargıların sergilenmesini arttırıcı etkisinde bireysel faktörlerin rolünü de ortaya koymaktadır. Örneğin Govorun ve Payne (2006:126), benlik kaynakları tükenmesinin sadece otomatik kalıpyargı aktivasyonu yüksek olan kişilerin kalıpyargılı tepkilerini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Ghumman ve Barnes (2001:173) de uykusuzluğun önyargılı değerlendirmeler üzerindeki etkisinin katılımcıların örtük önyargı düzeyiyle ilişkili olduğunu da göstermiştir. Örtük önyargı düzeyi yüksek olan katılımcıların uykusuzluk düzeyi arttıkça, önyargılı değerlendirmeleri de artmaktadır.

Benlik kaynakları tükenmesinin önyargıların sergilenmesine yönelik etkilerinde rol oynayan bir diğer değişken ise, bireylerin önyargıyı önleme motivasyonudur. Muraven (2008:314) benlik kaynakları tükenmesinin Siyahlara yönelik olumsuz yargıları sadece önyargıyı önleme motivasyonu yüksek olan kişilerde ortaya arttırdığı sonucunu elde etmiştir. Bir diğer deyişle, sadece önyargıyı önleme motivasyonu yüksek olan katılımcılar, öz-kontrol kaynaklarının tükenmesinden etkilenerek, Siyah bir kişiyi değerlendirirken daha fazla olumsuz sıfat kullanmışlardır. Bu sonuçlar benlik kaynakları tükenmesinin sadece önyargılarını kontrol etmeye çalışan kişilerde etkili olduğunu göstermektedir. Eğer kişiler önyargılı görünmekten kaçınmaya çalışmıyorlarsa, o zaman benlik kaynakları tükenmesi siyah bir kişiye yönelik değerlendirmelerini de etkilememektedir, eşit düzeyde önyargılı ifade kullanmaktadırlar. Öte yandan araştırmalar, bireylerin içselleştirilmiş önyargıyı önleme motivasyonlarının, tükenmenin önyargı üzerindeki etkisini engelleyebildiğini göstermektedir. Park, Glaser ve Knowles (2008:401), önyargıyı önleme açık ve örtük motivasyonların etkilerini ayrı ayrı ayrı inceledikleri çalışmalarında, önyargıyı önleme örtük motivasyonunun (büyük ölçüde içselleştirilmiş, bilinçdışı eşitlikçi olma hedefi; Glaser ve Knowles, 2008:164) öz-kontrolden bağımsız olarak işleyebileceğini ve bu nedenle önyargıyı önleme örtük motivasyonu yüksek olan kişilerin benlik kaynakları tüketilse dahi, önyargıların

davranışa dönüşmesinin engellemesi noktasında başarılı olacaklarını ileri sürmüşlerdir. Araştırmacılar benlik kaynaklarının tükenmesi görevi için zor bir bulmaca çözme görevi kullanılmışlar katılımcıların ayrımcı davranışlarını ise, Correll, Park, Judd ve Wittenbrink (2002:1314) tarafından geliştirilen Ateş Etme Görevi (*Shooter Task*) nde sergiledikleri ateş etme yanlılığı ile ölçmüşlerdir. Ateş etme yanlılığı, katılımcıların silahlı Beyaz hedefleri silahlı Siyah hedeflere kıyasla daha az; silahsız Siyah hedefleri, silahsız Beyaz hedeflere kıyasla daha fazla vurmasını ifade etmektedir Araştırma sonuçları, beklenildiği gibi, benlik kaynakları tükenmesi yaşayan kişilerin daha çok ateş etme yanlılığı *(shooter bias)* gösterdiğini ve de bu etkinin önyargıyı kontrol etmeye örtük motivasyonu düşük olan katılımcılarda daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Bir diğer deyişle, kişilerin önyargıyı önleme örtük motivasyonları, benlik kaynakları tükenmesinin önyargıya olan etkisinde engelleyici rol oynamıştır. Öte yandan önyargıyı önleme açık motivasyonunun böyle bir etkisi bulunmamıştır (Park ve arkadaşları, 2008:414).

Genel olarak bakıldığında, araştırma sonuçları bireylerin iç ve dış gruplara yönelik tutum ve davranışlarının öz-kontrol düzeyiyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bireylerin öz kontrol kaynakları azaldığında özellikle de bireylerin eşitlikçi olmak gibi kaygıları da yoksa diğer grup üyelerine yönelik önyargılı tutum ve davranışları da daha belirgin hale gelmektedir.

1.1.4. Bireysel ve kültürel etkiler

Genel olarak ÖDGM, ardışık iki öz-kontrol görevinden ilkinin ikincisine olumsuz yönde etki edeceğini öne sürmekte ve bu doğrultuda kanıtlar sunmaktadır. Öte yandan araştırmalar bu etkinin bireysel ve kültürel faktörlere bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Bireysel faktörlerden en bilineni bireylerin öz-kontrol güçlerinin sınırlarına yönelik inançlarının etkisidir. Bu etkiyi test edebilmek için Job, Dweck ve Walton (2010:1687), tüketici görev olarak e-harfleri işaretleme görevi, bağımlı değişken olarak Stroop görevi kullandıkları deneysel çalışmalarında, ayrıca katılımcıların kendi öz-kontrol kaynaklarının sınırlarına ilişkin örtük inançlarını da bir ölçekle ölçmüşlerdir. Analiz sonuçları benlik kaynakları tükenmesi etkisinin sadece, öz-kontrol kaynaklarının sınırlı olduğuna inanan katılımcılarda ortaya çıktığını göstermiştir. Öte yandan benlik kaynaklarının sınırsız olduğuna inanan katılımcıların Stroop görevi performansları tükenme manipülasyonundan etkilenmemiştir. Job ve arkadaşları (2010:1688) bir sonraki

deneysel çalışmalarında, katılımcıların öz-kontrol kaynaklarına ilişkin örtük teorilerini manipüle ederek bu teorilerin bireylerin öz-kontrol performanslarına olan etkisini incelemişlerdir. Kişilere öz-kontrol görevleri öncesi öz-kontrol kaynaklarının sınırlı olduğuna yönelik bilgiler verilidiğinde, katılımcıların Stroop görevindeki perfromansları, önceki öz-kontrol görevinden olumsuz yönde etkilenmiştir. Öte yandan, görevler öncesi öz-kontrol kaynaklarının sınırsız olduğu yönünde bilgi verilen katılımcılara bakıldığında ise tam tersi bir sonuç elde edilmiştir. Kontrol grubundaki katılımcılar, tükenme grubundaki katılımcılara kıyasla sonraki Stroop görevinde daha fazla hata yapmışlardır. Bu bulgu, Job ve arkadaşları (2010: 1688) tarafından öz-kontrol kaynaklarının sınırsız olduğuna inanan katılımcıların zorlayıcı görev sonrası daha iyi perfromans gösterdikleri, kolay görevleri ise sıkıcı olmaları nedeniyle daha tüketici bulmuş olabilecekleri şeklinde açıklanmıştır. Sonraki çalışmalarda bu açıklamanın doğruluğunun test edilmesini önerilmiştir. Sonuç olarak, bulgular Job ve arkadaşlarının (2010:1692) öngördüğü şekilde bireylerin öz-kontrol kaynaklarının sınırlarına ilişkin inançlarının benlik kaynakları tükenmesi etkisini düzenlediğini ortaya koymuştur. Bir diğer deyişle, bireylerin bir görevde öz-kontrol sergilemelerinin sonraki öz-kontrol görevi performansına nasıl etki edeceği, bireyin öz-kontrol gücünü sınırlı mı yoksa sınırsız mı olduğuna yönelik inancına bağlı olarak değişebilmektedir.

ÖDGM, Kuzey Amerikalı araştırmacılar tarafından ortaya atılan bir model olduğundan, araştırmaların çoğu Batı ülkelerinde yapılmıştır. Batılı ve Batılı olmayan ülkeler arasında yapılan ilk karşılaştırma çalışması Seeley ve Gardner (2003:103)'a aittir. Seeley ve Gardner (2003:110), düşünceleri bastırmaları istenen Amerikalı öğrencilerin, kontrol grubuna kıyasla sonraki el yayı sıkma görevinde daha düşük performans sergilediklerini; öte yandan bu türden bir farkın Asyalı öğrencilerde gözlenmediğini rapor etmişlerdir. Bu bulgu, benlik kaynakları tükenmesi etkisinin kültüre özgü olabileceğine yönelik ilk kanıttır. Benlik kaynakları tükenmesi etkisine ilişkin bir başka kültürler arası karşılaştırma Savani ve Job (2017: 589) tarafından Hindistanlı ve Amerikalı katılımcılar ile yapılmıştır. Araştırma bulguları Hindistanlı katılımcıların bir görevde öz-kontrol kullanımını Amerkan katılımcılara kıyasla daha enerji verici bulduklarını ve de Hindistanlı katılımcıların önceden öz-kontrol gerektiren bir görev tamamlamaları koşulunda kontrol grubu katılımcılarına kıyasla sonraki öz-kontrol görevinde (klasik benlik kaynakları tükenmesi etkisinin tersine) daha iyi perfromans sergilediklerini

göstermiştir. Araştırmacılar bu durumu "ters benlik kaynakları etkisi" (*reverse ego-depletion effect*) olarak kavramsallaştırmışlar ve bu etkinin kişilerin öz-kontrol kullanımının etkilerine yönelik inançlarla ilişkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Nitekim araştırmacılar son deneylerinde öz-kontrol kullanımının enerji verici olduğuna yönelik bilgi verilen Amerikalı katılımcıların, kontrol grubu katılımcılarına kıyasla, sonraki öz-kontrol görevinde daha iyi performans sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Tüm bu bulgular, Kuzey Amerika'daki araştırmalardan ortaya çıkan benlik kaynakları tükenmesi etkisinin evrensel olmaktan ziyade kültüre özgü olabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca, önceki öz-kontrol görevlerinin sonraki öz-kontrol performansları üzerinde ne türden bir etkiye sahip olacağının bu konudaki bireysel ve kültürel inançlara bağlı olduğuna işaret etmektedir.

1.1.5. Türkiye'de benlik kaynakları tükenmesi etkisine yönelik çalışmalar

Türkiye'deki ilk benlik kaynakları tükenmesi çalışmasını Helvacı (2010:71) benlik kaynakları tükenmesinde algılanan ebeveyn kontrolünün rolünü incelediği yüksek lisans tezi ile gerçekleştirmiştir. Araştırmacı, 91 öğrenci ile gerçekleştirdiği deneysel çalışmasında benlik kaynakları tükenmesi etkisiyle tutarlı bulgular ortaya koymuştur. Sonuçlar, film izlerken duygularını bastırmaları istenen katılımcıların kontrol grubu katılımcılarına kıyasla sonraki Stroop görevinde daha düşük tepki hızına sahip olduklarını göstermiştir.

Öte yandan farklı manipülasyon ve bağımlı öz-kontrol görevlerinin kullanıldığı sonraki çalışmalar benlik kaynakları tükenmesi etkisiyle uyumlu sonuçlara ulaşmamışlardır. Coşkan (2010:78) benlik kaynakları tükenmesinin kopya çekme davranışı üzerindeki etkisini incelediği yüksek lisans tez çalışmasında benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonu için kendi oluşturduğu metni yeniden yazma görevini kullanmıştır. Kontrol grubundaki katılımcılar metni aynı şekilde yazarken, tükenme grubundaki katılımcılar, "a" ve "l" harflerini atlayarak metni yeniden yazmak durumundadır. Analiz sonuçları manipülasyonun başarılı olduğunu gösterse de benlik kaynakları tükenmesinin katılımcıların kopya çekme davranışları üzerinde anlamlı etkisi olmadığını göstermiştir.

Benlik kaynakları tükenmesinde görev türlerinin ve zorluklarının rolünü inceleyen Çiffiliz-Kınay (2015:33) 36 öğrencinin katıldığı ilk deneysel çalışmasında

benlik kaynakları manipülasyonu için belirli harfleri kullanmadan metin yazma görevini; sonrasında öz-kontrol performansı ölçümü için el yayı sıkma görevini kullanmıştır. Sonuçlar, benlik kaynakları tükenmesi etkisinin aksine, tükenme grubundaki katılımcıların, kontrol grubundaki katılımcılar kıyasla el yayı sıkma görevinde daha düşük performans sergilediklerini göstermiştir. Araştırmacı 2. ççalışmasında, farklı benlik kontrolü görevlerinin (bilişsel, duygusal, sosyal ve dürtüsel kontrol) tüketici etkilerini karşılaştırmıştır. Bilişsel kontrol için çalışma belleği görevi, sosyal kontrol için sanal top uygulaması yoluyla "sosyal dışlanma", duygusal kontrol için komik viedo izlerken gülmenin engellenmesi, dürtüsel kontrol içinse, metin yazarken belli harfleri atlamak görevlerini kullanmıştır. Katılımcıların sonraki öz-kontrol performanslarını ise, karıştırıcı sesler dinleme sırasında aritmetik işlemler yapma görevi ile ölçmüştür. Toplam 87 katılımcının katıldığı çalışmada, farklı öz-kontrol görevlerinin sonraki öz-kontrol performansına etkilerinin farklılaşmadığı bulunmuştur. Araştırmacı son çalışmasında, görevlerin zorluk düzeylerinin ve kişilerin durumsal güdülenmelerinin ve benlik yapılarının sonraki öz-kontrol performansına etkisini incelemiştir. Sonuçlar, kolay ve zor öz-kontrol görevlerinin öz-kontrol performansına olan etkilerinin anlamlı olmadığını göstermiştir. Araştırmacı benlik kaynakları tükenmesi etkisinin araştırılmasında güdülenmenin ve kültürel eğilimlerin de değerlendirilmesini önermiştir.

Yakın zamanda Tuna (2019:33) benlik kaynakları tükenmesinin eşcinsellere yönelik önyargılar üzerindeki etkisini incelemiştir. Tuna (2019:65) belli harfleri atlayarak metin yazma görevini tamamlayan katılımcıların, kontrol grubu katılımcılarına kıyasla eşcinsellere yönelik önyargılarının daha yüksek olduğu sonucunu elde etmiştir. Ayrıca bu çalışma içsel ve dışsal güdülenmenin benlik kaynakları tükenmesinin önyargılar üzerindeki etkisindeki düzenleyici rolünü de göstermiştir. Eşcinsellere önyargısız olma güdüsü dışsal olan bireyler karşılaştırıldığında; tükenme grubundaki katılımcıların eşcinsellere yönelik önyargılarının kontrol grubundaki katılımcıların önyargılarına kıyasla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan önyargısız olma güdüsü içsel olan katılımcılar incelendiğinde, tükenme ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların eşcinsellere yönelik önyargı düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bir diğer deyişle, önyargısız olma motivasyonu içsel olan katılımcılar, benlik kaynakları tüketilse dahi hem kontrol grubuna kıyasla hem de önyargısız olma motivasyonu dışsal olan katılımcılara kıyasla eşcinsellere yönelik daha düşük düzeyde

önyargı bildirmişlerdir. (Tuna, 2019: 67). Bu bulgular benlik kaynakları tükenmesinin önyargılar üzerindeki etkisini gösteren araştırmalar ve içsel ve dışsal önyargıyı önleme motivasyonlarının bu süreçteki rolünü inceleyen çalışmaların bulgularıyla tutarlıdır.

1.1.6. Benlik kaynakları tükenmesi etkisine yönelik şüpheler

Benlik kaynakları tükenmesi etkisi öne sürüldüğünden bu yana oldukça yankı uyandırmış ve 600'den fazla çalışmaya konu olmuştur (Cunningham ve Baumeister, 2016:1). Ancak güncel alanyazına bakıldığında, etkinin güvenilirliği ve hatta varlığının güçlü şekilde sorgulandığını söylemek mümkündür (Inzlicht ve Friese, 2019:370, Friese, Lorshelder, Gieseler, Frankenbach, Inzlicht 2019:107).

Inzlicht, Schmeichel ve Macrae (2014: 128) öz-kontrol kaynaklarının sınırlı olarak görülmesine rağmen, aslında sınırlı olmayabileceğine yönelik şüphelerini üç ayrı başlıkta toplayarak bildirmiştir. Bu şüphelerden ilki, benlik kaynakları tükenmesinin doğrudan gözlenemiyor olmasına yöneliktir. Araştırmacılar, ikinci öz-kontrol performansındaki azalmayı tükenme etkisi ile açıklamaktadır. Bu durum benlik kaynakları tükenmesi etkisinin sadece bir çıkarsamaya dayalı olduğunu göstermektedir. Kaynakların sınırlı olduğuna yönelik bir çıkarımın yapılması, olası diğer alternatif açıklamaları dışarda bırakması sebebiyle eleştirilmiştir. Araştırmacıların öne sürdüğü bir diğer önemli şüphe ise, benlik kaynakları tükenmesi etkisinin ortadan kaldırılabildiğini gösteren bulgularla ilişkilidir (Inzlicht ve arkadaşları, 2014:128). Bazı araştırmalar, artan motivasyonun (Muraven ve Slessareva, 2003: 894), öz-kontrolün sınırsız olduğuna yönelik inançların (Job ve arkadaşları, 2010:1692) hatta dua etmenin (Friese ve Wanke, 2014:56) bu etkiyi ortadan kaldırabildiğini göstermiştir. Inzlicht ve arkadaşları (2014:128) ise tükenmeyi bu kadar kısa süre ve kolay şekilde telafi etmenin, öz-kontrolün sınırlı bir kaynak olduğu görüşüyle bağdaşmadığını ileri sürmüşlerdir. Benzer bir görüş Inzlicht ve Friese (2019: 370) tarafından da bildirilmiştir. Benliğin tükenen bir kaynak olduğuna yönelik hipotez, verilen teşviklerin nasıl olup bu tükenmeyi ortadan kaldırdığını açıklamakta yetersiz bulunmaktadır (Inzlicht ve Friese, 2019:370). Inzlicht ve arkadaşları (2014:128) tarafından öne sürdüğü üçüncü önemli şüphe ise sınırlı öz-kontrol sisteminin evrimsel açıdan avantajlı olmayacağına yöneliktir. Araştırmacılar uzun vadede kendi önceliklerine göre kendilerini denetleyebilen bireylerin doğal seçilim açısından daha avantajlı olacağına yönelik görüşlerini bildirmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında benlik

kaynakları tükenmesi etkisine yönelik açıklamaların azalan kaynaktan çok değişen motivasyonlardan kaynaklanabileceğine yönelik alternatif bir açıklamanın öz-kontrol süreçlerini daha iyi açıklayabileceğini belirtmişlerdir (Inzlicht ve arkadaşları, 2014:128).

Benlik kaynakları tükenmesine ilişkin bir diğer önemli sorun, benlik kaynakları tükenmesi etkisinin gerçekliğine ve tekrarlanabilirliğine yöneliktir (Inzlicht ve Friese, 2019: 372). Etkinin gücünü saptamak için Hagger, Wood, Stiff, Chatzisarantis (2010:495) 83 çalışmayı inceledikleri ilk meta analiz sonuçlarıyla benlik kaynakları tükenmesinin orta düzeyde bir etkiye sahip olduğunu göstermişlerdir. Carter ve McCullough (2014:1) bu meta analizin sonuçlarının küçük örneklemli çalışmalar nedeniyle abartıldığını iddia etmişlerdir. Araştırmacılar yayım yanlılığı ve küçük örneklem etkisine yönelik düzeltmeler yapıldığında etkinin sıfırdan farklı olmadığını öne sürmüşlerdir. Yine Carter, Kofler, Forster ve McCullough (2015:796); Hagger ve arkadaşlarını (2010:495) öz-kontrolle ilişkili olmayan çalışmaları da dâhil etmek ve yayımlanmamış çalışmaları dikkate almamak sebebiyle eleştirmiştir. Araştırmacılar (2015:796), sadece sık kullanılan manipülasyon ve bağımlı değişken görevlerinin bulunduğu çalışmaları ve de yayımlanmamış çalışmaları dahil ettikleri, daha muhafazakâr etki büyüklüğü kriteri kullandıkları yeni meta-analiz çalışması sonuçlarıyla, etkininin büyüklüğünün sıfırdan farklı olmadığını ileri sürmüşlerdir. Hagger ve Chatzisarantis (2014:298), başlangıçta benlik kaynakları tükenmesi etkisini yok saymak için erken olduğunu belirtmişlerdir. Ancak sonrasında Carter ve arkadaşlarının (2013) düşüncelerini de göz önünde bulundurarak yaptıkları önceden kayıtlı çoklu laboratuvar çalışmalarını inceledikleri meta analiz sonuçlarına dayanarak benlik kaynakları tükenmesi etkisinin sıfır olduğunu belirtmiştir (Hagger ve arkadaşları, 2016:546).

Öte yandan bazı araştırmacılar bu meta-analizlerin sonuçlarına şüpheyle yaklaşmışlardır. Örneğin Inzlicht, Gervais, Berkman (2015:3), Carter ve arkadaşlarının (2015: 796) meta-analizlerinde kullandıkları yanlılık düzeltme yöntemlerinin benlik kaynakları tükenmesi etkisini saptayabilmek için uygun olmadığını bildirmişlerdir. Cunningham ve Baumeister (2016:1) da Carter ve arkadaşlarının (2015:796) meta-analizlerindeki istatistiksel yanlılıklara dikkat çekmiş ve benlik kaynakları tükenmesi etkisinin sıfır olduğuna yönelik çıkarımlarının hatalı olduğunu iddia etmişlerdir. Baumeister ve Vohs (2016:575), Hagger ve arkadaşları (2016:546) tarafından elde edilen sonuçların benlik kaynaklarını tüketmek için kullanılan teknikle (e-harfleri işaretleme

görevinin bilgisayarlaştırılmış versiyonu) ve aracı veya düzenleyici değişkenlerle ilgili olabileceğini bildirmişlerdir. Dang (2016:2) da Hagger ve arkadaşları (2016: 546) tarafından elde edilen bu sonucun tükenme için kullanılan e- harfleri işaretleme görevinden kaynaklandığını ileri sürmüş ve katılımcıların bu görevin çaba gerektirici bulmadıklarına işaret etmiştir. Araştırmacı, bu görevi çaba gerektirici bulan katılımcılarda tükenme etkisinin gerçekleştiğini bildirmiştir (Dang, 2016:2).

Sonrasında Dang (2018: 645) her bir tüketici görevin tükenme etkisini ayrı ayrı inceleyebilmek için Carter ve arkadaşları (2015: 796) tarafından ele alınmamış olan 2013 sonrası çalışmaları da dâhil ettiği revize edilmiş bir meta-analiz çalışması gerçekleştirmiştir. Analiz sonuçları, tekli tüketici görevlerde, çoklu karar verme ve çalışan bellek görevlerinin tüketici etkilerinin anlamsız olduğunu; öte yandan metin yazma görevi, duygusal video, Stroop görevlerinin tüketici etkilerinin ise anlamlı olduğunu ortaya koymuştur. Sadece tüketici etkilerinin anlamlı olduğu görülen üç görevi içeren analizlerin sonuçları orta-büyük düzey bir etki büyüklüğünü ortaya koysa da, genel sonuçlar Carter ve arkadaşlarının (2015: 796) sonuçlarını desteklemiştir. Meta-analiz çalışmasının sonuçları eldeki bulgulardan benlik kaynakları tükenmesi etkisine yönelik net sonuçlar çıkarmanın mümkün olmadığına, her bir görevin tüketici etkisinin saptanması için daha fazla önceden kayıtlı deneysel çalışmaya ihtiyaç duyulduğuna işaret etmiştir. Dang, Liu, Liu ve Mao (2017: 242), sadece Stroop görevinin tüketici etkisini inceledikleri çalışmada, bağımlı değişken görevi olarak odaklanma görevi kullanmışlardır. Araştırmacılar, Stroop görevinin benlik kaynakları tüketici etkisinin orta düzey etki büyüklüğüne sahip olduğunu bildirmişlerdir. Yakın zamanda Dang ve arkadaşları (2021: 21), bu çalışmayı 9 farklı ülkeden (Çin, Amerika, Belçika, İtalya, Fransa, Hollanda, Hong Kong, Singapur, Almanya) 12 laboratuvarda tekrarlayarak Stroop görevinin tüketici etkisinin etki büyüklüğünü incelemişlerdir. Manipülasyon kontrolü ölçümlerine yönelik analiz sonuçları, deney ve kontrol grubu katılımcılarının çaba, yorgunluk, zorluk öz-bildirimlerinin birbirlerinden anlamlı olarak farklılaştığını, öte yandan engellenmişlik öz-bildirimlerinin ise farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Analiz sonuçları, Stroop görevinin bağımlı değişken odaklanma görevi üzerindeki tüketici etkisinin küçük ama anlamlı olduğunu göstermiştir. Ayrıca, Job ve arkadaşlarının (2010:1692) sonuçlarıyla tutarlı olarak, sınırsız kaynak inancına sahip olan katılımcıların benlik kaynakları tükenmesi etkisinden daha az etkilendiği gözlenmiştir.

Ancak alanyazına genel olarak bakıldığında ise benlik kaynakları tükenmesine yönelik şüphelerin giderek büyüdüğü söylenebilir (Inzlicht ve Friese, 2019:370, Friese, Lorshelder, Gieseler, Frankenbach, Inzlicht 2019:107, Vadillo 2019:282). Bu bağlamda alanyazındaki çalışmaları değerlendiren Friese ve arkadaşları (2019:119), benlik kaynakları tükenmesine ilişkin 600'den fazla çalışmaya rağmen net sonuçlara ulaşmanın mümkün olmadığını ancak etkiye yönelik şüphelerin azımsanmayacak dereceye ulaştığını bildirmişlerdir. Araştırmacılar bu şüpheleri giderebilmek, daha güçlü kanıtlara ve net sonuçlara ulaşabilmek için hem görgül düzeyde hem de teorik düzeyde düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir.

Lurquin ve Miyake (2017:1) benlik kaynakları tükenmesi etkisine yönelik şüphelerin tekrarlanabilirlik krizinden kavramsal krize *(conceptual crisis)* doğru gittiğini öne sürmüşlerdir. Lurquin ve Miyake (2017:1) benlik kaynakları tükenmesi çalışmalarından test edilebilir ve açık tahminler oluşturabilmek için üç önemli kavramsal sorunun çözülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu sorunlardan ilki öz-kontrol kavramına ilişkin net ve uzlaşılmış operasyonel tanımın olmayışıdır. Bazı çalışmalarda öz-kontrol kavramı oldukça geniş bir şekilde tanımlanmıştır ve açıklığa sahip değildir. Bu eksiklikle bağlantılı olarak araştırmalarda tükenme için kullanılan görevlerin seçimi genelde zayıf şekilde meşrulaştırılmaktadır: görevin önceden tükenme için kullanılmış olması, zihinsel olarak zorlayıcı olması ya da sadece zor bir görev olması. Bu nedenle alanda çok geniş yelpazede görev tükenme için kullanılabilmektedir. Hatta bir görevin bazı çalışmalarda bağımlı değişken bazı çalışmalarda ise bağımsız değişken olarak kullanıldığına rastlanmaktadır. Lurquin ve Miyake (2017:1)'e göre, belli bir görevin öz-kontrol gerektirip gerektirmediğini belirlenemez ise o zaman tükenme etkisi gerçekleşip gerçekleşmediğinin bilinmesi imkânsızdır. Bu nedenle öncelikle alanda öz-kontrol kavramının ne olduğuna yönelik sınırları iyi belirlenmiş operasyonel bir tanıma ihtiyaç vardır. Lurquin ve Miyake (2017: 2)'e göre bir diğer önemli problem ise öz-kontrol görevlerine ilişkin bağımsız görgül geçerliliğin olmamasıdır. Benlik kaynakları tükenmesini konu alan çalışmalar oldukça farklı tüketici görevler kullanılmasına rağmen (Örneğin, düşünce bastırma görevi: Muraven ve arkadaşları, 1998; duygu kontrolü görevi: Baumeister ve arkadaşları, 1998; e harfleri işaretleme görevi: Baumesiter ve arkadaşları 1998), bu kullanılan görevlerin gerçekten tüketici olduğuna yönelik ampirik bulgular oldukça azdır. Örneğin, yakın zamanda Wimmer, Dome, Hancock ve Wennekers

(2019:1) alanda sıklıkla kullanılan e-harfleri işaretleme görevinin, tükenme manipülasyonu için uygun olmadığına yönelik sonuçlar ortaya koymuştur. Lurquin ve Miyake (2017:2) tükenme manipülasyonu için kullanılan görevlerin tüketiciliğine yönelik kanıtların iyi planlanmış ilişkisel çalışmalar ve de alanda sıklıkla kullanılan görevlere yönelik çoklu deneysel araştırmalar yoluyla sağlanabileceğini öne sürmüşlerdir. Ayrıca araştırmacılar görevlerin tüketiciliğine yönelik ampirik geçerliliğin sağlanabilmesi için ilk öz-kontrol görevine ilişkin nesnel ölçümlerin alınmasının da katkı sağlayabileceğini bildirmişlerdir. Lurquin ve Miyake (2017:3)'e göre benlik kaynakları tükenmesi etkisine yönelik bir diğer önemli sorun da, daha kesin ve tartışmasız tahminlere ulaşabilmek için gerekli olan iyi belirlenmiş bir modelin olmayışıdır. Araştırmacılara göre ÖDGM özellikle son haliyle (Baumeister ve Vohs, 2016:72) her veriye uyum sağlayabilen daha esnek bir hal almıştır. Lurquin ve Miyake (2017: 3)'e göre, benlik kaynakları tükenmesi etkisinin görgül değere sahip olabilmesi için modelin hangi durumlarda benliğin tükenip performansı azalttığı, hangi durumlarda ise kaynaklarını muhafaza ettiğine yönelik açıklamaları da net şekilde kapsaması oldukça önemlidir.

Inzlicht ve Friese (2019: 370) benlik kaynakları tükenmesi etkisini tarihsel perspektiften değerlendiklerinde alandaki bazı araştırmacıların benlik kaynakları tükenmesi etkisine yönelik çalışmaların geleceğine oldukça umutsuz baktığını, önceden konuyla ilgilenen araştırmacıların konuyu bıraktıklarını bildirmişlerdir. Vadillo (2019: 282) benlik kaynakları tükenmesi etkisine yönelik etki büyüklüklerini değerlendirdiği çalışmasında tükenme etkisinin 2020 yılı itibariyle azalarak ortadan kalkacağını öne sürmüştür. Öte yandan Inzlicht ve Friese (2019: 373) ise, benlik kaynakları tükenmesi etkisi konusunu tamamen bırakmaktansa bu alandaki bulguları genişletmek ve sağlamlaştırmanın alanyazına önemli bir katkı sağlayacağı görüşündedirler. Araştırmacılar bu türden bir gelişme için benlik kaynakları tükenmesi araştırmacılarına dört önemli öneride bulunmuşlardır. Araştırmacılara göre en önemli adımlardan biri, tükenme manipülasyonlarında kullanılan bağımlı değişken ve bağımsız değişken için yapı geçerliliğinin yönelik araştırmaların çoğaltılmasıdır. Bir diğer önemli adım ise öz-kontrol kavramına ilişkin net operasyonel tanımlarına yönelik ihtiyaçla ilişkidir. Alanda net sonuçlara ulaşabilmek için önemli görülen bir diğer öneri, ise açık bilim ve önceden kayıtlı çalışmalara yönelmektir. Araştırmacılar bu noktada alanda yapılan çalışmaların önceden kayıtlı olmasını ve hatta veri dosyalarının açık şekilde paylaşılmasının

alanyazına katkı sağlayacağını ileri sürmüşlerdir. Ayrıca Inzlicht ve Friese (2019:374) benlik kaynakları tükenmesi araştırmacılarının laboratuvardan çıkıp uygulamaya yönelmelerini önermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ARKAPLAN

Bu bölümde araştırma hipotezlerinin alt yapısını oluşturan deneysel paradigma, kuramlar ve yaklaşımlar tanıtılacaktır. Sırasıyla Minimal Grup Paradigması, Puan Dağıtım Matrisleri, Sosyal Kimlik Yaklaşımı başlığı altında konumlandırılan Sosyal Kimlik Kuramı ve Kendini Sınıflandırma Kuramı; Sosyal Baskınlık Kuramı ve Schwartz Değerler Kuramı ele alınacaktır.

2.1. Minimal Grup Paradigması

Minimal grup paradigması, Tajfel ve arkadaşları (1971: 153) tarafından gruplar arası ayrımcılığa yol açan asgari koşulları saptayabilmek için kullanılan deneysel koşulları ifade etmektedir. Bu deneysel paradigmada kişiler rastgele veya önemsiz bir görev sonrasında gruplara ayrılmakta ve sonrasında kişilerin kimliklerini bilmedikleri grup üyeleri arasında puan dağıtımı yapmaları istenmektedir.

Sosyal psikolojide gruplar arası ilişkilerin doğasına yönelik ilk açıklamalardan biri, Muzaffer Sherif (1966; akt. Arkonaç, 1999: 12) ve arkadaşlarının çalışmalarıyla geliştirilen Gerçekçi Grup Çatışması Teorisi (*Realistic Group Conflict Theory)* dir. Gerçekçi Grup Çatışması Teorisi, gruplar arası ilişkilerin belirleyicisinin grupların hedeflerinin birbirleriyle olan ilişkisi olduğunu ileri sürmektedir. Bir diğer deyişle, grupların hedefleri birbirleriyle çatışma halinde olduğunda gruplar arasında çatışma, grupların hedefleri birbirleriyle uyuşma içinde olduğunda gruplar arası iş birliği davranışları oluşmaktadır. Sherif ve arkadaşları bu görüşlerini Hırsızlar Mağarası (*Robbers' Cave*) olarak bilinen bir alan çalışmasıyla sınamışlardır. Bu çalışmada, araştırmacılar yaz kampında birbirini tanımayan 11-12 yaşlarındaki erkek çocuklarını iki ayrı gruba ayırmış, sonrasında bir rekabet ortamı yaratmıştır. Araştırma sırasında iki grubun birbirleriyle rekabet ve yarışma içinde olduğu durumlarda, gruplar arasında çatışma ve saldırganlık davranışlarının arttığını gözlemlemişlerdir. Araştırmanın sonraki evresinde ise, gruplar için ortak üst bir hedef oluşturulmuştur. Bu üst hedefe ulaşmak, grupların birbirleriyle iş birliği yapmasını gerektirmektedir. Araştırmacılar bu evrede

gruplar arasında çatışma ve saldırganlık davranışlarının azaldığını, iş birliğinin ise arttığını gözlemlemişlerdir. Bu bulgulardan yola çıkarak, araştırmacılar, grupların kıt kaynaklar üzerinden rekabet ettikleri sıfır toplamlı yarışlarda etnosentrisizm ve ayrımcılık davranışlarının arttığını ileri sürmüşlerdir (Sherif, 1953; Sherif ve Sherif, 1966; akt., Arkonaç, 1998:12).

Hırsızlar Mağarası çalışmasının çatışma ve ayrımcılık arasındaki ilişkiyi gösteren bulgularının yanında, gruplar arası ilişkilerdeki bazı araştırmalar da, çatışmanın gruplar arası ayrımcılığın oluşması için her zaman gerekli olmadığını ortaya koymuştur. Örneğin, Ferguson ve Kelley (1964: 227) çatışma olmadan da gruplar arası ayrımcılığın oluşabildiğine yönelik kanıtlar sunmuştur. Gruplar arası davranışların oluşmasında yeterli koşulları ilk sorgulayan araştırmacılardan diğeri ise Rabbie ve Wilkens (1968:215)'dir. Araştırmacılar çalışmalarında ortak bir gelecek beklentisinin gruplar arası davranışlara olan etkisini incelemişlerdir. Katılımcıların üçer kişilik gruplara ayrıldığı deneysel çalışmanın bulguları, sonrasında birlikte çalışma beklentisinde olan katılımcıların birbirlerine daha olumlu tutumlar beslediğini göstermiştir. İç grup üyelerine yönelik olumlu tutumlar gerçek sosyal etkileşimler sonucunda da artmıştır. Öte yandan beklentilerin aksine gruplar arası rekabetin, grupların kendi grup ve diğer grup üyelerine yönelik tutumlarına ekstra bir etkide bulunmadığı görülmüştür.

Rabbie ve Hortwitz (1969: 272) iç grubun dış gruba kıyasla daha olumlu değerlendirilmesine yol açan en minimal koşulları araştırmışlardır. Araştırmacılar birbirini önceden tanımayan katılımcıları, maviler ve yeşiller olmak üzere iki gruba ayırmışlardır. Grupların kimlikleri giydikleri kıyafetlerin ve kullandıkları kalemlerin renkleriyle belirginleştirilmiştir. Deney koşullarında katılımcıların bir grubuna ödül (radyo) verileceği, bu ödülü hangi grubun alacağının (1) yazı turayla, (2) araştırmacının seçimiyle ya da (3) gruplardan birinin seçimiyle belirleneceği söylenmiştir. Kontrol koşulunda ise ödül söz konusu değildir. Sonrasında kişilerden hem kendilerini hem de diğer katılımcıları belli özellikler üzerinden derecelendirmeleri ve ayrıca grup görevinde birlikte çalışmayı en çok ve en az tercih ettikleri kişileri bildirmeleri istenmiştir. Araştırma sonucunda tüm deney gruplarındaki katılımcıların kendi grup üyelerini dış grup üyelerine kıyasla daha olumlu değerlendirdikleri ve birlikte çalışmayı daha çok tercih ettikleri görülmüştür. Öte yandan kontrol koşulundaki katılımcılarının iç ve dış grup değerlendirmeleri ve çalışma arkadaşları tercihleri açısından anlamlı bir fark

bulunamamıştır. Bu bulgular, gruplar arası rekabetten ziyade sadece kazanma –kaybetme olasılığının olmasının bile gruplar arası yanlılığın oluşması için yeterli olduğuna işaret etmektedir.

Tajfel ve arkadaşları (1971:149), Rabbie ve Hortwitz (1969)'ın deneysel koşullarını detaylı inceleyerek, gruplar arası ayrımcılığı belirleyen asgari koşulları saptayabilmek için bir takım deneysel kriterler belirlemişlerdir. Bu kriterlerden ilki, grup üyeliğinin anonim kalmasıdır. Araştırmacılar deneylerinde katılımcılarının grup üyeliklerinin gizli kalmasına özen göstermişlerdir. Bir başka kriter, katılımcılar arasında yüz yüze etkileşimin olmamasıdır. Deneyler süresince katılımcıların birbirleriyle iletişime geçmelerine izin verilmemiştir. Deneylerde dikkat edilen bir başka unsur, grupların sınıflandırması ile katılımcılardan beklenen dağıtımlar arasında rasyonel bağ bulunmamasıdır. Ayrıca bu dağıtımların kişisel çıkarla ilişkisiz olması deneylerde göz önünde bulundurulan bir diğer kriterdir. Katılımcılar dağıtımların hiçbir türünde kendileriyle ilişkili bir tercih yapmamışlardır. Bunlara ek olarak araştırmacılar, yapılan dağıtımların katılımcılara olabildiğince gerçekçi ve önemli görünmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bir diğer deyişle, katılımcılar gruplar arası kaynak dağıtımları yaparken diğer kişilere ödül ya da ceza verdiklerini düşünmelidirler. Araştırmalarda uyulması gereken kriterlerden sonuncusu ise, dağıtımlarda gruplar arası ayrımcı seçeneklerin daha akılcı ya da faydacı seçim olan maksimum ortak kazanç seçeneğiyle karşıtlık içermesidir. Diehl (1990: 265), sonrasında bu kriterleri minimal grup paradigmasının temel kriterleri olarak adlandırmıştır.

Tajfel ve arkadaşları (1971:158) ilk deneylerini 64 erkek lise öğrencisiyle gerçekleştirmişlerdir. Katılımcılara ekranda kısa süreliğine bir noktalar topluluğu kümesi gösterilmiş ve katılımcılardan ekranda kaç nokta olduğunu tahmin etmelerini istemişlerdir. Deneyde iki koşul vardır. Nötr koşuldaki katılımcılara tahminlerine bağlı olarak "olduğundan az tahmin edenler" ya da "olduğundan çok tahmin edenler olmak" üzere iki gruba ayrıldıkları söylenmiştir. Değer koşulundaki katılımcılara ise "daha doğru tahminlerde bulunanlar" ve "daha yanlış tahminlerde bulunanlar" olmak üzere iki gruba ayrıldıkları bildirilmiştir. Aslında tüm katılımcılar gruplarına seçkisiz olarak atanmışlardır. Daha sonrasında katılımcılardan gerçek para dağıtımları için kendilerine verilen sayı dizim tablosu üzerinden grup üyelerine ödül ve cezaları ifade eden puanları dağıtmaları istenmiştir. Pozitif puanlar ödülleri, negatif puanlar ise cezaları temsil

etmektedir. Bu sayı dizim tablolarında iki satır ve 14 sütun yer almaktadır. Bu sayı dizim tabloları matrisler olarak adlandırılmaktadır. Bu deneyde yer alan matrislerde orta nokta eşitliği temsil etmektedir. Dağıtımları yapan kişiler, üyelerin kimliklerini bilmemekte sadece hangi grubun üyesi olduğunu bilmektedir. Kişiler bu sütunlardan yalnızca birini seçebilmektedir. Ayrıca araştırmacılar katılımcıların hiçbir matriste kendilerine puan dağıtmayacaklarını tüm matrislerde başkalarına puan dağıtacaklarını vurgulamışlardır. Katılımcılara altı tip matris üçer kez sunulmuştur. Bu matrislerin birinde katılımcılardan kendi grup üyeleri arasında, diğerinde dış grup üyeleri arasında, sonuncusunda ise hem iç hem de dış grup üyeleri arasında dağıtım yapmaları istenmiştir. Araştırma sonuçları, katılımcıların gruplar arası kaynak dağıtımlarının iç grup lehine olacak şekilde anlamlı olarak eşitlikten farklı olduğunu göstermiştir. Bir diğer deyişle katılımcılar kendi grup üyelerine diğer grup üyelerinden daha fazla puan dağıtmışlardır. Ayrıca nötr ve değer koşulundaki katılımcıların gruplar arası kaynak dağıtım tercihleri arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Bulgular her iki koşuldaki katılımcıların da kendi gruplarını kayıracak tercihlerde bulunduklarını göstermiştir.

Araştırmacılar ikinci deneylerinde (Tajfel ve arkadaşları, 1971:170) seçkisiz olarak gruplara atadıkları 48 erkek lise öğrencisine hangi ressamın (Paul Klee, Vassily Kandisky) resimlerini beğendiklerine bağlı olarak iki gruba ayrıldıkları söylemişlerdir. Aslında katılımcılar yine seçkisiz olarak gruplara atanmışlardır. Sonrasında yine katılımcılardan matrisler üzerinden kaynak dağıtımı yapmaları istenmiştir. Bu deneyde matrislerin farklı bir versiyonu kullanılmış ve bu kez matrisler grupların ortak kazancının dağıtımlarının maksimum düzeyde olduğu seçenekler ile iç grup kazancının ve gruplar arası farkın maksimum düzeyde olduğu seçenekleri karşılaştıracak şekilde düzenlenmişlerdir. Sonuçlar ilk deneyle tutarlı olarak katılımcıların dağıtımları kendi grup üyelerini kayıracak şekilde yaptıklarını göstermiştir. Bir diğer deyişle, katılımcılar her ne kadar grup üyelerini tanımıyor olsalar da ödül dağıtımlarında kendi grup üyelerini diğer grup üyelerinden daha fazla kayıracak seçimler yapmışlardır. Bu sonuçlar, iç grup yanlılığı ve kayırma için Sherif'in ileri sürdüğü gibi, kaynaklar üzerinde rekabetin şart olmadığını, sadece basit bir kategorizasyonun bile yeterli olabileceğini göstermektedir. Üstelik bu durum daha akılcı bir seçenek olan tüm grup üyelerinin maksimum kazancını sağlayacak alternatiflere rağmen ortaya çıkmıştır. Katılımcılar gruplarının toplam çıkarını

maksimize edecek seçeneklerden ziyade, iç grup ile dış grup arasındaki farkı maksimize edecek seçenekleri tercih etmişlerdir.

İlk bulguları yukarıda yer alan minimal grup paradigması araştırmaları ortak geçmişe ya da geleceğe sahip olmayan, kaynaklar üzerinde rekabet etmeyen gruplarda bile iç grup yanlılığının gözlenebildiğine yönelik sonuçlar ortaya koymuştur. Bu sonuçlar sonraki araştırmalarla da desteklenmiştir (Diehl, 1990: 288; Otten, 2016: 85). Örneğin Billig ve Tajfel (1973: 48), seçkisiz olarak oluşturulmuş gruplarda bile katılımcıların ayrımcı davranışlar sergiledikleri sonucunu elde etmişlerdir. Çocuklarla yapılan minimal grup paradigması araştırmaları da, gruplara ayrılmanın iç grup yanlısı davranışlara olan etkisinin 5 yaş kadar erken dönemde ortaya çıkabildiğini göstermektedir (Dunham, Baron ve Carey, 2011:793).

Minimal grup çalışmalarında gruplar arası karşılaştırmalar, Tajfel ve arkadaşlarının (1971:157) klasik çalışmasında olduğu gibi puan dağıtım matrislerinde grup üyelerine verilen puanlar üzerinden yapılabildiği gibi, performans değerlendirmesi, açık ve örtük tutumlar gibi ölçümler üzerinden de yapılabilmekte ve benzer sonuçlar elde edilmektedir. Otten ve Wentura (1999: 1065), duyuşsal hazırlama görevleri (*Affective Priming Task*) kullanarak yaptıkları deneysel çalışmaların sonucunda minimal iç grupların otomatik olarak pozitif duyuşlarla ilişkili olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde Otten ve Moskowitz (2000: 77), Spontan Özellik Çıkarımları Testi (*Spontoneus Trait Inferences Test*) kullandığı minimal grup çalışmalarında, iç grup üyelerinin otomatik olarak pozitif özelliklerle eşleştirildiğine yönelik bulgular elde etmiştir.

Sosyal sınıflandırma kişilerin grup üyelerine yönelik sözel tanımlarını da etkilemektedir. Rubini, Moscatelli ve Palmonari (2007: 291) sınıflandırma sonucunda kişilerin kendi grup üyelerini daha çok pozitif terimlerle, dış grup üyelerini ise daha çok negatif terimlerle tanımladıkları sonucunu elde etmişlerdir.

Araştırmalar minimal düzeydeki sosyal sınıflandırmanın grup üyelerine yönelik değerlendirmeleri de etkilediğini göstermektedir. Montalan, Lealard, Godefroy ve Mouras (2012: 3), deney ortamında katılımcıların ilk kez yeni bir gruba atandıkları minimal grup paradigmasında katılımcılara yaralı el ve ayak resimleri göstermiş ve bu el ve ayak yaralarına sahip kişilerin ne kadar ağrı duyduklarını değerlendirmelerini istemiştir. Araştırma sonuçları, katılımcıların resimlere yönelik ağrı değerlendirmeleri yaparken iç grup yanlısı davrandıklarını ortaya koymuştur. Bir diğer deyişle, en minimal

koşullarda yapılan sosyal sınıflandırma bile, kişilerin hiç tanımadıkları iç grup üyelerine dış grup üyelerine kıyasla daha fazla empati göstermelerine yol açmıştır.

Sanal gruplar üzerinden çevrimiçi ortamda yapılan minimal grup çalışmaları da, gruplara ayrılmanın iç grup yanlısı davranışlar oluşturmak için yeterli olduğuna yönelik kanıtlar sunmaktadır. Amichai-Hamburger (2005:141) çevrimiçi sohbet odalarında küçük bir özellikle birbirlerinden ayrıştırılan grupların, sonrasında yaptıkları bilişsel bir görevdeki performanslarını değerlendirmeleri istendiğinde kendi gruplarını kayıracak değerlendirmelerde bulundukları sonucunu elde etmiştir. Janneck, Bayerl, Dietel (2013: 464) çevrimiçi ortamda yineledikleri minimal grup çalışmalarında, katılımcılardan kendi grup üyelerinin ve diğer grup üyelerinin çevrimiçi profillerini değerlendirmelerini istemişlerdir. Toplam 190 katılımcının katıldığı iki deneysel çalışmanın bulguları, iç grup yanlılığının sanal ortamda birbirini hiç tanımayan kişiler arasında bile gerçekleşebildiğini, kişilerin kendi grup üyelerini dış gruba kıyasla daha olumlu değerlendiklerini göstermiştir. Mutezo (2017: 49) sosyal sınıflandırmanın sanal ortamdaki etkisini çevrimiçi bir oyunda (*Give and Get Game*) katılımcıların grup üyelerine verdikleri puan ve ödüller üzerinden incelemiştir. Bulgular katılımcıların hem sembolik hem de maddi ödüllerin dağıtımında iç grup yanlısı tercihlerde bulunduğunu göstermiştir.

Minimal grup paradigmasında elde edilen sonuçların gerçek dünyadaki grupların davranışlarını yansıtıp yansıtmadığı sorusuna yanıt arayan Moghaddam ve Stringer (2001:351), katılımcıları iki koşulda gruplara ayırmış ve gruplar arası davranışlarını incelemiştir. Minimal grup koşulunda, katılımcılar Tajfel ve arkadaşlarının (1971: 158) ilk deneyinde olduğu gibi ekrandaki noktaların sayısına yaptıkları tahminler üzerinden gruplara ayrılmışlardır. Gerçek gruplar koşulunda ise katılımcılar okullarındaki sisteme göre üyesi oldukları gruplara atanmışlardır. Sonrasında katılımcılardan matrisler üzerinden gruplar arası puan dağıtımları yapmaları istenmiştir. Araştırma sonuçları, gerek minimal bir kriterle (nokta tahmin görevi sonuçları), gerekse de okuldaki sisteme göre ayrışmış gruplardaki katılımcıların puan dağıtım matrislerinde iç grup yanlılığı sergiledikleri sonucunu elde etmişlerdir. Bu bulgu, grupların gerek önemsiz gerekse de gerçek bir nedenle ayrışmış olmasının gruplar arası davranışları benzer şekilde etkilediğine kanıt sağlamaktadır.

Yakın zamanda Pechar ve Kranton (2018: 6) 45 yıldan fazla geçmişe sahip minimal grup paradigması çalışmalarını bir meta-analize tabi tutmuştur. Bu meta-analizde yukarıda yer alan Diehl (1990: 265)'ın yukarıda tanıtılan minimal grup çalışması kriterlerine uyan toplam 84 çalışmayı gözden geçirmişlerdir. Araştırmacılar, derledikleri çalışmaların bulgularından yola çıkarak normlar, grup statüsü, kimlik belirginliği, dağıtılan kaynakların özellikleri, kişilik, grup büyüklüğü, yaş ve cinsiyet, duygu durum, grup kategorizasyonu ve diğer faktörlerin (fizyolojik özellikler, kültür ve bilgi vs.) iç grup yanlılığına olan etkisini incelemişlerdir. Analiz sonuçları minimal grup çalışmalarında en belirgin ve tutarlı etkiye sahip faktörün normlar olduğunu göstermiştir. Grup bütünlüğü, gruba sadakat ve gruplar arası yarışmaya yönelik sosyal normlar, gruplara arası ayrımcılığın artmasına sebebiyet vermektedir (Pechar ve Kranton, 2018: 9). Örneğin, normların etkisinin senaryolarla araştıran bir çalışmada (Hertel ve Kerr, 2001: 320), senaryolar sadakati hazırlayacak şekilde kurgulandığında, eşitliği hazırlayacak şekilde kurgulanmasına kıyasla, iç grup üyeleri daha fazla sadakat algılamış, daha fazla iç grup yanlılığı sergilemiş ve daha fazla iç grupla özdeşleşme ifade etmişlerdir. Öte yandan, kişilerin adil ve eşit olması gerektiğine yönelik normlar belirginleştiğinde, kişilerin kaynak dağıtımlarında daha az iç grup yanlısı davrandıkları sonucu elde edilmiştir (Gaertner ve Insko, 2001: 143).

Minimal grup çalışmalarında gruplar arası yanlılığı tutarlı olarak etkilediği öne sürülen bir diğer faktör (Pechar ve Kranton, 2018: 12) grup kimliğinin belirginliğidir. Perreault ve Bourhis (1999: 93) kendi grubunu kendi seçen ve kendi grubuyla yüksek düzeyde özdeşleşen katılımcıların kaynak dağıtımlarında daha fazla iç grup yanlısı davrandıklarını ortaya koymuştur. Moscatelli ve Rubini (2013:149), minimal grup çalışmalarında, grubun bütün ve bağımsız bir varlık olarak algılanma düzeyi (*entitativity*) arttıkça iç grup yanlısı davranışların arttığını ortaya koymuşlardır. Çalışmada ayrıca grubun bütün ve bağımsız varlık olarak algılanma düzeyinin en çok ortak kader algısından etkilendiği gözlenmiştir.

Pinter ve Greenwald (2011: 81), minimal grup çalışmalarında, katılımcıları gruplara ayırma yöntemlerinin iç grup yanlılığına etkisini incelemiştir. Araştırmada yeni grupların oluşturulması; (1) yeni iç grupların isimlerinin ezberletilmesi; (2) hayal etme yönergesi; (3) seçkisiz yerleştirme ve (4) resim değerlendirmesi sonucu yanlış geribildirim verilmesi olmak üzere dört farklı yöntemle gerçekleştirilmiştir. Grup

oluşturma yönteminin etkisi, iç grup yanlılığının nasıl ölçüldüğüne bağlı olarak değişmektedir. İç grup yanlılığının açık olarak ölçüldüğü koşullarda, yöntemler arasında grupla özdeşleşme ve kaynak dağıtımı tercihleri arasında fark bulunmazken, örtük ölçümlerde, grupların iç grup üyelerinin isimlerinin ezberletildiği koşulda daha fazla iç grup yanlılığı ve iç grupla özdeşleşme gözlenmiştir.

Bireylerin duygudurumlarının etkisinin minimal grup çalışmalarında gruplar arası yanlılığa olan etkisi Forgas ve Fiedler (1996:28) tarafından incelemeye tutulmuştur. Analiz sonuçları duygudurumun gruplar arası kaynak dağıtımına etkisinin kişisel ilişkililiğe bağlı olarak değiştiğini göstermiştir. Kişisel ilişki az olduğunda pozitif duygudurum, daha fazla ayrımcılığa sebep olurken, ilişkililik yüksek olduğunda negatif duygudurum ayrımcılığı arttırmaktadır. Ölüm belirginliğin arttırılması da minimal grup çalışmalarında iç grup yanlılığını arttıran bir diğer faktördür. Katılımcılardan ölüm hakkında bir paragraf yazmaları istendiğinde, kişilerin iç grup ve dış grup üyelerinin kişilik özelliklerini değerlendirirken daha fazla iç grup yanlılığı sergilemişlerdir (Harmon-Jones, Greenberg ve Solomon Simon, 2001:677).

Minimal grup çalışmalarında elde edilen bulguların kültürel duyarlılığına yönelik pek fazla çalışma bulunmamaktadır. Hatta Pechar ve Kranton (2018:23), minimal grup paradigması çalışmalarının en önemli eksikliklerinden birinin çalışmalardaki örneklemlerin kültürel ve demografik benzerliği olduğunu dile getirmişlerdir. Genel olarak minimal grup çalışmaları beyaz, orta sınıf, batılı ve öğrenci örneklemiyle yapıldığına dikkat çekmişlerdir. Yakın zamanda Falk, Heine ve Takemura (2014: 272) minimal grup etkisinin kültüre bağlı olarak değişip değişmediğini incelemişlerdir. Japon ve Amerikalı katılımcılarla yapılan minimal grup paradigmasının sonuçları, Amerikalı katılımcıların minimal şekilde oluşturulan gruplarda kendi grup üyelerinin zekâlarını daha iyi, kişilik özelliklerini daha olumlu değerlendirdikleri ve kaynak dağıtım görevinde daha fazla iç grup yanlılığı sergilediğini göstermiştir. Öte yandan Japon katılımcılar algılanan zekâ ve puan dağıtım görevlerinde hiç iç grup yanlılığı sergilememişlerdir. İç grup yanlılığında gözlenen bu kültürler arası bu farklılığa öz-saygının aracılık ettiği gözlenmiştir. Araştırmacılar bu bulgunun Amerikan ve Japon katılımcıların öz-genişletim motivasyonlarındaki farklılaşma ile açıklanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Genel olarak bu bulgu minimal grup araştırmalarındaki sonuçların kültüre bağlı olarak değişebileceğini

göstermekle birlikte, bu bulgunun nedenlerine ilişkin daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye'de minimal koşullarla oluşturulmuş grupların puan dağıtım stratejilerine yönelik bilinen ilk çalışma Üzümçeker (2017: 35) tarafından yapılmıştır. Araştırmacı eşitlik ve rekabet normlarının katılımcıların puan dağıtım stratejileri üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında 71 katılımcıyı gruplara atamıştır ve puan dağıtım matrisleri olarak Tajfel ve arkadaşlarının (1971: 158) ikinci deneyinde kullandığı matrisleri kullanmıştır. Katılımcılara toplamda 16 matris sunulmuştur. Araştırma sonuçları, beklenildiği gibi katılımcıların iç grup yanlısı stratejileri kullanma düzeylerinin anlamlı olduğunu göstermiştir. Öte yandan rekabet ve eşitlik normlarının katılımcıların puan dağıtım stratejilerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucu elde edilmiştir.

2.1.1. Puan dağıtım matrisleri

İlk minimal grup araştırmalarında matrisler adı verilen sayı dizim tabloları kullanılmıştır. Bourhis ve arkadaşları (1994:210) puan dağıtım matrislerini ve bu matrisler aracılığıyla ölçülen puan dağıtım stratejilerini ayrıntılı olarak tanıtmışlardır (Bkz. Tablo 1). Çeşitli versiyonları olmakla birlikte, genel olarak, Tajfel matrislerinde katılımcılara 2 satır ve 13 ya da 14 sütundan oluşan bir tablo sunulmaktadır. Katılımcılarda bu tabloda yer alan farklı puan dağıtım şekillerinden birini seçerek puan dağıtımında bulunması istenir. Matrislerde iki satır yer almaktadır. Bu seçimde, üstteki sayı kendi grup üyesine verilecek puanı, alttaki sayı ise, diğer grup üyesine verilebilecek puanı (ya da tam tersini) ifade etmektedir. Katılımcılar bu 13/14 farklı sütun arasından bir tek sütun seçebilmektedir. Kişi, kendi grup üyesine verilebilecek puan ile diğer grup üyesine verilecek puanı iki ayrı sütundan seçme olanağına sahip değildir. Bu durum, kişinin iç ve dış grup üyelerine dağıtacağı puanları birbirine bağımlı kılmaktadır. Tajfel matrislerinde yer alan bu sayılar, katılımcıların puan dağıtımlarındaki beş temel stratejiyi incelemek üzere tasarlamıştır. Bu beş temel strateji, eşitlik, maksimum ortak kazanç, maksimum iç grup kazancı, maksimum farklılaştırma ve dış grup yanlılığı olarak isimlendirilmektedir. Eşitlik stratejisi, dağıtılacak puanların iç grup ve dış grup üyesine eşit miktarda verilmesi tercihini ifade etmektedir. Maksimum ortak kazanç stratejisi, kişinin iç ve dış grup üyelerinin ortak alabilecekleri maksimum puanı tercih etmesinş

ifade etmektedir. Maksimum iç grup kazancı stratejisi, kişinin seçimini iç grup üyesinin alabileceği maksimum puandan yana kullanması anlamına gelmektedir. Bu stratejide kişinin seçimi, dış grup üyesine verilebilecek puandan bağımsızdır. Kişi tamamen iç grup üyesi için seçilebilecek en yüksek puana odaklanmıştır. Maksimum farklılaştırma stratejisi ise, kişinin iç grup üyesi ile dış grup üyesi arasındaki farkın en yüksek düzeyde olduğu seçeneği seçmesi anlamına gelmektedir. Bu stratejide, kişinin kimi zaman iç grup üyesinin kazancı pahasına, gruplar arası farkı maksimize etmesi söz konusudur. Bir diğer deyişle, bu strateji, kişinin iç grup üyesine verebileceği maksimum puandan vazgeçerek, iç grup üyesi ile dış grup üyesinin alacağı puanlar arasındaki maksimum farka odaklanması durumunu ifade etmektedir. İç grup yanlılığı stratejisi ise, maksimum iç grup kazancı ile maksimum farklılaştırma stratejisinin bileşimini ifade etmektedir. Tajfel matrisleri ölçüm yöntemi aracılığıyla izlenen beşinci strateji ise dış grup yanlılığı stratejisidir. Bu strateji, kişinin puan dağıtımında dış grup üyelerine, iç grup üyelerine kıyasla daha fazla puan vermesi durumu ifade etmektedir. İç grup yanlılığı stratejisinde alınan eksi puanlar, dış grup yanlılığı stratejisini belirtmektedir. (Tajfel ve arkadaşları, 1971; Bourhis ve arkadaşları, 1994).

Tajfel matrisleri ölçüm yönteminde üç tür matris yer almaktadır. A tipi matris, iç grup yanlılığı stratejisi ile maksimum ortak kazancı; B tipi matris, iç grup lehine olan maksimum fark stratejisi ile maksimum iç grup kazancı ve maksimum ortak kazanç stratejilerini bileşimini karşılaştırmaktadır. Son olarak C tipi matris, eşitlik stratejisi ile iç grup yanlılığı stratejilerini karşılaştırmaktadır. Tajfel matrisi ölçüm yöntemlerinde her matris tipinden (A-B-C) iki adet yer almaktadır. İlk matris tipinde, karşılaştırılan stratejiler birbirine karşıt gelecek şekilde yer alırken (bir stratejiye yaklaşma, diğerinden uzaklaşma anlamını içermektedir), ikinci matris tipinde ise, stratejiler birbiriyle birlikte (bir stratejiye yaklaşmak, diğerine de yaklaşmak anlamına gelmektedir) hareket etmektedir (Bourhis ve arkadaşları, 1994:212). Örneğin aşağıdaki örnekte A tipi matris 1'de iç grup yanlılığı strateisi ile maksimum ortak kazanç stratejisi karşıt uçlarda yer almaktadır. Bu matriste en solda yer alan sütunu seçen (19-1) bir grup üyesi, kendi grubunun üyesine 19, diğer grup üyesine ise 1 puan vererek iç grup yanlılığı stratejisini seçmektedir. Kişinin seçimleri matristeki sütunlardan soldan sağa doğru kaydıkça, kullanılan strateji iç grup yanlılığından maksimum ortak kazanç stratejisine doğru kaymaktadır. En sağdaki sütun kendi grubuna 7 diğer gruba ise 25 puan vermeyi ifade

etmektedir. Bu seçenek dağıtılan toplam miktarın diğer tüm seçeneklerden en yüksek seçenek olduğundan (7+25= 32) olduğundan maksimum ortak kazanç stratejisini ifade etmektedir. A tipi matris 2'de ise, bu stratejilerin birlikte kullanımı söz konusudur. En soldaki seçeneği seçen katılımcı (25-7), kendi grup üyesine 25, diğer grup üyesine 7 puan vermiş olur. Bu durumda hem kendi grubuna en yüksek puanı vermiş olduğundan iç grup yanlılığı stratejisini, hem de grup üyelerine dağıtılan toplam puan diğer tüm seçeneklerden daha yüksek (32) olduğundan maksimum ortak kazanç stratejisini kullanmış olur. Kişinin seçenekleri soldan sağa doğru kaydıkça ise, kişi bu iki stratejiden de uzaklaşmış olur.

Tajfel matrislerinden elde edilen skorların, basit sıralama ölçeğinden ziyade farklı stratejilerin birbiri üzerindeki çekim puanı (*pull scores*) olarak dikkate alınması gerektiği önerilmiştir (Turner, 1980; akt., Bourhis ve arkadaşları, 1994:215). Bu nedenle, analizlerde ölçekte yer alan ham skorlar yerine, 3 tip matrisin iki farklı türünün birbirinden çıkarılması sonucu elde edilen çekim skorları kullanılmaktadır. Her matris türünden iki farklı çekim skoru elde edilmektedir. Diğer bir deyişle, Tajfel matrisleri araştırmacıya toplamda altı farklı çekim skoru elde etme olanağı sağlamaktadır. A tipi matris, iç grup yanlılığı stratejisinin maksimum ortak kazanç stratejisi üzerindeki çekim skorunu ve maksimum ortak kazanç stratejisinin iç grup yanlılığı stratejisi üzerindeki çekim skorunu hesaplama olanağı sunmaktadır. B tipi matris ise, maksimum fark stratejisinin maksimum iç grup kazancı ve maksimum ortak kazanç stratejilerinin bileşimine olan çekim skorunu ve tam tersini hesaplama olanağı sağlamaktadır. Son olarak, C tipi matris türlerinden elde edilen skorlar eşitlik stratejisinin iç grup yanlılığı stratejisi üzerindeki çekim puanı ve iç grup yanlılığı stratejisinin eşitlik stratejisi üzerindeki çekimini hesaplama olanağını sağlamaktadır. Öte yandan, aynı matris tipinden elde edilen farklı çekim skorları matematiksel olarak birbirleriyle negatif ilişki içinde bulunmak durumunda değildir; diğer bir deyişle, birbirlerinden bağımsızdırlar. Bu nedenle her birinin ayrı ayrı hesaplanması gerekir (Bourhis ve arkadaşları, 1994: 215). Her bir çekim puanı -12 ile +12 arasında değişebilmektedir. Pozitif değerler, strateji isminde yer alan ilk stratejinin çekim gücünün fazla olduğunu belirtirken, negatif değerler, ikinci stratejinin çekim gücünün daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Örneğin, İç Grup Yanlılığı-Maksimum Ortak Kazanç stratejisindeki pozitif değerler, kişinin bu matrislerde iç grup yanlısı stratejisini kullandığını, negatif değerler ise, maksimum ortak

kazanç stratejisini kullandığını göstermektedir. Bu hesaplamalar sonucunda altı farklı çekim skoru elde edilmektedir. 1) İç Grup Yanlılığı-Maksimum Ortak Kazanç 2) Maksimum Ortak Kazanç-İç Grup Yanlılığı, 3) Maksimum Fark-Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı, 4) Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı-Maksimum Fark, 5) Eşitlik-İç Grup Yanlılığı ve 6) İç grup yanlılığı-Eşitlik. Bu stratejilerden üçü (İç Grup Yanlılığı-Maksimum Ortak Kazanç; Maksimum Fark-Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı; İç grup yanlılığı-Eşitlik) gruplar arası puan dağıtımlarında iç grup yanlısı ve ayrımcı dağıtım stratejilerini ifade etmektedir. Diğer üçü ise (Maksimum Ortak Kazanç-İç Grup Yanlılığı; Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı-Maksimum Fark; Eşitlik-İç Grup Yanlılığı) ayrımcı olmayan ve eşitlikçi seçimleri yansıtmaktadır.

Araştırmalarda katılımcıların gruplar arası puan dağıtım stratejilerini ölçmede kullanılan başka bir yöntem ise, tüm matrislerde iç grup üyelerine verdikleri puanların toplamından dış grup üyelerine verdikleri puanların toplamını çıkartmaktır (Petersen ve Blank, 2003: 155). Elde edilen fark arttıkça, kişilerin puan dağıtımlarında sergiledikleri iç grup yanlılığı da artmaktadır.

Tablo 1. Tajfel Matris Örneği (Bourhis ve ark., 1994:212)

A tipi Matris 1: İç grup yanlılığı vs. Maksimum ortak kazanç (Stratejiler karşı**)**

Sizin gruptan X numaralı katılımcıya verilecek puan	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7
Diğer gruptan Y numaralı katılımcıya verilecek puan	1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23	25

A tipi Matris 2: İç grup yanlılığı vs. Maksimum ortak kazanç (Stratejiler birlikte)

Sizin gruptan Z numaralı katılımcıya verilecek puan	25	23	21	19	17	15	13	11	9	7	5	3	1
Diğer gruptan W numaralı katılımcıya verilecek puan	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19

B tipi Matris 1: Maksimum fark vs. Maksimum iç grup kazancı ve maksimum ortak kazanç (Stratejiler karşı)

Sizin gruptan A numaralı katılımcıya verilecek puan	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7
Diğer gruptan B numaralı katılımcıya verilecek puan	25	23	21	19	17	15	13	11	9	7	5	3	1

B tipi Matris 2: Maksimum fark vs. Maksimum iç grup kazancı ve maksimum ortak kazanç (Stratejiler birlikte)

Sizin gruptan C numaralı katılımcıya verilecek puan	1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23	25
Diğer gruptan D numaralı katılımcıya verilecek puan	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19

C tipi Matris 1: Eşitlik vs. İç grup yanlılığı (Maksimum fark ve maksimum iç grup kazancı) (Stratejiler karşı)

Sizin gruptan E numaralı katılımcıya verilecek puan	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
Diğer gruptan F numaralı katılımcıya verilecek puan	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4

C tipi Matris 2: Eşitlik vs. İç grup yanlılığı (Maksimum fark ve maksimum iç grup kazancı) (Stratejiler birlikte)

Sizin gruptan G numaralı katılımcıya verilecek puan	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Diğer gruptan H numaralı katılımcıya verilecek puan	28	27	26	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16

2.2. Sosyal Kimlik Kuramı (SKK)

Tajfel ve Turner (1979: 33), kişilerin neden minimal koşullarda oluşturulmuş gruplarda bile kendi gruplarını kayıracak ve diğer gruplardan olumlu yönde ayrıştıracak tercihlere yöneldiğini açıklamak üzere Sosyal Kimlik Kuramını geliştirmişlerdir. SKK, büyük ölçüde geniş ölçekli sosyal kategoriler arasındaki ilişkilere açıklamalar getirmeyi hedeflemektedir.

SKK araştırmacıları, sosyal davranışları, kişiler arası davranışlar ve gruplar arası davranışlar olarak ikiye ayırmışlardır (Tajfel ve Turner, 1986). Bir davranışı sadece kişiler arası ya da sadece gruplar arası davranış şeklinde nitelendirmek pek mümkün değilse de genelde iki türden birine daha yakın olduğunu söylemek mümkündür. Kişiler arası davranışa örnek olarak, eşlerin birbirlerine olan davranışları verilebilir. Savaş sırasında asker gruplarının birbirlerine yönelik davranışları ise, kişiler arası davranışlardan ziyade gruplar arası davranışların bir örneğidir (Tajfel ve Turner, 1979: 34).

Minimal grup paradigmasının en önemli sonuçlarından biri, grup çıkar ve hedeflerinin gruplar arası yarışma ve ayrımcılığın oluşması için her zaman yeterli ve gerekli olmadığını ortaya koymasıdır (Tajfel ve Turner, 1979: 38). Araştırma sonuçları, sadece dış grubun varlığının ve bilinmesinin bile gruplar arası çatışma ve ayrımcılığın oluşması için yeterli olduğunu göstermiştir. Bu türden bir sonucun açıklanması için araştırmacılar sosyal sınıflandırma kavramına vurgu yapmışlardır. Bireyler sosyal davranışı gerçekleştirebilmek amacıyla içinde yaşadıkları sosyal dünyayı sınıflandırarak düzenlemektedirler. Bu görüş, temelini fiziksel çevreye yönelik bilişsel sınıflandırmadan almaktadır. Ancak fiziksel çevrenin kategorize edilmesinden farklı olarak, birey bu kez, sınıflandırdığı sosyal çevrenin bir parçasıdır. Bir bakıma, sosyal çevreyi sınıflandırmak kişinin kendini de sınıflandırmasına sebep olmaktadır. Bu açıdan, sosyal sınıflandırma kişinin toplum içindeki yerini de tanımlamakta ve de yaratmaktadır (Tajfel ve Turner, 1979: 40). Sosyal çevrenin sınıflandırılmasıyla sosyal gruplar oluşmaktadır. SKK'a göre, sosyal grup, aynı sosyal kimliği paylaşan ikiden fazla insanı ifade etmektedir (Hogg ve arkadaşları, 2004: 251).

Sosyal sınıflandırma, kişisel kimlik ve sosyal kimlik arasında bir ayrımı da beraberinde getirmektedir. Kişisel kimlik, benliğin diğer kişilerle paylaşılmayan kişilik özellikleriyle tanımlanmasını ifade etmektedir. Kişisel kimlik daha çok kişiler arası

ilişkilerle ilgilidir ve gruplar arası süreçlerin açıklanmasına pek fazla katkı sağlamamaktadır. Öte yandan, kişinin benliğini bir sosyal grup üyeliği üzerinden tanımlaması sonucu oluşan sosyal kimlik, gruplar arası ilişkilerin anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Kişilerin birden fazla sosyal ve kişisel kimliği olabilmektedir. Ancak bir sosyal bağlam içerisinde yalnız tek bir kimlik baskın olabilmektedir. Hangi kimliğin belirgin (*salient*) olacağı, bağlamsal koşullara bağlıdır (Hogg ve arkadaşları, 2004: 251-252).

Kuramcılara göre, bireylerin sosyal kimlik edinmelerinin altında iki temel güdü yatmaktadır. Bunlardan biri belirsizliği azaltmaktır. İnsanlar, dünyaya ve kendi konumlarına yönelik belirsizliklerle baş edebilmek için sosyal gruplara yönelir ve bu gruplardan kendilerine kimlik edinirler. Aitlik hissi ve ait olduğu grubun sosyal konumu, kişilerin belirsizlik hisleriyle başa çıkmasına yardımcı olmaktadır (Hogg, 2000: 233). Nitekim Grieve ve Hogg (1999: 926) ve Mullin ve Hogg (1998: 345), belirsizlik hislerinin ortaya çıktığı koşullardaki katılımcıların kontrol grubu katılımcılarına kıyasla daha fazla yanlılık sergilediğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Janneck ve arkadaşları da (2013: 457) çevrimiçi minimal grup çalışmasında, iç grup yanlılığının, çevrede bilginin az olduğu durumlarda daha fazla olduğuna da işaret etmektedir.

İnsanların sosyal kimlik edinmelerini güdüleyen bir diğer faktör öz-saygılarını pekiştirme ihtiyacıdır (Turner, 1982). Kuramcılara göre, insanlar öz- saygılarına ulaşmak ve onu sürdürmek için çabalarlar. Sosyal sınıflandırma sonucu oluşan sosyal kategori ve gruplar bir takım pozitif ya da negatif değerler sahiptir. Böylece bireyler ait oldukları gruplar yoluyla sosyal kimlik edinmektedir. Tajfel (1972:292)'e göre, sosyal kimlik, kişinin bir gruba ait olduğunu bilmesi ve bu grup üyeliğine duygusal bir önem ya da değer atfetmesiyle oluşmaktadır. Gruplar arası karşılaştırmalar kişilerin sosyal kimliklerine pozitif ya da negatif değer yüklenmektedir. İç grup ile dış grup arasındaki pozitif karşılaştırmalar, iç grup için yüksek statüyle sonuçlanmaktadır. Öte yandan iç grup ile dış grup arasında negatif karşılaştırmalar, iç grup için düşük prestijle sonuçlanmaktadır. Kişiler kendi sosyal kimlik değerlerinin pozitif olmalarını istediklerinden aynı sosyal kimliği paylaşan grup içindeki insanlar bir diğer grupla pozitif ayırt edicilik (*positive distinctiveness*) için yarış ve çatışma halindedir (Hogg ve arkadaşları, 2004: 248). Kişiler kendi gruplarını pozitif olarak değerlendirmek amacıyla sosyal karşılaştırmalarda kendi grup lehine değerlendirmelerde bulunurlar (Turner, 1975: 9). Kişilerin pozitif sosyal

kimlik edinmeleri, büyük ölçüde sosyal karşılaştırmalardaki iç grup lehine pozitif farklılaşmaya bağlıdır. Sosyal durumlarda gruplar arası farklılaşmanın oluşması için kişinin grup üyeliğini benlik kavramının bir parçası olarak içselleştirmesi gerekmektedir. Ayrıca sosyal durumların gruplar arası farklılaştırmalara izin vermeleri ve dış grubun iç grupla ilişkili bir karşılaştırma grubu olarak görülmesi de gerekmektedir. Tajfel ve Turner (1979: 41), grupların birbirine üstünlük sağlayacak karşılaştırmalar yapmayı amaçladıklarını iddia etmektedirler. Bu nedenle, gruplar arası davranışların, doğası gereği rekabetçi olduğunu ileri sürerler. Nitekim Lemyre ve Smith (1985: 660) minimal grup çalışmalarında, gruplara ayrılmanın kendisi öz-saygı için doğal bir tehdit oluşturduğunu bu nedenle minimal gruplarda bile gruplar arası kaynak dağıtımı yaparken kişiler iç grubu kayıracak tercihlerde bulunduklarını göstermiştir. Benzer şekilde öz-saygı ile iç grup yanlılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen Petersen ve Blank (2003), öz-saygısı durumsal olarak düşürülmüş durumdaki katılımcıların, özsaygısı durumsal olarak yükseltilmiş gruptaki katılımcılara kıyasla Tajfel'in puan dağıtım matrislerinde daha fazla iç grup yanlılığı sergilediklerine dair kanıtlar sunmuşlardır.

2.3. Kendini Sınıflandırma Kuramı

Turner, Tajfel'in ölümünden sonra (1982) SKK'nın daha çok bilişsel ögelerine odaklanarak, sosyal sınıflandırma süreçlerini açıklamaya çalışmıştır (Turner, Hogg, Oakes, Reicher ve Wetherell, 1987:42). Bu çalışmalar ve görüşlerin toplamında SKK'yla benzer varsayımlara sahip olan Kendini sınıflandırma kuramını oluşturmuştur. SKK ve Kendini sınıflandırma kuramı ortak temel varsayımları nedeniyle literatürde Sosyal Kimlik Yaklaşımı adını almışlardır. Kendini Sınıflandırma Kuramı, SKK'ndan farklı olarak kategorizasyon süreçlerini iki uçlu bir süreç olarak görmek yerine, iç içe geçmiş dâhil edilme düzeylerinin bir sonucu olarak görür. Turner ve arkadaşları, kendini sınıflandırmanın üç düzeyi olduğunu ileri sürer. "İnsan kimliği" kişinin benliğini insan üst grubunda sınıflandırmasını ifade eder. "Sosyal Kimlik" kişinin benliğini sosyal grup üyesi olarak sınıflandırmasını ifade eder. "Kişisel Kimlik" ise, kişiler arası karşılaştırmalar temelinde kişinin kendisini kişisel düzeyde sınıflandırmasını ifade eder. Benlik tanımlama düzeyleri arasında işlevsel karşıtlık olduğu varsayılmaktadır. Bir diğer

deyişle, benlik sınıflandırma düzeylerinden biri belirgin hale geldiğinde diğerleri daha az belirgin hale gelir (Hornsey, 2008:208).

Kendini Sınıflandırma Kuramı araştırmacıları bir durum içerisinde hangi kimliğin belirgin hale geleceğinin belirlenmesinin iki temel faktöre bağlı olduğunu ileri sürer: uyum *(fit)* ve ulaşılabilirlik *(accesibility)* (Oakes, Turner ve Haslam, 1991: 126). Uyum, bir kategorinin gerçek dünyadaki farklılıkları, sosyal gerçekliği ne derecede yansıttığını ifade etmektedir. Bir kategori, gerçek dünyadaki farklılıkları açıklamakta ne kadar yetkinse o kadar uyumludur. Eğer kategori ayrımları, gruplar arası farklılıkları maksimize ediyorsa ve de grup içi farklılıkları minimize ediyorsa, karşılaştırmalı uyumlu olarak kabul edilir. Bu ilke, meta-kontrast ilkesi adını alır ve klasik kategorizasyon çalışmalarından esinlenmiştir (Oakes ve arkadaşları, 1991: 126). Klasik kategoriler de fiziksel gerçeklikte, kategoriler arası farklılıkları maksimize, kategoriler içi farklılıkları minimize etmektedir. Ancak Kendini Sınıflandırma Kuramcıları bu ilkeyi dışsal hale getirerek ayrıntılandırır ve bu ilkenin bağlama bağlı olarak değiştiğini ileri sürer (Hornsey, 2008:208).

Eğer sosyal davranış ve grup üyeliği kalıpyargısal beklentilerle uyumlu ise o zaman daha yüksek uyuma sahiptir. Bu tür uyuma, kendini sınıflandırma kuramcıları tarafından normatif uyum *(normative fit)* adı verilmiştir. Kimliğin belirgin hale gelmesinde önemli olan bir diğer ilke ise ulaşılabilirliktir. Ulaşılabilirlik ilkesi, algılayıcının hazır oluşunu ifade eder (Sindic ve Condor, 2014: 46). Ulaşılabilir kategoriler, kişinin kendini kategorilendirmesi için daha uygun bir seçenektir. Durumsal koşullar, çeşitli kategorileri uyarıyorsa, bu kategoriler geçici olarak ulaşılabilirdir. Öte yandan, eğer kategoriler, insanların kullanmaya motive oldukları ve sık sık uyarılan kategorilerse (örneğin, cinsiyet, ırk) o zaman kronik olarak ulaşılabilirdir (Hornsey, 2008: 208).

Kuramın önemli kavramlarından bir diğeri kişilik dışı (*depersonalization*) kılmadır (Hogg, 2000:226). Kendini Sınıflandırma Kuramcıları, insanların grupları zihinlerinde prototipler aracılığıyla temsil ettiğini ileri sürer. Kategori belirgin hale geldiğinde insanlar kendilerini ve diğer grup üyelerini daha az birey, daha çok değiştirilebilir grup prototipi örnekleri olarak görmektedir. Prototipler nesnel gerçeklik tanımlamaları değillerdir, daha çok sosyal kategoriler ve bağlama göre değişen öznel özellikler toplamıdır. Bir grup prototipi sadece grup üyesinin kim olduğunu nasıl biri

olduğunu tarif etmekle kalmaz; aynı zamanda, belli durum içerisinde hangi davranış, tutum ve değerlerin uygun olduğunu da belirtir (Hogg and Reid, 2006: 10-11).

Kendini Sınıflandırma Kuramı, daha çok grup içi süreçlerle ilişkilidir. Kişilik dışı kılma kavramı grupla bütünleşme, etki, uyma ve liderlik süreçlerinin temeli olarak kabul edilmektedir. İnsanlar diğer insanları bir kez kategorize ettiklerinde onları bağlama bağlı olarak grup prototipi üzerinden algılamaya başlarlar. Bu bağlamda, sosyal sınıflandırma insanların grup üyelerine ilişkin algılarını kişilik dışı hale getirir. Bir diğer deyişle, sosyal sınıflandırma sonunda insanlar grup üyelerini birey olarak görmektense, gruba ilişkin birtakım özelliklerin toplamı olarak görme eğilimindedir. (Hogg ve Reid, 2006: 10)

Prototipler, insanların nasıl hissettiğini, nasıl algıladığını, nasıl düşündüğünü ve davrandığına yönelik birtakım içeriğe sahiptir. Bu nedenle, sosyal sınıflandırma kalıpyargısal tepkiler doğurmaktadır. Ayrıca insanlar, sosyal sınıflandırma sonucu çelişkili ve belirsiz içerikli eylemleri daha fazla kalıpyargılarla uyumlu şekilde yorumlamaya başlarlar. Bu etkinin düzeyi, kişinin grup prototipine ne kadar yakın olarak algılandığına bağlı olarak değişir (Turner ve arkadaşları 1987; Hogg ve Reid, 2006: 10). Sosyal sınıflandırma genelde benliği de içermektedir. Bu durumda kendini sınıflandırma benlik algısının da kişilik dışı hale gelmesine ve iç grup prototipi perspektifinde algılanmasına sebep olur. Ayrıca kendini sınıflandırma, buna ek olarak ait olma ve grupla özdeşleşme hissi de getirir; nasıl hissettiğimizi ve davrandığımızı değiştirir. İnsan kendini bir kez bir grubun üyesi olarak algıladığında davranışlarını, algılarını, hislerini ve düşüncelerini iç grup prototipiyle uyumlu hale getirerek değiştirir. Prototipler normlarla yakından ilişkilidir (Hogg ve Reid, 2006: 11). Her ne kadar farklı prototiplere sahip olmak mümkünse de prototipler eğer diğer grup üyeleri de bizimle aynı fikirde değilse kalıcılığını koruyamamaktadır. Öte yandan, sosyal gerçekliği temsil eden ve sosyal gerçeklikle uyumlu olan prototipler sürekli olarak pekiştirilirler. Bir diğer deyişle prototipler, aynı gruptaki insanlar tarafından paylaşılır. Bir grup içinde, insanlar genelde aynı iç grup ve dış grup prototiplerine sahiptir. Bu anlamda, grup prototipleri, grup normlarıdır (Hogg ve Reid, 2006: 11).

2.3.1. Minimal grup paradigmasında grupla özdeşleşme

Grupla özdeşleşme, kişinin kendini bir grubun üyesi olarak tanımlaması ve görmesini ifade etmektektedir (Turner ve arkadaşları, 1987:102). Grupla özdeşleşme

düzeyi, kişinin grubuyla özdeşleşmesine ilişkin hislerinden bağımsız olarak, kişinin içinde bulunduğu grupla özdeşleşmesinin gücüne işaret eder (Perreault ve Bourhis, 1999: 92).. Araştırmalar, minimal grup koşullarında bireylerin gruplarıyla özdeşleşme düzeylerinin puan dağıtım stratejilerine yönelik tercihleriyle ilişkili oldğunu göstermektedir. Örneğin, Gagnon ve Bourhis (1996:1294) 94 katılımcının seçkisiz olarak gruplara atandığı minimal grup çalışmasında, grubuyla yüksek düzeyde özdeşleşen katılımcıların düşük düzeyde özdeşleşen katılımcılara kıyasla puan dağıtım matrislerinde eşitlik stratejisini daha az, iç grup yanlısı stratejileri ise daha fazla kullandıkları sonucunu elde etmişlerdir. Bireyin iç grup ve dış gruba yönelik kalıpyargısal yaklaşımları da kişilerin gruplarıyla özdeşleşme düzeyine bağlıdır. Bireylerin grupla özdeşleşme düzeyleri azaldıkça, gruplara yönelik kalıpyargısal değerlendirmeleri de azalmaktadır (Brewer ve Miller, 1996: 202). Perreault ve Bourhis (1999:99) grupla özdeşleşmenin öncülleri olarak katılımcıların etnik merkezcilik, otoriteryanizm ve düzen ihtiyacı düzeylerini inceledikleri çalışmalarında, minimal grup paradigmasındaki ayrımcı dağıtımlarda grupla özdeşleşmenin pozitif yöndeki etkisini ortaya koymuşlardır. Bu çalışma kapsamında da katılımcıların grubuyla özdeşleşme düzeyinin puan dağıtımı davranışlarının yordanmasında etkili olacağı düşünülmektedir.

2.4. Sosyal Baskınlık Kuramı (SBK)

Toplumların grup temelli hiyerarşiler sistemiyle yapılandığını ileri süren SBK, toplumdaki hiyerarşik yapının nasıl oluştuğunu ve sürdürüldüğünü açıklamaya çalışmaktadır (Sidanius ve Pratto, 1999: 31; Pratto, Sidanius ve Levin, 2006: 272). Grup temelli sosyal hiyerarşilerde, kişilerin sahip olduğu olumlu toplumsal değerler (güç, zenginlik, prestij), bireysel özeliklerden ziyade (ya da buna ek olarak) üyesi olunan sosyal grupların bir ürünüdür. Bu noktada, araştırmacılar hiyerarşik sistemde baskın gruplar ve alt gruplar arasında bir ayrım ve eşitsizlik olduğunu ileri sürmektedir. Görece az sayıda olan baskın grupların üyeleri genellikle toplumsal olarak olumlu değerlendirilen avantajlı koşullara (politik güç, korunma, zenginlik, iyi barınma ve sağlık koşulları, daha sağlıklı yiyecekler) diğer gruplardan çok daha kolay erişebilmektedir. Öte yandan alt konumlu grup üyeleri çoğunlukla bir dizi olumsuz sosyal koşullarla (örneğin, işsizlik, hastalıklar, tehlikeli ve düşük statülü işler, olumsuz koşullarda barınma, düşük sağlık hizmeti, kötü yiyecekler, yoksulluk) baş etmek durumundadırlar. (Pratto ve arkadaşları, 2006: 272;

Sidanius ve Pratto, 1999: 32). Sosyal baskınlık kuramcıları, toplumlarda üç ana hiyerarşi sisteminin (yaş, cinsiyet ve keyfi kümeleme) bulunduğunu ileri sürer. Yaş sisteminde, yaşlılar genç ve çocuklar üzerinde eşitsiz güce ve ayrıcalığa sahiptir. Cinsiyet sistemi, kadın ve erkekler arasındaki hiyerarşik ve eşitsiz ilişkiyi ifade eder. Bu iki hiyerarşi sistemi tüm toplumlarda görülür. Diğerlerinden farklı olarak, sadece artı değer üretebilen toplumlarda görülen keyfi kümeleme sistemlerinde ise toplumsal yapılanmada bazı gruplar diğerleri üzerinde orantısız güce sahiplerdir. Keyfi kümeleme sistemlerine örnek olarak, etnik ve ırk grupları verilebilir. Keyfi kümeleme sistemlerinde gruplar arası şiddetin düzeyi, yaş ve cinsiyet sistemlerine kıyasla çok daha fazladır. Bir grubun diğeri grubu tümden ortadan kaldırmasına yönelik girişimlere (örneğin, soykırım), diğer sistemlerde pek rastlanmazken, bu sistemlerde görülebilmektedir (Pratto ve arkadaşları, 2006:274).

SBK araştırmacıları, toplumdaki grup temelli sosyal hiyerarşilerin, toplumsal faktörler, bireysel eğilimler ve de davranışlar aracılığıyla oluştuğunu ve sürdürüldüğünü ileri sürer. Toplumsal düzeyde hiyerarşiler, toplumca kabul edilen ve paylaşılan değerler, tutumlar, kalıpyargılar ve kültürel inançlar vasıtasıyla oluşmakta ve sürmektedir. Araştırmacılar hiyerarşinin oluşumunu ve sürdürülmesini sağlayan bu geniş ölçekli toplumsal faktörlere "meşrulaştırıcı mitler" adını vermektedir. Toplum tarafından paylaşılan bu değer, tutum, inanç ve kalıpyargılardan bazıları toplumdaki hiyerarşiyi destekler ve arttırır. Bu türden hiyerarşi arttırıcı meşrulaştırıcı mitlerin örnekleri arasında ırkçılık ve cinsiyetçilik yer alır. Öte yandan hiyerarşi azaltıcı meşrulaştırıcı mitler, sosyal eşitliği destekler ve meşrulaştırır. Bu türden mitlerin örnekleri ise, sosyalizm, komünizm, dinsel doktrinler ve feminizmdir (Pratto ve arkadaşları, 2006:275-276; Sidanius ve Pratto, 1999: 31).

Toplum tarafından kabul gören ortak değer ve tutumların yanı sıra, hiyerarşik sistemlerde bireylerin gruplar arası eşitsizliği ve hiyeraşiyi destekleme ve arzu etme eğilimleri de gruplar arası hiyerarşinin oluşmasına ve sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır (Sidanius ve Pratto, 1999:31). "Sosyal baskınlık yönelimi" adı (SBY) verilen bu bireysel eğilimler, ölçülebilmekte ve bireyler arası farklılıkları yordayabilmektedir. Araştırmalar, SBY'nin yeniliğe açıklık, uyumluluk ve empati ile negatif; saldırganlık, kindarlık, inatçılık ile ise pozitif ilişkili olduğuna dair kanıtlar sunmuşlardır (Sidanius ve Pratto, 1999:31; Pratto ve arkadaşları, 2006: 293). Öte yandan

bireylerin sosyal baskınlık yönelimleri hiyerarşik sistemde grup konumunun ve toplumsal bağlamın etkilerine de duyarlıdır. Grup konumunun etkisi üst grup üyelerinin sosyal baskınlık yönelimlerinin alt grup üyelerinkinden daha fazla olması şeklinde kendini göstermektedir. Kuramcılar, tüm koşullar eşit olduğunda (*ceteris paribus*), baskın grup üyelerinin bu yüksek SBY düzeylerini, toplumdaki eşitsizliğin içlerinde bulundukları grubun üyesi olarak kendilerine sağladıkları avantajlarından vazgeçmeme isteğine, alt grup üyelerinin SBY düzeylerinin düşüklüğünü ise eşitsizliğin kendilerine sağladığı dezavantajı sona erdirme isteklerine atfetmektedirler.

Bir diğer etki faktörü olan toplumsal bağlam ise, bireylerin SBY düzeyi etkisini, grup ayrımlarını belirgin hale getirerek göstermektedir. Bu noktada sosyal bağlamın gruplar arasındaki eşitsizliği ne derece belirginleştirdiği önemli olmaktadır. Kuramcılar sosyal bağlamın belli bir ayrım (cinsiyet, ırk, etnik kimlik) üzerinden gruplar arasındaki eşitsizliği belirginleştirmesi durumunda grupların SBY arasındaki farkların artacağını; azalması durumunda ise azalacağını iddia etmekte ve bu iddialarını destekleyen kanıtlar sunmaktadır. SBY'ye etkisi olduğu öne sürülen bir diğer faktör ise cinsiyettir. Kuramcılar, eşit koşullar sağlandığında, erkeklerin sosyal baskınlık yönelimlerinin kadınlarınkinden daha yüksek olacağını ileri sürmüşlerdir. Bu fark durumsal faktörlerden pek etkilenmemesi nedeniyle "değişmezlik hipotezi" (*invariance hypothesis*) olarak adlandırılmıştır. Kuramcılarca öne sürülen son etki faktörü ise, bireylerin toplumsallaşma deneyimleridir. Bireylerin sevecenlikten uzak bir toplumsallaşma, travmatik yaşam ya da eğitim deneyimlerinin SBY'ni arttırdığına yönelik iddialar mevcuttur (Sidanius ve Pratto, 1999: 31, Pratto ve arkadaşları, 2006: 294).

Hiyerarşik sistemler davranışsal düzeyde, bireysel ve kurumsal ayrımcılık davranışlarıyla sürmektedir. Bireysel ayrımcılık davranışları, kişilerin alt grup üyelerine evlerini kiralamamak, onları işe almamak, ya da sadece bir etnik grup üyesi olduğu için adaya oy vermemek türünden davranışlarını ifade eder. Tüm bu tekil bireysel ayrımcılık örnekleri zaman içinde biriktikçe grup temelli sosyal hiyerarşinin toplumda oluşmasına ve sürdürülmesine hizmet eder. Bu türden ayrımcılık örnekleri gerek kamu gerekse de özel kurumlar tarafından da sergilenmektedir (Pratto ve arkadaşları, 2006:276-78, Sidanius ve Pratto, 1999:31).

Avantajlı grup üyelerinin ya da kurumların, ayrımcı davranış ve tutumlarının yanı sıra, dezavantajlı grup üyeleri de hiyerarşiyi destekleyecek davranışlara ve tutumlara

sahiptir. Davranışsal asimetri (*behavioral asymmetry*) olarak adlandırılan bu davranışların bir türü, asimetrik iç grup yanlılığıdır. Bu kavram, baskın grup üyelerinin, alt grup üyelerine kıyasla daha fazla iç grup yanlılığı sergilemesini ifade eder (Sidanius ve Pratto, 1999). Kendi gruplarına daha az yanlılık sergileyen dezavantajlı grup üyeleri aynı zamanda baskın gruba daha fazla yanlılık sergilerler. Bu durum, "dış grup tarafgirliği") olarak adlandırılmaktadır (Sidanius ve Pratto, 1999: 36).

Dezavantajlı konum üyelerinin hiyerarşik sistemin sürdürülmesine olan katkıları yalnızca gruplarına yönelik tutumlarla da sınırlı kalmamaktadır. Alt grup üyeleri, davranışları ile de grup temelli sosyal hiyerarşilerin varlıklarını devam ettirmeye katkıda bulunurlar. Alt grup üyeleri, baskın grup üyelerine kıyasla daha yüksek oranda kendilerine zarar verecek davranışlarda (kendi iç gruplarının statüsünü altta tutmaya devam edecek davranışlarda) bulunma eğilimindedirler. (Pratto ve arkadaşları, 2006: 279, Sidanius ve Pratto, 1999:35). Kuramcılar tarafından "kendini zayıflatma davranışları" (*self-debilitation behaviors*) olarak adlandırılan bu türden eylemlere örnek olarak, yüksek düzeyde suç oranı, iç gruba yönelik şiddet, zararlı madde kullanım, okuldan atılma türünden davranışlar verilebilir.

Davranışsal asimetri, gruplara yönelik yanlı tutum ve davranışların yanı sıra, örtük olarak ideolojilerdeki yanlılıkla da kendini göstermektedir. Sosyal baskınlık sistemleri, daha çok toplumdaki baskın grupların toplumda baskın olmasını destekleyen türde toplumsal düşünceler üretmektedir. Toplumsal düşünce yapısındaki yanlılık, baskın grup üyelerinin alt grup üyelerine kıyasla psikolojik süreçleri, inançlar, tutumlar ve davranışlar arasında daha az çelişki yaşamasıyla kendini göstermektedir. Bulgular, baskın grupların SBY düzeyleri ile sistemi meşrulaştırma motivasyonu arasında uyumluluk, alt gruplarınkilerin arasında ise uyumsuzluk yaşandığını göstermektedir. Baskın grup üyelerinin SBY düzeyleri ile sistemi meşrulaştırma motivasyonu arasında uyumluluk söz konusudur; içinde bulundukları gruba ve topluma bağlanma motivasyonu arasında çelişki oluşmaz. Öte yandan alt grup üyelerinde bireylerin sistemi meşrulaştırma motivasyonları ile SBY düzeyleri arasında negatif ilişki söz konusudur (Pratto ve arkadaşları, 2006:281, Sidanius ve Pratto, 1999: 36).

2.4.1. Minimal grup paradigması ve SBY

SBK da tıpkı SKK gibi grupla özdeşleşmenin, grupla arası ayrımcı davranışları arttıracağı beklentisine sahiptir. SBK, SKK'dan çıkarılamayacak birkaç varsayıma daha sahiptir. Bu varsayımlardan biri, yüksek sosyal baskınlık yönelimine sahip bireylerin daha fazla gruplar arası ayrımcı davranışlar sergileyeceği yönündedir. Öte yandan SKK genel olarak, gruplar arası yanlılığın, kişilik özelliklerinden ve kişisel eğilimlerinden bağımsız olduğunu ileri sürmektedir (Sidanius, Pratto ve Mitchell, 1994: 154).

Minimal grup paradigması çalışmalarında bireylerin kişilik özelliklerinin etkisini inceleyen araştrmalar, bireysel farklılıkların etkisinin yok denecek kadar az olduğunu bildirmişlerdir. (Amiot ve Bourhis, 2005: 592; Reynolds ve arkadaşları, 2007:536). Pechar ve Kranton (2018: 14) bu sonucun tek istisnasının bireylerin SBY düzeyleri olduğunu ileri sürmüştür.

Sidanius ve arkadaşları (1994:162), minimal koşullar üzerinden oluşturulmuş gruplardaki katılımcıların ayrımcı davranışlarında SBY'nin etkisini incelemişlerdir. Çalışmada katılımcılar, ekranda gösterilen noktaların sayılarını tahmin etme görevi üzerinden iki gruba ayrılmıştır. Sonrasında katılımcıların diğer katılımcıları katılımcıların olumlu ve olumsuz özellikler üzerinden değerlendirmeleri ve gruplara yönelik sosyal mesafe ölçümleri üzerinden yapılmıştır. Araştırmada, SBY'nin, gruplar arası davranışa yönelik doğrudan etkisi bulunamasa da grupla özdeşleme ile SBY ortak etkileşiminin gerek gruplar arası değerlendirmeler gerekse de gruplara yönelik sosyal mesafe üzerinde anlamlı etkisi olduğu görülmüştür. Bir diğer ifadeyle, SBY düzeyi yüksek olan katılımcılar, eğer gruplarıyla da yüksek düzeyde özdeşleşmişlerse, iç grupları daha olumlu değerlendirmeye ve iç grup üyeleriyle daha yüksek düzeyde yakınlık göstermeye eğilimli olmuşlardır (Sidanius ve arkadaşları, 1994: 162).

Amiot ve Bourhis (2005:592), katılımcıların bir ay öncesinde ölçülen SBY düzeylerinin, seçkisiz atandıkları gruplarda hem pozitif hem de negatif kaynak dağıtımlarındaki iç grup yanlısı dağıtımları pozitif olarak yordadığı sonucunu elde etmiştir. Bir diğer deyişle SBY düzeyi yüksek bireyler daha fazla iç grup yanlısı dağıtımlarda bulunmuşlardır. SBY'nin, gruplar arası yanlılık üzerindeki etkisini minimal grup paradigması üzerinden inceleyen bir diğer çalışma, Reynolds, Turner, Haslam, Ryan, Bizumic, Subasic (2007: 528) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada katılımcıların SBY düzeyleri ve birtakım kişilik ölçümleri üç ay öncesinden alınmıştır. Çalışmada

toplam 267 birinci sınıf psikoloji öğrencisinden veri toplanmıştır. Katılımcıların gruplara yerleştirilmesi dört koşulda (Seçkisiz, Gönüllü, Kriter ve Güç) gerçekleştirilmiştir. "Seçkisiz" koşulda katılımcılara seçkisiz şekilde X ve Y gruplarına yerleştirildikleri söylenmiştir. "Gönüllü" koşulda katılımcılara tercihlerine bağlı olarak X ve Y gruplarından birine tercihlerine göre yerleştirildikleri bildirilmiştir. Kriter" grubundaki katılımcılara ise kişilerin toplanan verilerdeki benzerlik kriterine göre gruplara atandığı bildirilmiştir. Son olarak "Güç" koşulundaki katılımcılar da tıpkı kriter koşulundaki gibi gruplara yerleştirilmiş, buna ek olarak Tajfel matrislerinde az ya da çok adil dağıtımda bulunabilecekleri ifade edilmiştir. Bir diğer deyişle bu grupta katılımcılara tercihlerini hiyerarşiden ya da eşitlikten yana kullanabilecekleri hatırlatılmıştır. Daha sonra katılımcılara Tajfel matrisleri verilerek gruplar arası dağıtım yapmaları istenmiştir. Araştırma bulguları, kaynak dağıtımında iç grup yanlılığının kriterlere göre grup kategorizasyonu yapılan grupta, gönüllü ve seçkisiz grup kategorizasyonundaki gruplara kıyasla daha fazla olduğu görülmüştür. Bu bulgu, gruplar arası yanlılık davranışlarının, grupların özellikle çalışmada verdikleri cevaplardaki benzerlik üzerinden oluşturulduğunun söylendiği durumlarda arttığını göstermektedir. SBY'nin gruplar arası yanlılık davranışları ile ilişkisi ise, güç grubunda ortaya çıkmıştır. Güç grubunda, çalışmadaki diğer gruplara kıyasla katılımcıların genelinde ayrımcılıktan eşitliğe yönelik bir kayma söz konusudur. Ancak, SBY düzeyi yüksek olan kişiler, düşük olan kişilere kıyasla daha fazla ayrımcı tercihlerde bulunmuşlardır (Reynolds ve arkadaşları, 2007: 536). Çalışmanın alanyazına en önemli katkısı ise, güç grubundaki gruplar arası yanlılığın SBY ile ilişkili bulunmasıdır.

2.5. Schwartz Değer Kuramı

Bireylerin davranış ve seçimlerinde, sahip olduğu değerlerin rolü büyüktür. Schwartz ve Bilsky (1987: 551) değerleri, ulaşmak istenen durum ve davranışlara yönelik, özgül eylem ve durumların üzerinde, kişilerin davranış, seçim ve değerlendirmelerini yönlendirebilen ve kişi için taşıdıkları öneme göre sıralanabilen duygu yüklü inançlar olarak kavramsallaştırmışlardır. İnsanların taşıdıkları evrensel değerler, üç temel ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıktığından, inançlara kıyasla daha az sayıdadır (Schwartz ve Bilsky, 1987:551). Bu ihtiyaçlar, bireysel organizmanın biyolojik

ihtiyaçları, kişiler arası iletişimin zorunlu kıldığı sosyal-etkileşimsel gereklilikler ve toplumun var olması ve huzuru için sosyal kurumsal gerekliliklerdir. Değerleri, temsil ettikleri amaç tiplerine göre sınıflandırmak mümkündür (Schwartz ve Bilsky, 1987:551).

Schwartz (1992: 3), Schwartz ve Bilsky (1987:555) tarafından önerilen değer listesinde bazı değişiklikler yaparak özyönelim, uyarılım, hazcılık, başarı, güç, güvenlik, uyma, geleneksellik, maneviyat, iyilikseverlik ve evrensellik değer tipleri olmak üzere 11 değer tipine ilişkin 52 değer önermiştir. Toplam 20 ülkeden çoğunluğu öğretmen ve öğrenciden oluşan 40 örneklemle yapılan çalışmayla değer tiplerini incelemiştir. Sonuçlar, değerlerin büyük ölçüde öngörülen değer tiplerine uygun biçimde, birbirinden ayrı konumlandığını göstermiştir. Schwartz Değer Kuramı (Schwartz, 2006:2) tüm kültürlerde evrensel olarak geçerli olan bu on değerin organizasyonel yapısını belirlemektedir. Değerler kendi içinde motivasyonel sürekliliğe sahiptir. Kurama göre, değerler birbirleriyle ilişkileri bakımdan dairesel bir dizilim göstermektedir. Bu dizilimde yan yana olan değerler birbirleriyle amaçsal benzerlik gösterirken, karşıt uçlarda yer alan değerler arasında bir amaçsal karşıtlık bulunur. Bir diğer deyişle, karşıt uçlarda yer alan değerlerden birine kişi tarafından verilen önemdeki artış, diğerine verilen önemdeki azalışla ilişkilidir (Schwartz, 2006:3, Bkz. Şekil 1).

Araştırmacı aynı zamanda tüm bu değerlerin, iki ana boyutta toplandığını ortaya koymuştur. Bu boyutlardan ilki, Yeniliğe açıklık-Muhafazakârlık; diğeri ise Özaşkınlık-Özgenişletim boyutlarıdır. Muhafazakârlık değer tipi güvenlik, geleneksellik ve uyma değerlerini içermekte ve uyarılım ve özyönelim değerlerini içeren Yeniliğe açıklık değer tipiyle karşıtlık göstermektedir. Bu boyutun Yeniliğe açıklık ucu, bireylerin düşüncenin, davranışın, hislerin bağımsızlığı ve değişime hazırlığa verdikleri önemi temsil ederken; Muhafazakârlık ucu, bireylerin düzene, geçmişi korumaya, kendilerini kısıtlamaya verdikleri önemi ifade etmektedir. Güç, başarı, hazcılık değerlerini kapsayan Özgenişletim değer tipi ise, evrensellik ve iyilikseverlik değerlerini kapsayan Özaşkınlık değer tipiyle çatışan bir ilişki içindedir. Bu boyut; kişilerin elindeki kaynakların ne kadarını kendilerine ne kadarını başkalarına harcamaya motive olduklarıyla ilişkilidir. Değer tipleri hizmet ettikleri amaçlar çerçevesinden birbirinden ayrışabilmektedir. Bu değerlerden evrenselcilik ve güvenlik hem toplulukçu hem de bireyci amaçlara hizmet etmektedir. Güç, başarı, hazcılık, uyarılım ve özyönelim değerleri ise bireyci amaçlara

hizmet etmektedir. Öte yandan, iyilikseverlik, geleneksellik ve uyma değerleri toplulukçu amaçlara hizmet etmektedir. (Schwartz, 2006:3).

Değerlerin yapısını belirleyen etmenlerden bir diğeri ise, her bir değer tipinin kaygıyla olan ilişkisidir. Geleneksellik, uyma ve güç değerleri, kişilerin sosyal ve fiziksel belirsizliklerin sebep olduğu kaygıyla baş etmeye hizmet etmektedir (Schwartz, 2007:22). Uyma değer tipi, çatışmadan kaçınmaya; geleneksellik değer tipi, var olan düzeni sürdürmeye; güç değer tipi ise, tehdidi kontrol etmeye verilen önemi ifade etmektedir. Öz-yönelim, Hazcılık, Uyarılım, İyilikseverlik ve Evrensellik değer tipleri ise, kaygıdan bağımsız değerlerdir. Başarı değer tipi ise kaygıyla ilişkisi bakımından her iki gruba da uyum sağlamaktadır. Kişinin sosyal standartları karşılamaya çalışması, kaygıyı azaltabileceği gibi, kişinin kendi yetkinlik hissini geliştirmeye de hizmet edebilmektedir (Schwartz, 2007: 22).

Schwartz Değer Kuramında yer alan değer tiplerini farklı ülkelerde geniş örneklemlerle defalarca teste tabi tutmuş ve modelin büyük ölçüde evrensel geçerliliğe sahip olduğunu ortaya koymuştur (Schwartz, 1992; Schwartz, 1994: 25-32; Schwartz, 2007: 15). Türkiye'de Türk öğretmenlerinin değer yönelimlerine ilişkin araştırmanın bulguları da bir takım kültürel farklılıklarla birlikte, değer tiplerinin büyük ölçüde öngörülen modele uygun biçimde konumlandığını göstermiştir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 68-72).

Değer tiplerinin yapısal organizasyonu kadar hiyerarşik sıralaması da büyük ölçüde evrensellik göstermektedir. Kültürler arası araştırmalarda iyilikseverlik, evrensellik ve öz-yönelim değerleri birçok ülkede ilk sıralarda yer alırken, güç, geleneksellik ve uyarılım son sıralarda yer almaktadır (Schwartz, 2007: 36). Bununla birlikte, bireyler değer tiplerine verdikleri önem düzeyleri açısından farklılık gösterebilmektedir. Değerler de birey içinde taşıdıkları öneme bağlı olarak hiyerarşik olarak sıralanabilmektedir. Bireylerin değer önceliklerine yönelik sıralamaları, yaş, cinsiyet, yaşam deneyimleri, eğitim, gelir düzeyi gibi faktörlerden etkilenebilmektedir (Schwartz, 2007: 24-26). Ayrıca değerler, birey davranışının anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Nerdeyse her davranış, çatışan değerler arasında bir seçime işaret etmektedir (Schwartz, 2007: 37).

Değer tiplerine ilişkin güncel araştırmalar, daha ince ayrımlar ve detaylı tanımlar yapılabileceğini ortaya koymuştur. Yakın zamanda, Schwartz ve arkadaşları (2012), bu

10 değer tipinden bazılarını çeşitli alt değerlere ayırarak 19 değerden oluşan yeni bir model önermişlerdir. Bu 19 değer tipini aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 10 farklı ülkedeki 15 örneklem ile sınamışlardır. 19 değer tipi, özyönelim-düşünce, özyönelim-eylem, uyarılım, hazcılık, başarı, güç-hâkimiyet, güç-kaynaklar, görünüş, güvenlik-kişisel, güvenlik-toplumsal, gelenekçilik, uyma-kurallar, uyma-kişilerarası, alçakgönüllülük, iyilikseverlik-güvenebilirlik, iyilikseverlik-ilgi gösterme, evrenselcilik-ilgi, evrenselcilik-doğa, evrenselcilik-hoşgörü olarak sıralanmıştır. Yeni modelin organizasyonel yapısı, 10 değer tipiyle tutarlılık göstermekte ve aynı motivasyonel sürekliliği göstermektedir. Araştırmacılar, 19 değer tipi ile oluşturulan boyutlarda, değer tiplerinin daha dar bir şekilde tanımlandığını ve daha homojen bir yapıya sahip olduğunu ifade etmişlerdir. 10 temel değer tipinden, öz-yönelim, güvenlik, uyma, evrenselcilik, iyilikseverlik değerleri detaylandırılarak birden fazla değer tipini temsil edecek şekilde yapılanmıştır. Alçakgönüllük ve görünüş değer tipleri geleneksellik ve başarı değer tiplerinden ayırt edilerek yeni değer tipleri olacak şekilde yer almıştır. Geleneksellik, başarı, hazcılık ve uyarılım değer tiplerinde ise değişim olmamıştır. Araştırma bulguları bu yeni modelin daha büyük bir evrensel temsile ve daha yüksek bir yordayıcı güce sahip olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Yeni modele ilişkin kavramsal tanımlar Tablo 2'de yer almaktadır.

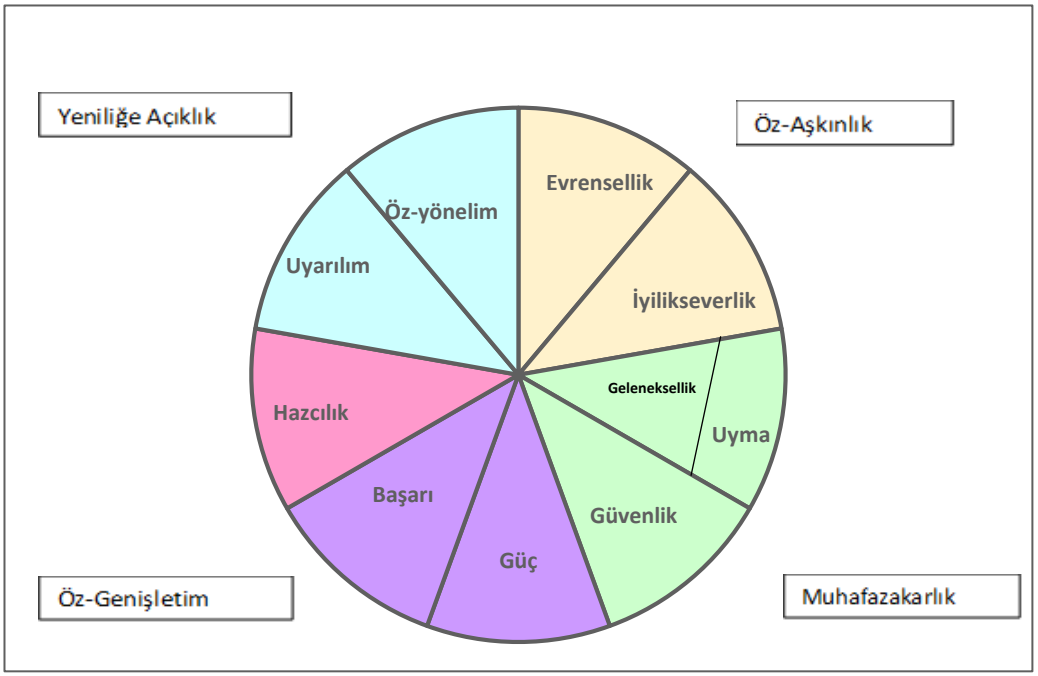

Şekil 1. Değerler (Schwartz, 2006:3).

Tablo 2. Schwartz ve ark . (2012) tarafından belirlenen 19 alt değer tipi ve tanımları

Değerler	Kavramsal Tanımlar
Yeniliğe Açıklık	
Öz-yönelim-Düşünce	Kişinin kendi düşünce ve becerilerini geliştirebilmede özgün olmasın
Öz-yönelim- Davranış	Kişinin kendi davranışlarını belirlemede özgür olması
Uyarılım	Heyecan, yenilik ve değişim
Hazcılık	Haz ve duyumsal tatmin
Özgenişletim	
Başarı	Sosyal standartlara göre başarı
Güç-baskınlık	Diğer insanlar üzerinde kontrol uygulamaya dayalı güç
Güç-kaynaklar	Materyal ve sosyal kaynakların kontrolüne dayalı güç
İmaj	Kişinin kendi toplumsal imajını koruması ve küçük düşürülmekten kaçınmasına dayalı güvenlik ve güç
Muhafazakârlık	
Güvenlik-kişisel	Kişinin yakın çevresindeki güvenlik
Güvenlik-toplumsal	Geniş toplumdaki güvenlik ve kalıcılık
Geleneksellik	Kültürel, ailevi ve dini gelenekleri koruma ve sürdürme
Uyma-kurallar	Kurallar, yasalar ve resmi zorunluluklara uyma
Uyma-kişilerarası	Diğer kişileri incitmek ve onlara zarar vermekten kaçınma
Özaşkınlık	
Alçakgönüllülük	Kişinin daha geniş perspektiften kendi önemsizliğini fark etmesi
İyilikseverlik-sadakat	İç grubun güvenilir ve itimat edilir üyesi olmak
İyilikseverlik-bakım	İç grup üyelerinin esenliğine adanma
Evrenselcilik-ilgi	Tüm insanların eşitlik, adalet ve korunmasına bağlılık
Evrenselcilik- doğa	Doğal çevrenin korunması
Evrenselcilik-hoşgörü	Kişinin kendinden farklı olanı anlaması ve kabul etmesi

Kaynak: Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Ramos, A., Verkasalo, M., Lönnqvist, J. E., Demirutku K., DirilenGumus, O., Konty, M. (2012), Refining the Theory of Basic Individual Values, Journal of Personality and Social Psychology, 103, 663-688.

2.5.1. Değerler ve benlik kaynakları tükenmesi

Van Berkel ve arkadaşları (2015:1207), bireylerin değer yönelimlerinin benlik kaynakları tükenmesi olgusundan nasıl etkilendikleri sorusuna yanıt aramışlardır. Araştırmacılar, bireylerin eşitlikçi değerleri sahiplenmesinin, hiyerarşik değerleri sahiplenmesine kıyasla daha fazla bilişsel yük gerektirdiği varsayımından yola çıkmışlardır. Araştırmacılar Schwartz değerler listesini kullandıkları deneysel çalışmalarında (Çalışma 3), katılımcıların hızlı bir şekilde cevap vermelerinin istendiği koşulda (bilişsel kontrol az), düşünerek cevap vermeleri istenen koşula kıyasla (bilişsel

kontrol fazla), eşitlikçi değerleri (iyilikseverlik ve evrenselcilik) az önemli, hiyerarşik değerleri (güç ve başarı) ise daha önemli buldukları sonucunu elde etmişlerdir. Aynı araştırmacıların yaptıkları bir başka çalışmada ise (Çalışma 6), zaman baskısı altında bulunan katılımcıların (öz-kontrol az), zaman baskısı altında bulunmayan katılımcılara kıyasla sosyal paylaşım görevinde dağıtım yaparken daha hiyerarşik (üst statülü bireyleri alt statülü bireyler tercih etme) dağıtımlarda bulundukları sonucu elde edilmiştir. Bu bulgular çerçevesinde bireylerin eşitlikçi değer yönelimlerinin öz-kontrol kaynaklarından etkilendiği ve bu değer yönelimlerinin de kaynak dağıtımı seçimlerinde rol oynadığı çıkarımını yapmak mümkündür. Bu çıkarımdan yola çıkarak, bu araştırmada, benlik kaynakları tükenmesinin bireylerin değerlerine etkilerinin ve minimal grup paradigmasında puan dağıtımındaki rollerinin incelenmesi gerekli görülmüştür.

2.5.2. Değerler ve SBY

Bireylerin değerleri, toplumsal hiyerarşiyi destekleme düzeyleri ile yakından ilişkilidir. Duckitt (2001: 43-44; 2006:686), yüksek düzeyde SBY'ye sahip bireylerin grup temelli hiyerarşi, üstünlük ve ayrıcalıkları amaçladıklarını ileri sürmektedir. SBY düzeyi yüksek olan kişiler, düşük olan kişilere kıyasla daha az eşitlikçi değerler peşinde koşarlar. Ayrıca bu kişilerin toplum yanlısı kaygıları düşük SBY sahibi olan kişilere kıyasla daha azdır. Bu açıdan SBY'nin, bireylerin özgenişletim ve özaşkınlık değer boyutlarına verdikleri önemle ilişkili olduğu söylenebilir. Araştırmalar, sosyal baskınlık yöneliminin güvenlik (düzen, hiyerarşi ve yarışma isteği) değerleri ile pozitif; uyum değerleri (başkalarının iyiliğini düşünme ve eşitlik) ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Heaven ve Connors, 2001: 927). Cohrs, Moschner, Maes ve Kielmann (2005:1430), 11 Eylül saldırıları sonrası, SBY'nin değerlerle ilişkisini inceledikleri çalışmalarında, SBY'nin uyma, güvenlik, güç ve başarı ile pozitif; evrenselcilik, iyilikseverlik ve özyönelimle negatif ilişkili olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Değerler Listesi ile yapılan bir başka çalışmanın bulguları da SBY'nin güç, başarı, hazcılık ve güvenlik değerleri ile pozitif; evrenselcilik ve iyilikseverlik değerleri ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Feather ve McKee, 2012:2491). Benzer şekilde Kuşdil ve Çağlar Akoğlu (2014: 1404), SBY'nin yeniliğe açıklık ve öz-genişletim değerleri ile pozitif; öz-aşkınlık değerleriyle negatif ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. UYGULAMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, benlik kaynakları tükenmesinin, minimal gruplar arasındaki puan dağıtımını etkileyip etkilemediğini incelemektir. Benlik kaynakları tükenmesinin gruplar arası ilişkilere etkilerini ele alan çalışmalar tükenmenin diğer gruba yönelik önyargılı davranışları arttırdığına yönelik sonuçlar ortaya koysa da bilindiği kadarıyla bu türden bir etkinin sadece sosyal kategorizasyon yoluyla gerçekleşmiş gruplarda da (yani, minimal gruplarda) geçerli olup olmadığı sorusu henüz araştırılmamıştır. Bir diğer önemli nokta ise, şimdiye kadar yapılan çalışmaların genelde dış gruba yönelik tutumu incelemiş olmasıdır. Bu çalışmanın odak noktası ise, benlik kaynakları tükenmesinin hem iç gruba hem de dış gruba yönelik tutumu nasıl etkilediğidir. Bir diğer deyişle, benlik kaynakları tükenmesinin, iç grup yanlılığını etkileyip etkilemeyeceği de çalışmanın bir diğer merak konusudur.

Araştırmanın amaçlarından bir başkası, benlik kaynakları tükenmesinin gruplar arası ilişkilere olan etkisinin gruplar arası puan dağıtımı üzerinden incelemektir. Ayrıca benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonunun gruplarda kaynak dağıtımına yönelik etkilerini ele alan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Öte yandan bu türden bir etki ve deneysel düzen, benlik kaynakları tükenmesinin kişiler arası ilişkilere olan etkisini ele alan çalışmalarda ancak yakın zamanlarda araştırma konusu olmuştur. Kısaca anımsatacak olursak, benlik kaynakları tükenen katılımcıların diğer kişilere yardım etmeye daha az gönüllü olduğu (Dewall ve arkadaşları, 2008: 1653) ve bu etkide azalan suçluluğun rol oynadığı (Xu ve arkadaşları, 2012: 1183) bulgularından sonra araştırmacılar, benlik kaynakları tükenmesinin kişiler arası ilişkilerde kaynak dağıtımlarının nasıl etkilendiği sorusunu sormuşlardır. Bu noktada, ültimatom ve diktatör oyunlarını kullanmışlardır. Araştırmacılar ültimatom oyununda benlik kaynakları tükenen katılımcıların, kontrol grubu katılımcılarına kıyasla daha eşitlikçi bireysel dağıtımlar yaptıklarına yönelik bulgular elde etmişlerdir. Öte yandan, diktatör oyununda, benlik kaynakları tükenmiş olan katılımcılar tükenmemiş katılımcılara kıyasla daha az eşitlikçi paylaşımlarda bulunmuşlardır. Halali, Bereby-Meyer ve Ockenfels (2013: 3), bu iki bulgu arasındaki farkı iki oyunun yapılarındaki farklılıkla açıklamıştır: Ültimatom

oyununda, kişilerin kendi kazancı karşı partnerin kendi yaptığı dağıtımı kabul etmesine bağlıyken, diktatör oyununda kişinin kendi kazancı partnerin teklifini kabul etmeme seçeneğine sahip olmadığından partnerden tamamen bağımsızdır. Bu paradigma, ültimatom oyununda etkili olabilen reddedilme korkusu ve karşılıklılık beklentisini ortadan kaldırmaktadır. Buradan hareketle, araştırmacılar, benlik kaynakları tükenen katılımcıların kaynak dağıtımında karşılıklılık beklentisine sahip olmaları durumunda daha eşitlikçi dağıtımlar yaptıkları, eğer böyle bir beklentileri yoksa daha az adil paylaşımlarda bulundukları yönünde bir çıkarımda bulunmuşlardır. Minimal grup paradigmasında da katılımcıların kaynak dağıtımını belirleyen ana unsurun karşılılıktan ziyade iç grupla özdeşleşme olduğuna dair bulgular (Gagnon ve Bourhis, 1996:1289) göz önüne alındığında, bu türden bir etkinin (yani, tükenme sonrasında daha az adil kaynak dağıtımı olması) gruplar arası puan dağıtımında da kendini gösterip göstermeyeceğinin araştırılmasını gerekli kılmaktadır.

Araştırmanın amaçlarından bir diğeri, kişilerin SBY düzeylerinin gruplar arası puan dağıtımlarındaki rolünü değerlendirmektir. Bu amaçla katılımcıların SBY düzeyi ön çalışmayla ölçülüp, araştırmaya katılan yüksek ve düşük SBY'e sahip katılımcıların puan dağıtım dağıtım stratejileri arasında fark olup olmadığı da araştırılmıştır.

Bireylerin davranış ve seçimlerini yönlendiren ilkelerden biri olarak değerlerin gruplar arası puan dağıtımlarına etkileri de araştırmada ele alınan bir başka konuyu oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmada, bireylerin değer yönelimlerinin benlik kaynakları tükenmesinden etkilenip etkilenmediği sorusuna yanıt aranmıştır.

3.2 Araştırma Planı ve İşlem

Araştırma amaçları doğrultusunda her biri iki aşamadan oluşan bir pilot çalışma ve bir ana çalışma yapılmıştır. Her iki çalışmanın da ön aşamasında katılımcıların SBY düzeyleri ve değerleri ölçülmüştür. Sonrasında ise katılımcılara 4 adet ikişerli resim gösterilerek bu resimlerden beğendiklerini işaretlemeleri söylenmiştir. Ayrıca çalışmanın devamına katılmak istemeleri halinde iletişim bilgilerini yazmaları istenmiştir.

İkinci aşama ise deneysel araştırma desenine sahiptir. Bu aşamada katılımcılar seçkisiz olarak tükenme ve kontrol gruplarına atanmışlardır. Tükenme görevi için Dang ve arkadaşları (2017:242)'nın çalışmasında olduğu gibi, Stroop görevi kullanılmıştır. Sonrasında katılımcılara önceki puan dağıtım matrisleri dağıtılmış ve araştırma sonrası

alınacak ödüllerin miktarının belirlenebilmesi için katılımcılar arasında puan dağıtmaları istenmiştir. Puan dağıtımlarının tamamlanmasının ardından katılımcılar değerler ölçeğini doldurmuş ve ardından Stroop görevi ve araştırma hakkındaki soruları cevaplamışlardır.

Pilot çalışma ile ana çalışma aynı araştırma desenine sahip olup, pilot çalışmada görece daha az katılımcıya ulaşılmıştır. Bu durumun nedeni deneysel aşamanın katılımcıların sınav dönemi zamanına gelmiş olmasıdır. Tükenme manipülasyonunun öğrencilerin sınav zamanında uygulanmasının güvenilir sonuçlar üretmeyeceği düşünüldüğünden bu aşamada veri toplanmaya ara verilmiştir. Sonrasında pilot çalışmanın deneysel aşamasında kullanılan puan dağıtım matrislerinin dağıtılmasında hata yapıldığı fark edildiğinden bu aşamada elde edilen verilerde iç grup yanlılığının incelenmesinde sadece katılımcıların iç grup üyelerine verdikleri puanlar ile dış grup üyelerine verdikleri puanlar arasındaki fark skorları kullanılmıştır. Böylece pilot çalışma hem deneysel yöntemin önceden uygulanmasına hem de ana çalışmada puan dağıtım matrislerinde puan dağıtım stratejilerine ilişkin çekim skorlarının incelenmesine olanak sağlamıştır.

3.3. Araştırmada Sınanacak Hipotezler

Bu çalışmada sınanacak hipotezlerin bir kısmı, SKK, SBK, ÖDGM'nin temel varsayımlarından türetilmiştir. Her hipotez ilgili kuramların başlığı altında yer almaktadır.

3.3.1. SKK'dan hareketle hazırlanan hipotezler

Minimal grup çalışmaları kişilerin puan dağıtımlarında grup üyelerini tanımıyor olsalar da, içinde bulundukları grupların üyelerine diğer grup üyelerine kıyasla daha fazla puan dağıttıklarını göstermiştir. SKK bu durumu kişilerin içinde bulundukları grup yoluyla elde ettikleri sosyal kimliklerine olumlu katkı sağlama amacıyla açıklamışlardır. Bu çalışmada da katılımcıların içinde bulundukları grup üyelerine diğer grup üyelerine kıyasla daha fazla puan dağıtmaları beklenmektedir. Bu nedenle Hipotez 1a ve 1b şu şekilde oluşturulmuştur:

H1a: Katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki fark sıfırdan anlamlı olarak farklı olacaktır.
H1b: Katılımcıların ayrımcı stratejilere ilişkin çekim skorları sıfırdan anlamlı olarak farklı olacaktır.

Çeşitli araştırmalar, gruplar arası puan dağıtımlarında bireylerin içinde bulunduğu grupla özdeşleşme düzeyinin önemli rol oynadığını göstermiştir. Grubuyla yüksek düzeyde özdeşleşen katılımcılar, düşük düzeyde özdeşleşenlere kıyasla puan dağıtımlarında kendi grup üyelerine diğer grup üyelerinden daha fazla puan dağıtmışlardır (Örneğin, Gagnon ve Bourhis, 1996:1294). Bu bulgulardan hareketle Hipotez 2a ve 2b şu şekilde oluşturulmuştur:

H2a: Katılımcıların grupla özdeşleşme düzeyi arttıkça, kendi grup üyelerine verdikleri puanlar ile diğer grup üyelerine verdikleri puanlar arasındaki fark artacaktır.
H2b: Katılımcıların grupla özdeşleşme düzeyi arttıkça, ayrımcı stratejilere ilişkin çekim skorları artacaktır.

3.3.2. SBK'dan hareketle hazırlanan hipotezler

SBY kişilerin gruplar arasında eşitsiz bir ilişkiyi ne derece arzuladığını ifade etmektedir. Eşitsiz ilişki arzusu yüksek olan kişilerin gruplar arası puan dağıtımlarında eşitsiz dağıtımları eşit dağılımlara kıyasla daha fazla tercih etmesi beklenmektedir. SKK'nın bireylerin olumlu sosyal kimlik sahibi olmayı istedikleri varsayımından da hareketle, bu eşitsiz dağıtımların gelişigüzel değil de daha çok üyesi bulunduğu grubun lehine olması beklenmektedir. Bu nedenle, Hipotez 3a ve 3b şu şekilde oluşturulmuştur:

H3a: SBY düzeyi yüksek katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki fark SBY düzeyi düşük olan katılımcılarınkine kıyasla daha yüksek olacaktır.

H3b: SBY düzeyi yüksek katılımcıların ayrımcı stratejilere ilişkin çekim skorları SBY düzeyi düşük olan katılımcılarınkine kıyasla daha yüksek olacaktır.

3.3.3. ÖDGM'den hareketle hazırlanan hipotezler

Kişisel düzeydeki benlik kaynakları tükenmesi bulguları, benlik kaynakları tükenmesinin kişilerin dürtüsel ve otomatik davranışları arttırdığını ortaya koymaktadır. Kişiler arası ilişkilerdeki bulgular, kişilerin benlik kaynakları tükendiğinde daha az yardımsever, daha fazla saldırgan davranışlar gösterdiklerini ortaya koymuşlardır. Bu bulgular, kişilerin tükendiklerinde daha az toplum yanlısı, daha çok otomatik güdülerine uygun davrandıklarına işaret etmektedir. Kişiler arası ilişkilerde kaynak dağıtımı alanındaki bulgular, kişilerin öz-kontrol gücündeki azalmaların eşitsiz ve kendi çıkarlarıyla paralel dağıtımlar yaptıklarını göstermektedir. Gruplar arası ilişkilerdeki bulgular da kişilerin benlik kaynakları tükendiğinde diğer gruplara yönelik önyargılı tutumları ve ayrımcı davranışları daha fazla sergilediklerine işaret etmektedir. Minimal grup araştırmaları da kişilerin kendi gruplarına daha fazla puan dağıttıklarını göstermiştir. Tüm bu bulgulardan yola çıkarak, iç grup yanlılığının özellikle otomatik süreçleri açığa çıkardığı öne sürülen benlik kaynakları tükenmesi koşullarında daha fazla ortaya çıkması beklenmektedir. Bu nedenle Hipotez 4a ve 4b şu şekilde oluşturulmuştur:

H4a: Benlik kaynakları tükenen katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki fark kontrol grubundaki katılımcılarınkine kıyasla daha yüksek olacaktır.

H4b: Benlik kaynakları tükenen katılımcıların ayrımcı stratejilere ilişkin çekim skorları kontrol grubundaki katılımcılarınkine kıyasla daha yüksek olacaktır.

Araştırmalar tutarlı olarak, kişilerin öz-kontrol gücündeki azalmaların, hiyerarşik değerlere verilen önemde artışa sebep olduğunu ortaya koymaktadır. Eşitlikçi değerlere yönelim ise, kişilerin benlik kaynakları tükendiğinde azalmaktadır. Buradan hareketle Hipotez 5a ve 5b şu şekilde oluşturulmuştur:

H5a: Benlik kaynakları tükenen katılımcıların öz-genişletim değerleri kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla daha yüksek olacaktır.

H5b: Benlik kaynakları tükenen maruz kalan katılımcıların öz-aşkınlık değerleri kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla daha düşük olacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PİLOT ÇALIŞMA

4. PİLOT ÇALIŞMANIN ÖN AŞAMASI

4.1. Yöntem

4.1.1. Örneklem

Bu araştırmanın verileri, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'ne bağlı bölümlerde öğrenim gören lisans öğrencilerinden gönüllülük esasına dayalı olarak toplanmıştır. Fen-Edebiyat Fakültesi dışındaki bölümlerde (Veterinerlik) öğrenim gören bir öğrenci de örnekleme dâhil edilmiştir. Çalışmaya katılan toplam 87 öğrencinin 54'ü (% 62.1) kadın, 31'i (%35.6) erkek olup, 1'i (%1.1) cinsiyetini belirtmemiştir. Katılımcıların yaşları 18 ile 33 arasında değişmektedir. Örneklemin yaş ortalaması 21.26, standart sapması ise, 2.62 olarak belirlenmiştir. Kadınların yaşları 19-32 arasında değişmekte, yaş ortalaması 21.13, standart sapması ise, 2.45'tir. Erkeklerin yaşları 18-33 arasında değişmekte, yaş ortalaması 21.42, standart sapması ise, 2.95'tir. Kadın ve erkek katılımcıların yaş ortalamaları arasında istatiksel olarak anlamlı bir fark yoktur (t (83)= -.49, p>.05). Katılımcıların, bölümleri, cinsiyetleri ve sınıflarına göre dağılımları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Bölümlere, Sınıflara ve Cinsiyete Göre Dağılımları

	1.sınıf		**2.sınıf**		**3. sınıf**		**4.sınıf**		**Toplam**		
Bölüm	K	E	K	E	K	E	K	E	**K**	**E**	**T**
Arkeoloji	7	2	1	4	1	2	4	-	**13**	**8**	**21**
Felsefe	1	3	5	-	-	1	-	-	**6**	**4**	**10**
Kimya	3	-	4	-	-	-	-	-	**7**	**-**	**7**
Sanat Tarihi			3	-		1	1	-	**4**	**1**	**5**
Sosyoloji	1	3	11	1	4	2	1	-	**17**	**6**	**23**
Tarih	-	5	2	1	2	4	1	1	**5**	**11**	**16**
TDE							1	-	**1**	**-**	**1**
Veterinerlik							-	1	**-**	**1**	**1**
Toplam	**12**	**13**	**26**	**6**	**7**	**10**	**8**	**2**	**53**	**31**	**84**

4.1.2. Veri toplama araçları

Katılımcılara dağıtılan anket formunda üç ölçüm aracı şu sırada yer almıştır: Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği (Sidanius, Pratto ve Mitchell, 1994; Karaçanta, 2000), Revize Edilmiş Schwartz Portre Değerler Ölçeği (Schwartz ve arkadaşları, 2012), Resim Değerlendirmeleri, (Estetik Tercihler). Bu ölçeklerin yanı sıra, katılımcıların yaş, cinsiyet, bölüm, sınıf ve iletişim bilgileri ve psikoloji ders bilgisini toplamayı amaçlayan Demografik Bilgi Formu, anket kitapçığının sonuna eklenmiştir.

4.1.2.1. Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği

Sidanius, Pratto ve Mitchell (1994:151) tarafından bireylerin gruplar arası hiyerarşiye yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla geliştirilen bu ölçek 16 maddeden oluşmaktadır (Bkz. EK 1). Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Karaçanta (2002) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe versiyonunun iç tutarlılık katsayısı .85 olarak rapor edilmiştir. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği ise. 86 olarak bildirilmiştir. Katılımcılar ölçekte belirtilen ifadelerin doğruluğunu 7'li Likert ölçeği (0 = Çok yanlış; 6 = Çok doğru) ile değerlendirmişlerdir. Bu çalışmada da ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır.

4.1.2.2. Revize Edilmiş Schwartz Portre Değerler Ölçeği

Katılımcıların değer yönelimlerinin ölçümü için 57 maddeden oluşan ve 19 değer tipinin (özyönelim-düşünce, özyönelim-davranış, uyarılım, hazcılık, başarı, güç-kaynaklar, güç-baskınlık, imaj, güvenlik-kişisel, güvenlik toplumsal, geleneksellik, uyma-kurallar, uyma-kişilerarası, alçakgönüllülük, iyilikseverlik-sadakat, iyilikseverlik-bakım, evrenselcilik-doğa, evrenselcilik-ilgi, evrenselcilik-hoşgörü) ölçümü için revize edilmiş Portre Değerler Ölçeği (Schwartz ve arkadaşları, 2012, Türkçe uyarlamasını da içermektedir) kullanılmıştır. Bu ölçekte her bir değer tipi için 3 madde bulunmaktadır. Katılımcılardan her cümlede tarif edilen kişinin kendisine ne derece benzediğini 6'lı derecelendirme ölçeği (1 = Bana hiç benzemiyor, 6 = Bana çok benziyor) ile bildirmeleri istenmiştir (Bkz. EK 2). Ana değer gruplarının ve alt değerlerin güvenilirlik katsayıları Tablo 4'ten incelenebilir.

Tablo 4. Değerler ve Güvenilirlik Katsayıları		
Değerler	**n**	**Cronbach alpha**
Öz-yönelim-Düşünce	87	.57
Öz-yönelim- Davranış	87	.52
Uyarılım	87	.45
Hazcılık	87	.58
Başarı	87	.55
Güç-kaynaklar	86	.74
Güç-baskınlık	85	.60
İmaj	87	.49
Güvenlik-kişisel	87	.64
Güvenlik-toplumsal	87	.70
Geleneksellik	87	.88
Uyma-kurallar	86	.56
Uyma-kişilerarası	85	.44
Alçakgönüllülük	87	.48
İyilikseverlik-sadakat	86	.64
İyilikseverlik-bakım	84	.55
Evrenselcilik-ilgi	86	.66
Evrenselcilik- doğa	85	.70
Evrenselcilik-hoşgörü	85	.42
Ana Değer Boyutları		
Yeniliğe Açıklık	87	.76
Özgenişletim	84	.81
Muhafazakârlık	83	.84
Özaşkınlık	79	.85

4.1.2.3. Grup Kategorizasyonu Manipülasyonu

Grup kategorizasyonu, orijinal çalışmadaki gibi (Tajfel, Billig, Bundy, Flament, 1971) ressam Wassily Kandisky ile ressam Paul Klee'nin resimlerinden birinin seçilmesi istenerek gerçekleştirilmiştir. Resim seçimi için katılımcılara her bir satırda 2, dört satırda toplam 8 resmin yer aldığı bir form verilmiştir. Her satırdaki resimden bir tanesi Paul Klee'ye diğeri ise Wassily Kandisky'e aittir. Katılımcılardan beğenilerine göre her satırdaki iki resimden birini seçmeleri istenmiştir. Çalışmanın devamındaki deneysel aşamada katılımcılara ön çalışmada seçtikleri resimlere bağlı olarak "Klee" ve "Kandisky" isimli gruplara atandıkları bilgisi verilmiştir. Gerçekte ise katılımcıların gruplara yerleştirilmeleri bu seçimlerden tamamen bağımsız biçimde, seçkisiz olarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada kullanılan form EK 3'te sunulmaktadır.

4.1.2.4. Demografik Bilgi Formu

Bu form aracılığıyla, katılımcılardan yaş, cinsiyet, bölüm ve sınıf bilgilerinin elde edilmesi amaçlanmıştır. Formda, katılımcılara psikoloji dersi alıp almadıkları da sorulmuştur. Dersi alanların minimal grup paradigmasına aşinalık olma olasılığı bulunduğu için bu aşamada elenmeleri hedeflenmiştir. Formun son kısmında, ana çalışma için iletişim bilgileri alınmıştır (Bkz. EK 4).

4.2. İşlem

Araştırmaya katılım gönüllük esasına dayalı gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin toplanması 18 Aralık 2017- 5 Ocak 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanmasından önce, Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan etik uygunluk onayı alınmıştır (Karar no: 26468960-044/47014). Araştırma verilerinin toplanabilmesi için, Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'ndan resmi izin alınarak, bölüm panolarına duyurular asılmıştır. Ayrıca öğrencilere, ilk çalışmaya katılan öğrenciler arasından seçilecek kişilerin yaklaşık üç ay sonra yapılacak olan ikinci anket çalışmasına katılmaları halinde 10-30 TL arası ücret ödeneceği bilgisi verilmiştir. Öğrencilere anket formuna isim yazmanın zorunlu olmadığı, ancak ikinci çalışmaya katılmak isteyenlerin verilen ayrı bir forma iletişim bilgilerini yazmaları gerektiği bilgisi verilmiştir. Katılımcıların, araştırma hakkındaki soruları için araştırma ve tez danışmanlarının iletişim bilgileri sunulmuştur. Tüm bu bilgiler, katılmak isteyen gönüllere anket formlarının ilk sayfasında yer alan Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu'nda yazılı olarak da aktarılmıştır. Anket formunun yanıtlanması yaklaşık 15 dakika sürmüştür.

4.3. Bulgular

4.3.1. Betimleyici istatistikler

Katılımcıların SBY düzeyi ve ana değer grupları ile alt değer tiplerindeki puanlarının ortalama ve standart sapmaları Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Çalışmada Kullanılan Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler

	Minimum	Maksimum	Ort.	SS
SBY Ortalama	1.06	5.06	2.69	1.05
Ana Değer Grupları:				
Yeniliğe Açıklık	3.33	6.00	5.05	0.06
Özgenişletim	2.17	5.83	3.76	0.87
Muhafazakârlık	1.67	5.61	4.28	0.82
Özaşkınlık	3.53	6.00	5.18	0.61
Alt Değer Tipleri:				
Özyönelim-düşünce	2.67	6.00	5.22	0.74
Özyönelim-davranış	2.67	6.00	5.29	0.70
Uyarılım	2.67	6.00	4.79	0.93
Hazcılık	2.67	6.00	4.91	0.89
Başarı	1.33	6.00	3.98	1.16
Güç-kaynaklar	1.00	6.00	3.15	1.32
Güç-baskınlık	1.00	6.00	3.38	1.15
İmaj	1.67	6.00	4.52	0.99
Güvenlik-kişisel	1.00	6.00	4.47	1.13
Güvenlik-toplumsal	1.67	6.00	4.85	1.11
Geleneksellik	1.00	6.00	4.10	1.69
Uyma-kurallar	1.00	6.00	3.48	1.14
Uyma-kişilerarası	2.00	6.00	4.60	1.01
Alçakgönüllük	1.67	6.00	4.16	1.00
İyilikseverlik-güvenebilirlik	3.00	6.00	5.44	.70
İyilikseverlik-bakım	3.67	6.00	5.40	.62
Evrenselcilik-doğa	1.67	6.00	5.10	.96
Evrenselcilik-ilgi	2.33	6.00	5.16	.89
Evrenselcilik-hoşgörü	2.67	6.00	4.81	.87

4.3.2. Korelasyonlar

Araştırmadaki tüm değişkenlere ilişkin korelasyonlar Tablo 4'te yer almaktadır. Revize Edilmiş Schwartz Porte Değerler Ölçeği'nin yanıtlanması sırasında ortaya çıkabilecek bireysel ölçek kullanım tarzlarının analiz sonuçlarını etkilemesini önlemek amacıyla, her bir katılımcının tüm değerlere verdiği derecelerin ortalaması hesaplanarak kısmi korelasyon[2] analizinde kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır (Schwartz, 2003:275). Sosyal baskınlık yönelimi ile değer yönelimleri arasındaki ilişkilere bakıldığında beklenildiği gibi, katılımcıların sosyal baskınlık yönelimlerinin öz-aşkınlık ana değer grubuyla (r = -.46, p < .01), negatif, öz-genişletim (r = .33, p < .01), ana-değer grubuyla ise pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür.

Alt değer tiplerine bakıldığında ise, yine beklentilerle tutarlı olarak, sosyal baskınlık yöneliminin, başarı (r = .27, p < .05), güç-kaynaklar (r = .22, p < .05), güç-baskınlık (r = .36, p < .01) değer tipleri ile pozitif ilişkili olduğu görülmüştür. Öte yandan sosyal baskınlık yönelimi, katılımcıların evrenselcilik-ilgi (r = -.59, p < .01), evrenselcilik- doğa (r = -.30, p < .01), evrenselcilik-hoşgörü (r = -.33, p < .01), değerleri ile negatif ilişkilidir. Tüm değişkenlere ilişkin korelasyonlar Tablo 6'da sunulmuştur.

[2] Bu yöntemde kişinin tüm değerlere verdikleri puanların ortalaması hesaplanmakta ve bu ortalama değer analizlerinde kontrol değişkeni olarak atanarak, etkisi kontrol altına alınmaktadır. Bu uygulama, kişilerin ölçek cevaplama tarzlarının değer derecelendirmelerine olan etkisini kontrol edebilmek için Schwartz (2003:275) tarafından önerilmektedir.

Tablo 6. Değer Ortalamaları Kontrol Edildikten Sonra Tüm Değişkenlere İlişkin Kısmi Korelasyonlar

TÜM DEĞİŞKENLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Yaş (1)	1.00	.00	-.02	-.09	.19	-.10	.12	.01	-.07	-.07	-.13	.08	-.15	-.07	.23*	.01	.11	.06	-.02	.14	.00	-.17	.00	-.04	-.12
Sosyal Baskınlık Yönelimi (2)		1.00	.01	.33**	.03	-.46**	.04	.09	.08	-.17	.27*	.22*	.35**	.00	-.10	.02	.19	.06	-.21	.06	-.04	.03	-.59**	-.30**	-.33**
Yeniliğe Açıklık (3)			1.00	-.19	-.69**	.10	.63**	.67**	.82**	.65**	-.15	-.24*	-.10	.03	-.34**	-.18	-.37**	-.39**	-.49**	-.28*	-.07	.22*	-.02	.10	.09
Özgenişletim(4)				1.00	-.32**	-.72**	-.48**	-.10	.03	-.06	.74**	.77**	.68**	.50**	-.16	-.35**	-.02	-.09	-.19	-.26*	-.45**	-.31**	-.55**	-.39**	-.43**
Muhafazakarlık(5)					1.00	-.13	-.30**	-.48**	-.65**	-.45**	-.30**	-.11	-.24*	-.24*	.45**	.39**	.64**	.48**	.52**	.45**	.12	-.23*	.02	-.19	-.11
Özaşkınlık (6)						1.00	.40**	.06	-.07	-.04	-.42**	-.63**	-.47**	-.37**	-.05	.14	-.29**	-.13	.06	.05	.52**	.50**	.71**	.64**	.62**
Özyönelim-düşünce(7)							1.00	.48**	.41**	.02	-.30**	-.49**	-.30**	-.14	-.28**	-.02	-.07	-.25*	-.22	-.06	.17	.31	.12	.27**	.35**
Özyönelim-davranış(8)								1.00	.35**	.19	-.09	-.13	-.01	-.02	-.31**	-.06	-.31**	-.36**	-.34**	-.01	-.04	.10	-.03	.10	.07
Uyarılım(9)									1.00	.44**	-.02	-.05	.02	.19	-.40**	-.22*	-.32**	-.30**	-.39**	-.30**	-.14	.18	-.19	.00	-.02
Hazcılık(10)										1.00	-.06	-.06	-.03	.00	.01	-.15	-.30**	-.20	-.39**	-.33**	-.12	.05	.07	-.03	-.08
Başarı(11)											1.00	.47**	.32**	.17	-.16	-.28**	-.02	-.17	-.18	-.22*	-.27*	-.17	-.39**	-.24*	-.19
Güç-kaynaklar(12)												1.00	.28**	.17	.13	-.25*	.02	-.03	-.05	-.25*	-.39**	-.45**	-.43**	-.36**	-.31**
Güç-baskınlık(13)													1.00	.21	-.30**	-.17	-.04	.07	-.19	-.11	-.27*	-.11	-.36**	-.28**	-.36**
İmaj(14)														1.00	-.16	-.26*	-.01	-.16	-.11	-.10	-.28**	-.05	-.31**	-.14	-.31**
Güvenlik-kişisel (15)															1.00	-.03	.09	.15	.09	-.02	.13	-.26*	.05	-.10	-.02
Güvenlik-toplumsal (16)																1.00	.15	.09	.02	.11	.07	.04	.20	.20	-.10
Geleneksellik(17)																	1.00	.12	.09	.09	-.02	-.13	-.24*	-.32**	-.13
Uyma-kurallar (18)																		1.00	.15	-.01	-.06	-.15	-.03	-.04	-.15
Uyma-kişilerarası (19)																			1.00	.29**	.05	-.11	.19	-.10	.11
Alçakgönüllük(20)																				1.00	.24*	-.02	.04	-.05	-.02
İyilikseverlik-sadakat(21)																					1.00	.38**	.17	.01	.19
İyilikseverlik-güvenebilirlik (22)																						1.00	.15	.17	.07
Evrenselcilik-doğa(23)																							1.00	.39**	.29**
Evrenselcilik-ilgi(24)																								1.00	.21
Evrenselcilik-hoşgörü(25)																									1.00

*p<.05; **p<.01

Schwartz'ın teorik modelinin temel sayıltıları doğrultusunda, her bağımlı değişkenin alt değer tipleri ile korelasyonlarının sinüzoidal bir örüntü sergilemesi beklenmektedir (Schwartz, 1992: 55). Bu beklentinin sosyal baskınlık yönelimi için kısmen de olsa karşılandığı anlaşılmaktadır (Bkz. Şekil 2).

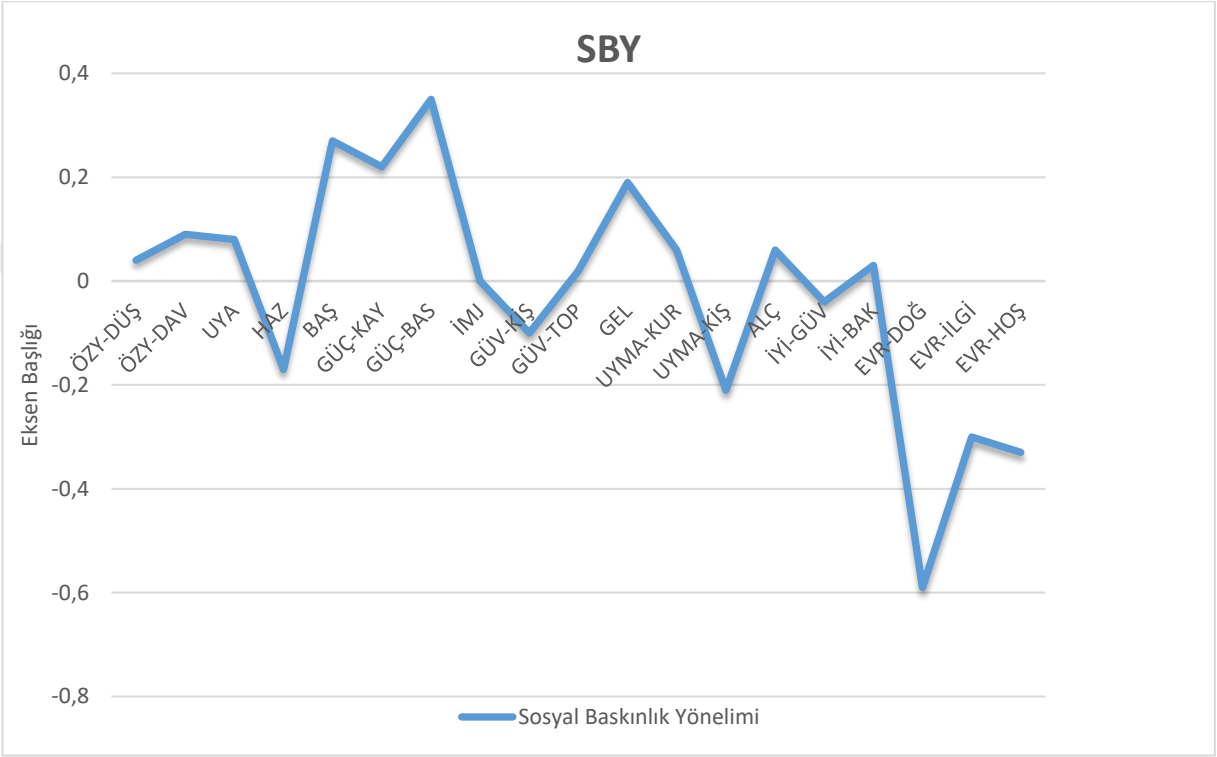

Şekil 2. Katılımcıların SBY Puanları ile Merkezileştirilmiş Alt Değer Tipi Puanlarıyla Arasındaki İlişkiler

4.3.3. Regresyon analizi

Yaş, cinsiyet ve ana değer boyutları değişkenlerinin sosyal baskınlık yöneliminin yordanmasındaki rollerinin incelenmesi iki basamaklı hiyerarşik regresyon analizi ile gerçekleştirilmiştir. Analizlerde yaş ve cinsiyet değişkenleri ilk basamakta; yeniliğe açıklık, muhafazakârlık, özaşkınlık ve özgenişletim değerleri ise ikinci basamakta "*enter*" yöntemiyle analizlere dâhil edilmiştir.

SBY'nin yordanmasında demografik değişkenlerin etkisi gözlenmezken, Özaşkınlık (β = -.60, p < .001) ana değer grubunun anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmüştür: katılımcıların özaşkınlık değerine verdiği önem arttıkça SBY düzeyleri

azalmaktadır. Bulgu, literatürdeki bulgularla tümüyle uyumludur. Tüm değişkenler, katılımcıların sosyal baskınlık yönelimlerindeki varyansın %25'ini açıklamıştır.

4.3.4. Katılımcıların SBY düzeylerine göre gruplandırılması

Ana çalışmaya çağrılacak katılımcıların belirlenmesi için örneklem sosyal baskınlık yönelimi puan ortalamaları üzerinden düşük, orta ve yüksek puan ortalamalarına sahip katılımcılar olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. . Bireyin belirtilen sosyal baskınlık yönelimi ortalaması en düşük %33'lük dilimde yer alıyorsa düşük, orta %33'lük dilimde yer alıyorsa orta, yüksek %33'lük grupta yer alıyorsa yüksek grupta yer almasına karar verilmiştir. Bu ayırma işleminde sonra 87 katılımcının 29'unun düşük, 30'unun orta, 28'inin ise yüksek SBY düzeyine sahip oldukları görülmüştür. Sonrasında gruplar arası varyans analizi ile bu üç grubun SBY düzeyleri karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları her üç grubun ortalamalarının birbirinden anlamlı olarak farklılaştığını göstermiştir ($F_{(2,\ 84)}$= 280.08, $p < .001$) (Bkz. Tablo 7, Bkz. 3).

Tablo 7. Katılımcıların SBY Düzeyleri

Gruplar	**Düşük SBY (n=29)**		**Orta SBY (n=30)**		**Yüksek SBY (n=28)**	
	Ort.	**SS**	**Ort.**	**SS**	**Ort.**	**SS**
SBYOrtalamaları	1.62_a	0.28	2.51_b	0.26	4.00_c	0.55

Gruplar arası farklar *Bonferroni* testine göre rapor edilmiştir. Bir satır içinde farklı harflerle işaretlenen ortalamalar birbirlerinden anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

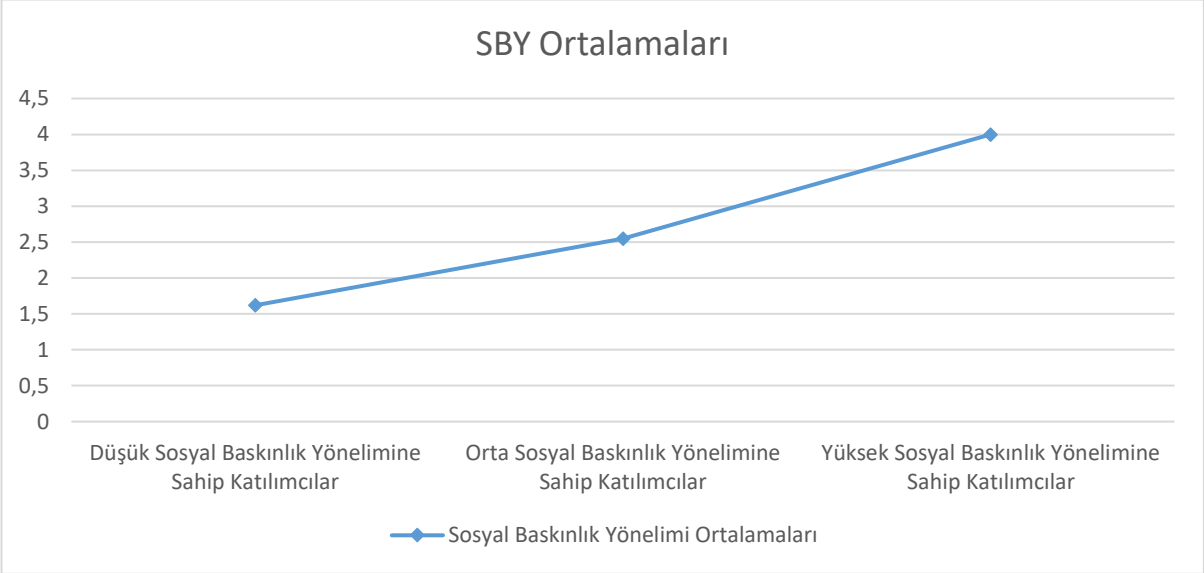

Şekil 3. Katılımcıların SBY Düzeyleri

4.3.5. SBY düzeylerine göre bireylerin değer yönelimleri

SBY düzeyi yüksek, orta ve düşük düzeyde olan bireylerin ana değer boyut ortalamaları çok yönlü varyans analizi *(MANOVA)* ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 8'de yer almaktadır (ayrıca Bkz. Şekil 4). Analiz sonucunda, farklı düzeyde sosyal baskınlık yönelimine sahip bireylerin düzeltilmiş ana değer boyutları ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaştığı saptanmıştır (*Wilks' Lambda Value* = .80, $F_{(8,162)}$ =2.47, $p < .05$).

Tek yönlü varyans analiz sonuçları incelendiğinde, dört ana değer boyutundan ikisinde (özaşkınlık ve özgenişletim) gruplar arası farklılıkların anlamlı olduğu görülmüştür (özaşkınlık için $F_{(2, 84)}$ =7.20, $p < .01$; özgenişletim için $F_{(2,84)}$ = 4.23, $p < .05$). Gruplar arası farklılıklarda *Bonferroni* seçeneğinin sonuçları dikkate alınmıştır.

Özaşkınlık değer boyutunda, SBY düzeyi yüksek olan bireylerin ortalamaları, SBY düzeyi düşük olan bireylerin ortalamalarından anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur. Özgenişletim boyutunda ise, SBY düzeyi yüksek olan bireylerin ortalamaları, düşük olan bireylerin ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksektir. Her iki ana değer boyutunda da SBY düzeyi orta düzeyde olan bireyler düşük ve yüksek gruplardan anlamlı olarak ayrışmamıştır. Diğer bir deyişle, sadece düşük ve yüksek SBY'ye sahip olan bireylerin özaşkınlık ve özgenişletim değerleri anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Bulgular SBY'ye ilişkin regresyon ve korelasyon analizleri sonuçlarını destekleyerek, özaşkınlık ve özgenişletim değerlerinin dört ana değer grubu içinde sosyal baskınlık yönelimiyle en fazla ilişkisi bulunan değer tipi olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

Tablo 8. SBY Düzeylerine Göre Bireylerin Merkezileştirilmiş Değer Ortalamaları

Gruplar	**Düşük SBY (n=29)**		**Orta SBY (n=30)**		**Yüksek SBY (n=28)**	
	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS
Yeniliğe Açıklık	$.53_{a}$	.57	$.33_{a}$	.49	$.56_{a}$	.65
Muhafazakârlık	$-.32_{a}$	.56	$-.24_{a}$	.48	$-.34_{a}$	.52
Özaşkınlık	$.79_{a}$	.43	$.61_{ab}$	.38	$.40_{b}$	.33
Özgenişletim	-1.09_{a}	.61	$-.79_{ab}$	.80	$-.57_{b}$	.59

Gruplar arası farklar *Bonferroni* testine göre rapor edilmiştir. Bir satır içinde farklı harflerle işaretlenen ortalamalar birbirlerinden anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

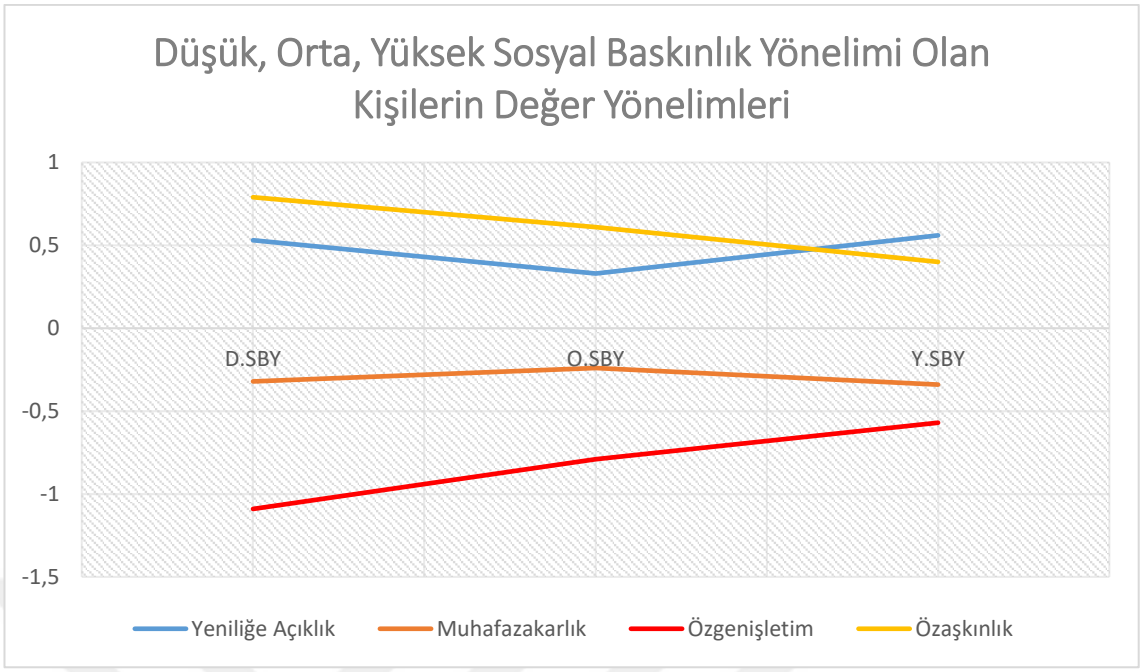

Şekil4. SBY Düzeylerine Göre Bireylerin Merkezileştirilmiş Değer Ortalamaları

4.4. Değerlendirme

Ön çalışmanın amacı, deneysel aşamaya çağırılacak yüksek ve düşük sosyal baskınlık yönelimli kişilerin seçilmesidir. Bir diğer amaç ise, deneysel aşamada katılımcıların resim beğenilerine göre gruplara ayrıldığı söylemini gerçekçi kılmaktır.
Ön çalışma sonucunda katılımcılar sosyal baskınlık yönelimi puanlarına göre sıralanarak üç gruba ayrılmışlardır. SBY düzeyi düşük ve yüksek katılımcılar deneysel aşamaya davet edilmiştir. Gruplar arası varyans analizi sonuçları, düşük ve yüksek sosyal baskınlık yönelimli katılımcıların SBY ortalamalarının birbirinden anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermiştir.

Çalışmada SBY ile değerler arasındaki ilişkiyi inceleyen analiz sonuçları, bireylerin sosyal baskınlık yönelimlerinin öz-genişletim değerleriyle pozitif; öz-aşkınlık değerleriyle ise negatif ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar, beklentilerle uyumlu ve alanyazınla da büyük ölçüde tutarlıdır (Heaven ve Connors, 2001: 927; Cohrs ve arkadaşları, 2005: 1430; Feather ve McKee, 2012: 2491; Kuşdil ve Çağlar Akoğlu, 2014: 1404).

Ayrıca SBY düzeyi düşük orta ve yüksek olan kişilerin merkezileştirilmiş değer ortalamaları arasındaki farklara bakıldığında, öz-genişletim ve öz-aşkınlık değerlerinin anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür. Bulgular SBY düzeyi düşük bireylerin, SBY düzeyi yüksek olankatılımcılara kıyasla daha düşük öz-genişletim daha yüksek öz-aşkınlık değerlerine sahip olduklarını göstermiştir. Sonuçlar, Duckitt (2001, 2006)'in SBY düzeyi yüksek olan bireylerin düşük olan bireylere kıyasla daha fazla hiyerarşi, ayrıcalık ve üstünlük amaçladıkları; eşitlik ve toplum yanlısı değerleri daha az önemsediklerine yönelik görüşlerini de desteklemektedir.

Genel olarak, sonuçlar alanyazınla uyumludur. Bu sonuçların elde edilmesinden sonra yüksek ve düşük sosyal baskınlık yönelimine sahip katılımcılar belirlenerek deneysel aşama için psikoloji laboratuvarına davet edilmiştir.

5. PİLOT ÇALIŞMANIN İKİNCİ AŞAMASI

5. 1. Yöntem

5.1.1. Örneklem

Bu aşamada, pilot çalışmaya katılan 87 öğrenciden, yüksek (N=28) ve düşük (N=29) SBY'e sahip olan katılımcılara yeniden ulaşılmıştır. Pilot çalışmanın ikinci aşamasına toplamda 42 (21 düşük sosyal baskınlık yönelimli, 21 yüksek sosyal baskınlık yönelimli) öğrenci katılım sağlamıştır. Bu öğrencilerin sınıf, cinsiyet ve bölümlere göre dağılımı Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9. Katılımcıların Bölümlere, Sınıflara ve Cinsiyete Göre Dağılımları

	1.sınıf		**2.sınıf**		**3. sınıf**		**4.sınıf**		**Toplam**		
Bölüm	K	E	K	E	K	E	K	E	**K**	**E**	**T**
Arkeoloji	4			2		1	3		**7**	**3**	**10**
Felsefe	1	3	1			1			**2**	**4**	**6**
Sosyoloji	1	2	10	1	1				**12**	**3**	**15**
Tarih	-	2	1	1	1	3		1	**2**	**7**	**9**
TDE							1		**1**		**1**
Veterinerlik								1		**1**	**1**
Toplam	**6**	**7**	**12**	**4**	**2**	**5**	**4**	**2**	**24**	**18**	**42**

5.1.2. Benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonu

Çalışmada benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonu için Stroop görevi (Stroop, 1935) kullanılmıştır. Bu görevin seçilmesinin nedeni, önceki araştırmalarda (Hagger ve arkadaşları, 2010; Dang, Liu ve Mao, 2017:243) katılımcıların benlik kaynaklarının tüketilmesi için güçlü bir yöntem olarak gösterilmiş olmasıdır. Stroop görevi OpenSesame 3.2.1. isimli program kullanılarak araştırmacı tarafından bilgisayarda hazırlanmıştır. Katılımcılara beyaz bir ekranda dört farklı renk (kırmızı, sarı, mavi ve yeşil) kelimesi gösterilmiştir. Katılımcılardan kelimelerin hangi renkle yazıldığını tuşlara basarak belirtmeleri istenmiştir. Katılımcılara, kırmızı için K'ye, mavi için M'ye yeşil için Y'ye, sarı için S'ye basmaları söylenmiştir. Ayrıca bu tuşlara ilgili renkte bir etiket de yapıştırılmıştır. Her bir deneme öncesinde beliren odaklanma noktasının ekranda kalma süresi 1500 ms, katılımcıların cevaplama süresi ise 2000 ms olarak belirlenmiştir. Tüm katılımcılar ilk olarak 16 tane denemeden oluşan pratik aşamasından geçirilmiş ve

ortalama hızları ve doğrulukları hakkında geri bildirim almışlardır. Sonrasında her iki grup da 240 test denemesi tamamlamışlardır. Deney grubundaki katılımcılara sunulan Stroop görevindeki denemelerin 1/4'ü uyumluyken 3/4'ü uyumsuzdur. Öte yandan kontrol grubundaki katılımcıların tamamladıkları Stroop görevindeki denemelerin tümü uyumludur.

5.1.3. Puan dağıtım matrisleri

Bu bölümde, Tablo 1'de yer alan matris örnekleri Klee ve Kandisky grup üyelerine uyarlanarak, her biri ayrı sayfada ve seçkisiz biçimde sıralanarak katılımcılara verilmiştir. Katılımcılardan her bir sayfada Klee ve Kandisky grup üyelerine dağıtmak üzere sadece bir sütunu işaretlemeleri istenmiştir.

5.1.4. Revize edilmiş Schwartz portre değerler ölçeği

Bu ölçeğe ilişkin bilgiler, ilk aşamanın veri toplama araçları bölümünde 4.1.2.2. nolu başlıkta verilmiştir. Bu aşamadaki değerlerin güvenilirlik katsayıları Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Değerler ve Güvenilirlik Katsayıları

Değerler	**n**	**alpha**
Öz-yönelim-Düşünce	42	.51
Öz-yönelim- Davranış	41	.69
Uyarılım	41	.66
Hazcılık	39	.29
Başarı	41	.55
Güç-kaynaklar	42	.69
Güç-baskınlık	40	.86
İmaj	41	.41
Güvenlik-kişisel	40	.87
Güvenlik-toplumsal	42	.81
Geleneksellik	39	.94
Uyma-kurallar	40	.50
Uyma-kişilerarası	42	.63
Alçakgönüllülük	42	.48
İyilikseverlik-sadakat	42	.84
İyilikseverlik-bakım	41	.65
Evrenselcilik-ilgi	41	.63
Evrenselcilik- doğa	41	.82
Evrenselcilik-hoşgörü	41	.39
Ana Değer Boyutları		
Yeniliğe Açıklık	39	.65
Özgenişletim	38	.86
Muhafazakârlık	35	.90
Özaşkınlık	38	.81

5.1.5. Benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonu kontrolü

Benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonunun başarılı olarak gerçekleşip gerçekleşmediğinin kontrolü için, öncesinde Hagger ve arkadaşları (2016), sonrasında Dang ve arkadaşları (2017:243) tarafından yapıldığı gibi çalışma sonrasında katılımcılara dört soru sorularak ("Renk isimlendirme görevini tamamlarken ne kadar çaba sarf ettiniz?", "Renk isimlendirme görevini tamamlarken kendinizi ne derece yorgun hissettiniz?", "Renk isimlendirme görevini ne derece zor buldunuz?", "Renk isimlendirme görevini tamamlarken ne derece bıkkınlık hissettiniz?") gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar bu soruları 7'li Likert tipi ölçek üzerinden cevaplandırmışlardır.

5.1.6. Grupla özdeşleşme düzeyi

Katılımcıların grupla özdeşleşme düzeylerinin ölçümü, için katılımcılardan "Bu çalışma kapsamında kendinizi ne derece Klee/Kandisky grubunun üyesi olarak görüyorsunuz?" sorusunu 7'li Likert tipi ölçek ile cevaplandırmaları istenmiştir.

5.1.7. Çalışma hakkındaki sorular ve düşünceler

Bu aşamada, katılımcılara Klee ve Kandisky isimli ressamları tanıyıp tanımadıkları, yanlış gruba yerleştirildiklerini düşünüp düşünmedikleri soruları sorulmuştur. Bunlara ek olarak, çalışma hakkında düşünceleri, çalışmanın neyi ölçmeyi amaçladığına dair düşünceleri açık uçlu sorulmuştur. Böylece deneysel manipülasyonu ya da sonuçları etkileyebilecek bir unsur olup olmadığı incelenmiştir.

5.2. İşlem

Araştırmaya katılım gönüllük esasına dayalı gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri 15 Mart 2018 -15 Nisan 2018 tarihleri arasında toplanmıştır. Katılımcılardan ya tek başlarına ya da en fazla 4 kişilik gruplar halinde veri toplanmıştır. Öncelikle katılımcılara eş zamanlı olarak Stroop görevi yönergesi verilmiş ve Stroop görevini tamamlamaları istenmiştir. Daha sonrasında ise, tüm katılımcılara üzerinde katılımcı numaralarının ve isimlerinin ve atandıkları sözde grubun isminin (Klee ya da Kandisky) yazılı olduğu anket kitapçığı verilmiştir. Katılımcılara ön çalışmada kendilerine sunulan resimlere yönelik tercihleri sonrasında, iki gruptan birine atandıkları söylenmiş ve ödül dağıtım

matrislerinin nasıl doldurulacağına yönelik yönerge (bu yönerge ve diğer veri toplama araçları eklerden de incelenebilir) sesli olarak da verilmiştir. Sonrasında katılımcılara deneysel manipülasyon kontrolü, grupla özdeşleşme ve çalışma hakkındaki görüşlere ilişkin soruları cevaplandırmaları istenmiştir. Çalışma 15 ila 30 dakika arasında tamamlanmıştır.

5.3. Bulgular

5.3.1. Betimleyici istatistikler

Katılımcıların değer, sosyal baskınlık yönelimleri, grupla özdeşleşme düzeyi, Stroop Görevi'ne ilişkin algıları ve farklı matris tiplerindeki iç grup yanlılık düzeylerine ilişkin puanlarının betimleyici istatistik bilgileri Tablo 11'de yer almaktadır.

Bu çalışmada puan dağıtım matrislerinde araştırmacı tarafından yapılan bir hata nedeniyle puan dağıtım stratejilerine yönelik çekim skorları hesaplanamamıştır. Bu nedenle, iç grup yanlılığının incelenmesinde kişilerin matrislerde kendi grup üyelerine verdikleri puanlardan diğer grup üyelerine verdikleri puanların çıkartılması sonucu elde edilen toplam iç grup- dış grup puan farkı kullanılmıştır. Bu hesaplamalardaki eksi değerler, kişinin diğer grup üyesine kendi grubun üyesinden daha fazla puan verdiğini ifade ederken, artı değerler iç grup yanlılığını ifade etmektedir.

Tablo 11. Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler

	N	Minimum	Maksimum	Ort.	SS
SBY Ortalama	42	1.06	5.06	2.78	1.29
Ana Değer Grupları:					
Yeniliğe Açıklık	42	3.75	6.00	4.98	0.61
Özgenişletim	42	1.67	5.08	3.77	0.84
Muhafazakârlık	42	2.00	5.56	4.10	0.83
Özaşkınlık	42	3.60	6.00	5.16	0.60
Alt Değer Tipleri:					
Özyönelim-düşünce	42	3.67	6.00	5.25	.62
Özyönelim-davranış	42	2.67	6.00	5.32	.71
Uyarılım	42	2.33	6.00	4.74	.90
Hazcılık	42	2.33	6.00	4.59	1.17
Başarı	42	1.67	6.00	3.88	1.10
Güç-kaynaklar	42	1.00	5.67	3.15	1.09
Güç-baskınlık	42	1.00	6.00	3.71	1.08
İmaj	42	2.33	6.00	4.36	.87
Güvenlik-kişisel	42	1.00	6.00	4.01	1.28
Güvenlik-toplumsal	42	1.67	6.00	4.73	1.24
Geleneksellik	42	1.00	6.00	3.72	1.49
Uyma-kurallar	42	1.00	5.00	3.36	1.06
Uyma-kişilerarası	42	2.33	6.00	4.50	1.04
Alçak gönüllük	42	1.67	6.00	4.25	.95
İyilikseverlik-sadakat	42	2.00	6.00	5.33	.88
İyilikseverlik-bakım	42	3.33	6.00	5.31	.69
Evrenselcilik-doğa	42	3.33	6.00	5.16	.87
Evrenselcilik-ilgi	42	3.67	6.00	5.14	.75
Evrenselcilik-hoşgörü	42	3.33	6.00	4.92	.76
Stroop Görevi					
Çaba	42	1.00	7.00	4.24	1.90
Zorluk	42	1.00	7.00	2.95	1.50
Yorgunluk	42	1.00	7.00	2.60	1.73
Bıkkınlık	42	1.00	7.00	3.86	1.79
Gruplar Arası Değişkenler					
Grupla Özdeşleşme	42	1.00	7.00	3.38	1.89
İç Grup –Dış Grup Fark Ortalama	41	-6.00	16.00	1.28	4.14

5.3.2. Korelasyonlar

Çalışmada yer alan tüm değişkenler arasındaki korelasyonlar (değer ortalamaları kontrol edildikten sonra) Tablo 12'de yer almaktadır. Analiz sonuçları, ön aşama bulgularıyla tutarlı olarak, SBY'nin öz-aşkınlık ana değer grubuyla negatif (r = -.47, p < .05), öz-genişletim ana değer grubuyla ise pozitif yönde (r = .36, p < .05) ilişkili olduğunu göstermektedir. Ana değer grupları da kendi aralarında beklenilen yönde negatif ilişkiler sergilemiştir: Öz-aşkınlık değerleri öz-genişletim değerleri ile negatif (r = -.49 p < .05); muhafazakârlık değerleri ise yeniliğe açıklık değerleri ile negatif (r = -.34, p < .05) ilişkiler göstermiştir.

Katılımcıların zorluk öz bildirimleri tepki zamanları ile pozitif ilişkili bulunmuştur (r = .37, p < .05). Stroop görevindeki doğruluk oranları ise tepki zamanlarıyla negatif ilişkilidir (r = -.46, p < .05). Son olarak, katılımcıların Stroop görevine ilişkin yorgunluk ve bıkkınlık öz-bildirimleri birbirleriyle pozitif ilişkilidir (r = .37, p < .05).

Tablo 12. Pilot Çalışmanın 2. Aşamasında Kullanılan Değişkenler Arası Korelasyonlar

Kontrol Değişkeni (Değer Ort)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
SBY-Ortalama (1)	1.00	.09	-.47*	.36*	.10	.06	.18	-.07	-.04	.00	-.17	.07	.00
Grupla Özdeşleşme(2)		1.00	-.20	.00	-.27	-.44*	.17	.11	.23	-.11	-.14	.22	.09
Özaşkınlık (3)			1.00	-.49*	.16	.21	.00	-.07	.01	.06	.01	-.15	-.03
Özgenişletim (4)				1.00	-.29	-.15	-.16	.03	-.12	-.20	.19	.07	.29
Muhafazakârlık (5)					1.00	-.34*	.32*	.26	.24	.24	-.15	.13	.06
Yeniliğe Açıklık (6)						1.00	-.24	-.11	-.27	-.09	-.07	.04	-.05
Çaba (7)							1.00	.45*	.15	.02	-05	.04	.18
Zorluk (8)								1.00	.06	.03	-.24	.37*	.20
Yorgunluk (9)									1.00	.37*	-.23	.06	.13
Bıkkınlık (10)										1.00	-.27	-.01	-.10
Doğruluk (11)											1.00	-.46*	.04
Tepki Zamanı (12)												1.00	.07
İç Grup-Dış Grup Fark Ortalama (13)													1.00

*p<.05

5.3.3. SBY düzeylerinin kontrolü

Ön aşamada sosyal baskınlık ölçümlerinin alınması sonrasında, katılımcılar bu ölçümde aldıkları puanlara göre yüksek, orta ve düşük düzey sosyal baskınlık yönelimine sahip olan kişiler olmak üzere üç ayrı gruba ayrılmışlardı. İkinci aşamaya SBY düzeyi yüksek ve düşük olan kişiler eşit sayıda davet edilmiştir. Katılımcıların sosyal baskınlık düzeylerinin öngörüldüğü şekilde ayrılıp ayrılmadığının kontrolü, bağımsız örneklem t-test aracılığıyla test edilmiştir. Analiz sonuçları, beklenildiği üzere, yüksek SBY olarak gruplandırılan katılımcıların (*Ort.*=3.90, *SS*=0.81), düşük SBY grubundaki (*Ort.*=1.66, *SS*=0.33) katılımcılara kıyasla anlamlı olarak daha yüksek SBY düzeyine sahip olduğunu göstermiştir [t (26.42)=-11.74, p<0.001].

5.3.4. Benlik kaynakları tükenmesi kontrolü

Deneysel manipülasyonun başarılı olup olmadığını ölçmek için, deney ve kontrol grubu katılımcılarının Stroop görevine ilişkin çaba, zorluk, yorgunluk ve bıkkınlık öz-bildirimleri ile Stroop testindeki doğrululuk ve tepki zamanları bağımsız örneklem t-test aracılığıyla karşılaştırılmıştır. Tablo 13'te görülebileceği üzere, zorluk, doğruluk ve tepki zamanlarına yönelik t-testlerin sonuçları farkların anlamlı olduğunu göstermiştir: Deney grubundaki katılımcılar (*Ort.*=3.86, *SS*=1.28), kontrol grubundaki katılımcılara (*Ort.*=2.09, *SS*=1.12) kıyasla Stroop görevini daha zor bulduklarını ifade etmişlerdir [*t* (40)= 4.98, *p*<0.001,]. Yine deney grubundaki katılımcılarını tamamlama süresi (*Ort.*=948.50, *SS*=122.34), kontrol grubundaki katılımcılarınkinden (*Ort.*=711.66, *SS*=110.46) daha yüksek olup, görevdeki doğruluk oranı (*Ort.*=97.04, *SS*=2.90) ise, kontrol grubu katılımcılarınkinden daha düşüktür (*Ort.*=99.12, *SS*=1.06). Bu bulgular, tükenme manipülasyonunun başarılı olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan deney ve kontrol gruplarının Stroop görevinde harcadıkları çaba ve bıkkınlık düzeylerine ilişkin bildirimleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Bkz. Tablo 13).

Tablo 13. Deney ve Kontrol Gruplarının Stroop Görevi Özbildirim Skorları

	Deney N=21		Kontrol N=21		t
	Ort.	SS	Ort.	SS	
Çaba	4.52	1.69	3.95	2.09	0.98
Zorluk	3.86	1.28	2.09	1.12	4.98**
Yorgunluk	2.62	1.66	2.57	1.83	0.09
Bıkkınlık	3.76	1.97	3.95	1.63	-0.34
Doğruluk (%)	97.04	2.90	99.12	1.06	-2.99*
Tepki zamanı (ms)	948.50	122.34	711.66	110.46	6.58**

*p<.05; **p<.001

5.3.5. Gruplara yerleştirme kontrolü

Araştırmada, ön çalışmadaki resim tercihleri üzerinden Klee ya da Kandisky gruplarına atandıkları söylenen katılımcılar aslında bu gruplara seçkisiz olarak atanmışlardır. Katılımcıların bu ressamları tanımaları ve yanlış gruba yerleştirildiklerini düşünmeleri çalışma sonuçlarına etki edebileceğinden bu durum sorularla ölçülmüştür. Araştırmaya katılan 42 kişiden 9'u (%21.4) ilgili resimleri tanıdığını, yalnızca 1'i (%2.4) ise yanlış gruba yerleştirildiğini düşündüğünü belirtmiştir. Yanlış gruba yerleştirildiğini düşünen 1 kişi, iç grup yanlılığına ilişkin analizlere dâhil edilmemiştir.

5.3.6. Hipotezlere ilişkin analizler

5.3.6.1. Katılımcıların İç Grup Yanlılığı Düzeyleri

Çalışmada SKK'nın temel sayıltılarıyla tutarlı olarak tüm katılımcıların puan dağıtım matrislerinde kendi grup üyelerine diğer grup üyelerine kıyasla daha yüksek puanlar vermesi beklenmiştir. Bu durumda iç grup –dış grup fark puanlarının pozitif yönde ve sıfırdan farklı olması gerekmektedir. Hipotez 1a'nın testi iç gruba verilen puanlar ile dış gruba verilen puanlar arasındaki farkın anlamlı olarak 0'dan farklı olup olmadığı tek örneklem t-test ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları iç grup ve dış grup üyelerine dağıtılan puanların marjinal anlamlılık düzeyinde 0'dan farklı olduğunu göstermiştir (t (39)=1.98, p=.055). Bu bulgu katılımcıların genel olarak tüm matrislerde içinde yer aldıkları grupların üyelerine dağıttıkları puanlar ile diğer grup üyelerine verdikleri puanlar arasındaki farkın anlamlı olmadığına işaret etmektedir. Bu sonuç Hipotez 1a'yı desteklememektedir.

5.3.6.2. SBY, Benlik Kaynakları Tükenmesi ve Grupla Özdeşleşmenin İç ve Dış Gruba Verilen Puanlar Arasındaki Farka Etkisi

Katılımcıların iç ve dış gruplara verdikleri puanlar arasındaki farkın sosyal baskınlık yönelimi ve benlik kaynakları tükenmesinden etkilenip etkilenmediğini incelemek için grupla özdeşleşme değişkeninin kovaryans değişkeni olarak kullanıldığı 2 (Tükenme-Kontrol) x 2 (Düşük SBY – Yüksek SBY) ANCOVA (Kovaryans Analizi) gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları katılımcıların grupla özdeşleşme düzeylerinin gruplara verdikleri puanlar üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermiştir (F(1, 35) =.11, p > .05, kısmi η^2 = .003). Düşük ve yüksek SBY'e sahip katılımcıların iç ve dış gruba verdikleri puanlar farkları arasında da istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (F(1, 35) =.08, p > .05, kısmi η^2 = .002). Benzer şekilde katılımcıların gruplara verdikleri puanlar, benlik kaynakları tükenmesinden etkilenmemektedir (F(1, 35) =.54, p > .05, kısmi η^2 = .015). Ayrıca tükenme ve sosyal baskınlık yöneliminin gruplar verilen puanlar arasındaki farklar üzerindeki etkileşim etkisinin istatiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür (F(1, 35) =1.36, p > .05, kısmi η^2 = .037). Bu sonuçlar, Hipotez 2a, Hipotez 3a ve Hipotez 4a'yı desteklememektedir. Sosyal baskınlık

yönelimlerine ve deneysel koşuluna göre ayrılmış katılımcıların iç ve dış grup üyelerine verdikleri puanlar arasındaki farklar Tablo 14'ten incelenebilir.

Tablo 14 . Katılımcıların İç ve Dış Gruba Verdikleri Puanlar Arasındaki Farklar (Pilot Çalışma)

	SBY düzeyi düşük katılımcılar			SBY düzeyi yüksek katılımcılar			Tüm katılımcılar		
	Ort.	SS.	N	Ort.	SS.	N	Ort.	SS.	N
Tükenme	8.20	31.58	10	15.30	19.33	10	11.75	25.74	20
Kontrol	11.00	16.41	9	-.73	28.01	11	4.55	23.71	20
Toplam	9.53	24.91	19	6.90	25.05	21	8.15	24.70	40

5.3.6.3. Benlik kaynakları tükenmesinin katılımcıların değer tercihleri üzerindeki etkisinin incelenmesi

Katılımcıların benlik kaynaklarının tükenmesinin değer tercihleri üzerindeki etkisinin incelendiği Hipotez 5a ve 5b'nin test edilmesi amacıyla, düzeltilmiş değer grupları bağımlı değişken olarak ele alınarak çok yönlü varyans analizi (MANOVA) yapılmıştır. Analiz sonuçları, benlik kaynakları tükenen katılımcıların ana değer gruplarındaki değerlerinin kontrol grubundan anlamlı olarak farklılaştığını göstermiştir (*Wilks' Lambda Value* = .77, $F_{(4,37)}$ = 2.82, p<.05). Devamında yürütülen tek yönlü varyans analizi sonuçları ise, deney grubu katılımcılarının, kontrol grubu katılımcılarına kıyasla daha yüksek muhafazakârlık değerlerine yöneldiğini göstermiştir $F_{(1,40)}$ =4.80, p <.05). Sonuçlar tükenme ve kontrol gruplarının öz-genişletim ve özaşkınlık değerleri arasında anlamlı bir fark olmadığını gösterdiğinden Hipotez 5a ve 5b desteklenmemiştir. Tükenme ve kontrol gruplarının merkezileştirilmiş ana değer grubu ortalamaları Tablo 15'ten incelenebilir.

Tablo 15. Tükenme ve Kontrol Gruplarının Merkezileştirilmiş Değer Ortalamaları

Gruplar	**Tükenme (n=21)**		**Kontrol (n=21)**	
	Ort.	**SS**	**Ort.**	**SS**
Merkezileştirilmiş Muhafazakârlık	-0.26_a	0.34	-0.56_b	0.53
Merkezileştirilmiş Yeniliğe Açıklık	0.58_a	0.73	0.70_a	0.87
Merkezileştirilmiş Özaşkınlık	0.45_a	0.69	0.85_a	0.67
Merkezileştirilmiş Özgenişletim	-0.69_a	0.58	-0.77_a	0.58

Aynı satır içinde farklı harflerle işaretlenen ortalamalar birbirlerinden anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

5.4. Değerlendirme

Pilot çalışmanın deneysel aşamasında ön aşamadaki 87 kişiden 42'sine tekrar ulaşılmıştır. Seçkisiz biçimde tükenme ve kontrol gruplarına atanan katılımcılar Stroop görevlerini tamamlamışlardır. Sonrasında katılımcılardan kendilerinin ön çalışmada belirttikleri resim tercihlerine göre Klee ya da Kandisky gruplarından birine atandıkları ve çalışma sonrası verilecek ödüllerin miktarının belirlenmesi için kendilerine sunulan matrisler üzerinden sadece numaralarını ve gruplarını bildikleri grup üyelerine puan dağıtmaları istenmiştir. Bu işlemin tamamlanmasının ardından katılımcılar yeniden Revize Edilmiş Portre Değerler Ölçeğini ve de Stroop görevine ilişkin soruları yanıtlamışlardır.

Katılımcıların puan dağıtım matrislerindeki iç grup yanlılığı düzeyleri içlerinde yer aldıkları grubun üyelerine verdikleri puanlardan diğer grup üyelerine verdikleri puanların çıkartılmasıyla ölçülmüştür. Analiz sonuçları bu farkın 0'dan anlamlı olarak farklılaşmadığını göstermiştir. Bu bulgu beklentilerle, Hipotez 1a'yı desteklememektedir.

Araştırmada benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonunun başarılı olup olmadığını incelemek için deney ve kontrol grubu katılımcılarının Stroop görevlerine ilişkin öz-bildirimleri karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları deney ve kontrol gruplarının sadece zorluk bildirimlerinin farklılaştığını göstermiştir. Deney grubundaki katılımcılar, kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla Stroop görevini anlamlı olarak daha zor bulmuşlardır. Bu bulgu manipülasyonun başarılı olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan, deney ve kontrol grubunun Stroop görevi için harcanan çaba, görev sonrası yorgunluk ve bıkkınlık bildirimleri arasındaki farklar anlamlı düzeye ulaşamamıştır. Hatta kontrol grubundaki katılımcıların Stroop görevine ilişkin bıkkınlık düzeyleri (anlamlı olmasa da), deney grubundaki katılımcıların bıkkınlık düzeylerinden daha yüksektir. Bu durumun bir nedeninin katılımcıların sürekli olarak uyumlu denemelere maruz kalmaları olduğu düşünülmüştür. Akla gelen bir diğer olası neden ise " *frustration*" kelimesinin çevirisi için kullanılan bıkkınlık kelimesinin uygun olmayabileceğidir. Bu nedenle ana çalışmada bıkkınlık kelimesi yerine engellenmişlik kelimesi kullanılmasına karar verilmiştir. Uyumsuz denemeler, kişinin otomatik tepkisini engellemesini gerektirdiğinden, uyumsuz denemelere maruz kalan deney grubu katılımcılarının, kontrol grubu katılımcılarına kıyasla daha fazla engellenmişlik duygusu bildirecekleri öngörülmüştür. Katılımcıların

Stroop görevindeki performanslara bakıldığında deney grubundaki katılımcıların tepki hızlarının ve de doğruluk oranlarının kontrol grubu katılımcılarına kıyasla daha düşük olduğu görülmüştür. Bu bulgular da, deney grubunun tamamladığı Stroop görevinin daha zorlayıcı ve tüketici olduğuna işaret etmektedir.

Katılımcıların grupla özdeşleşme düzeylerinin gruplar arası puan dağıtımlarıyla pozitif yönde ilişkili olacağına yönelik bulgu beklentilerle (Hipotez 2a) uyuşmamaktadır. Elde edilen bu sonucun, katılımcı sayısının az olmasıyla ya da katılımcıların minimal grup koşullarında grupla özdeşleşme düzeylerinin düşük olmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların gruplar arası puan dağıtımlarının benlik kaynakları tükenmesinden etkilenip etkilenmediğini incelemek amacıyla deney ve kontrol gruplarının iç ve dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki farkları karşılaştırılmıştır. Analizler deney ve kontrol gruplarının gruplara dağıttıkları puanlar arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir. Bu bulgu, benlik kaynakları tükenmesinin gruplar arası puan dağıtımı üzerinde etkisinin anlamlı olmadığına işaret etmektedir. Ayrıca düşük ve yüksek sosyal baskınlık yönelimlerine sahip bireylerin iç grup yanlılığı düzeyleri arasında da anlamlı bir fark bulunamamıştır. Sonuçlar, sosyal baskınlık yönelimine ilişkin hipotezi (Hipotez 3a) desteklememektedir.

Benlik kaynakları tükenmesinin bireylerin değer yönelimleri üzerindeki etkisini incelemek üzere yapılan analizler kontrol grubu katılımcılarının deney grubu katılımcılarına kıyasla daha yüksek muhafazakârlık değerlerine sahip olduklarını göstermiştir. Bu bulgu, benlik kaynakları tükenen kişilerin sistemi meşrulaştırma eğilimlerinin daha yüksek olduğu (Rutjens ve Loseman, 2010:246) bulgusuyla uyumludur. Öte yandan Van Berkel ve arkadaşları (2015:1207) çalışmasında olduğu gibi, tükenmenin bireylerin öz-genişletim değerleri üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır.

Genel olarak çalışmanın sonuçları çalışmada ele alınan kuram ve modellere ilişkin (SKK SBY ve ÖDGM) hipotezleri desteklenememiştir. Ayrıca katılımcıların iç grup yanlılığı çalışmada kullanılan hiçbir değişkenle (değerler, sosyal baskınlık yönelimi, grupla özdeşleşme, Stroop görevine ilişkin algılar) ilişkili bulunamamıştır. Pilot çalışmada test edilen tüm hipotezler ve sonuçları Tablo 16'dan incelenebilir.

Katılımcıların minimal grup koşullarında puan dağıtım stratejilerini ve de bu süreçte benlik kaynakları tükenmesi, grupla özdeşleşme düzeyi, değerler, sosyal baskınlık

yöneliminin etkisini detaylı olarak irdeleyebilmek için katılımcılarının puan dağıtım stratejilerinin ayrıntılı olarak incelendiği bir çalışma daha gerçekleştirilmiştir.

Tablo 16. Pilot Çalışmada Test Edilen Hipotezler ve Sonuçları		
Hipotez	**Sonuç**	**Desteklendi mi?**
H1a: Katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki fark sıfırdan anlamlı olarak farklı olacaktır.	Katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki fark sıfırdan marjinal düzeyde anlamlı olarak farklıdır.	HAYIR
H2a: Katılımcıların grupla özdeşleşme düzeyi arttıkça, kendi grup üyelerine verdikleri puanlar ile diğer grup üyelerine verdikleri puanlar arasındaki fark artacaktır.	Katılımcıların grupla özdeşleşme düzeyi iç ve dış grup üyelerine verilen puanlar ile ilişkili bulunmamıştır.	HAYIR
H3a: Yüksek sosyal baskınlık yönelimine sahip katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki fark sosyal baskınlık yönelimi düşük olan katılımcılarınkine kıyasla daha yüksek olacaktır.	Yüksek ve düşük sosyal baskınlık yönelimine sahip katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki farklar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.	HAYIR
H4a: Benlik kaynakları tükenen katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki fark kontrol grubundaki katılımcılarınkine kıyasla daha yüksek olacaktır.	Tükenme ve kontrol grubundaki katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki farklar birbirinden anlamlı olarak farklılaşmamaktadır.	HAYIR
H5a: Benlik kaynakları tükenen katılımcıların öz-genişletim değerleri kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla daha yüksek olacaktır.	Tükenme ve kontrol grubu katılımcılarının öz-genişletim değerleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.	HAYIR
H5b: Benlik kaynakları tükenen maruz kalan katılımcıların öz-aşkınlık değerleri kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla daha düşük olacaktır.	Tükenme ve kontrol grubu katılımcılarının öz-aşkınlık değerleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.	HAYIR

BEŞİNCİ BÖLÜM

6. ANA ÇALIŞMANIN ÖN AŞAMASI

6.1. Yöntem

6.1.1. Örneklem

Araştırmanın verileri, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'ne bağlı bölümlerde (Sanat Tarihi, Sosyoloji, Türk Dili ve Edebiyatı, Felsefe, Tarih) öğrenim gören öğrencilerden gönüllülük esasına dayalı olarak toplanmıştır. Fen-Edebiyat Fakültesi dışındaki bölümlerde öğrenim gören bir öğrenci de (Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi) örnekleme dâhil edilmiştir. Çalışmaya katılan toplam 178 öğrencinin 147'si (%82,6) kadın, 28'i (%15.7) erkek olup, 2'si (%1.1) cinsiyetini belirtmemiştir. Katılımcıların yaşları 18 ile 33 arasında değişmektedir. Örneklemin yaş ortalaması 21.13, standart sapması ise, 2.16 olarak belirlenmiştir. Kadın ve erkek katılımcıların yaş ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur (t (29.89)= -1.31, p>.05). Kadınların yaşları 18-30 yaş arasında olup yaş ortalaması 20.98, standart sapması ise 1.80'dir. Erkeklerin yaşları ise, 18-33 arasında, yaş ortalaması 21.86, standart sapması ise 3.45'tir. Katılımcıların, bölümleri, cinsiyetleri ve sınıflarına göre dağılımları Tablo 17'de yer almaktadır.

Tablo 17. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Bölümlere, Sınıflara ve Cinsiyete Göre Dağılımları

	1.sınıf		**2.sınıf**		**3. sınıf**		**4.sınıf**		**Toplam**	
Bölüm	K	E	K	E	K	E	K	E	**K**	**E**
Felsefe	20	11	30	4	46	3	12	5	**108**	**23**
Sosyoloji			1		22		2		**25**	
TDE	1		1		6				**8**	
Sanat Tarihi	1	1	1	1				1	**2**	**3**
Tarih					2				**2**	
Felsefe-Sosyoloji				1						**1**
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi			1						**1**	
Toplam	**22**	**12**	**34**	**6**	**76**	**3**	**14**	**6**	**146**	**27**

6.1.2. Veri toplama araçları

Veri toplama araçlarının tümü pilot çalışmanın ön aşamasında kullanılan ölçüm araçlarıyla aynıdır. Bu aşamada değerlerin güvenilirlik katsayıları Tablo 18'de yer almaktadır.

Tablo 18. Değerler ve güvenilirlik katayıları

Değerler	**n**	**alpha**
Öz-yönelim-Düşünce	177	.60
Öz-yönelim- Davranış	175	.52
Uyarılım	178	.60
Hazcılık	176	.72
Başarı	177	.58
Güç-kaynaklar	176	.85
Güç-baskınlık	174	.70
İmaj	178	.62
Güvenlik-kişisel	178	.73
Güvenlik-toplumsal	177	.73
Geleneksellik	176	.92
Uyma-kurallar	177	.47
Uyma-kişilerarası	177	.68
Alçakgönüllülük	177	.39
İyilikseverlik-sadakat	177	.76
İyilikseverlik-bakım	176	.65
Evrenselcilik-ilgi	173	.59
Evrenselcilik- doğa	178	.79
Evrenselcilik-hoşgörü	178	.48
Ana Değer Boyutları		
Yeniliğe Açıklık	172	.80
Özgenişletim	171	.84
Muhafazakârlık	173	.88
Özaşkınlık	171	.85

6.2. İşlem

Araştırmaya katılım, gönüllük esasına dayalı gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin toplanması 1 Şubat-1 Mart 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Diğer tüm işlemler pilot çalışmayla aynı şekilde yapılmıştır.

6.3. Bulgular

6.3.1. Betimleyici istatistikler

SBY ve ana değer grupları ile alt değer tipi puanlarının ortalama ve standart sapmaları Tablo 19'da yer almaktadır.

Tablo 19. Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler (N = 178)

	Minimum	Maksimum	Ort.	SS
SBY Ortalama	1.00	5.94	2.57	0.93
Ana Değer Grupları:				
Yeniliğe Açıklık	3.25	6.00	5.11	0.61
Özgenişletim	1.58	5.92	3.85	0.90
Muhafazakârlık	1.94	5.89	4.34	0.82
Özaşkınlık	3.20	6.00	5.34	0.56
Alt Değer Tipleri:				
Özyönelim-düşünce	3.00	6.00	5.27	.56
Özyönelim-davranış	2.67	6.00	5.37	.71
Uyarılım	2.67	6.00	4.78	.65
Hazcılık	2.67	6.00	5.02	.94
Başarı	1.33	6.00	4.10	.99
Güç-kaynaklar	1.00	6.00	3.28	1.07
Güç-baskınlık	1.00	6.00	3.45	1.36
İmaj	1.67	6.00	4.58	1.16
Güvenlik-kişisel	1.00	6.00	4.92	1.10
Güvenlik-toplumsal	1.67	6.00	4.96	.99
Geleneksellik	1.00	6.00	3.81	1.03
Uyma-kurallar	1.00	6.00	3.63	1.58
Uyma-kişilerarası	2.00	6.00	4.63	1.02
Alçakgönüllük	1.67	6.00	4.12	1.08
İyilikseverlik-güvenebilirlik	3.00	6.00	5.54	.99
İyilikseverlik-bakım	3.67	6.00	5.51	.73
Evrenselcilik-doğa	1.67	6.00	5.30	.59
Evrenselcilik-ilgi	2.33	6.00	5.28	.82
Evrenselcilik-hoşgörü	2.67	6.00	5.07	.87

6.3.2.Korelasyonlar

Araştırmada yer alan tüm değişkenlere ilişkin korelasyonlar Tablo 20'de yer almaktadır. Analiz sonuçları, yaş değişkeninin evrenselcilik-hoşgörü alt değer tipi ile pozitif (r = .21, p < .01), hazcılık değer tipi (r = -.28, p < .01) ve geleneksellik (r = .17, p < .05) ile negatif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. SBY ile değer yönelimleri arasındaki ilişkilere bakıldığında, katılımcıların sosyal baskınlık yönelimlerinin öz-aşkınlık ana değer grubuyla

(r = -.34, p < .01) negatif, öz-genişletim (r = .30, p < .01) ana-değer grubuyla ise pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir.

Alt değer tiplerine bakıldığında ise, SBY'nin başarı (r = .17, p < .05), güç-kaynaklar (r = .34, p < .01), güç-baskınlık (r = .21, p < .05) ve uyarılım (r = .23, p < .01), değer tipleri ile pozitif ilişkiler içinde olduğu görülmüştür. Öte yandan sosyal baskınlık yönelimi, katılımcıların evrenselcilik-ilgi (r= -.16, p < .05), evrenselcilik- doğa (r = -.45, p < .01), evrenselcilik-hoşgörü (r = -.22, p < .01) , güvenlik-kişisel (r =- .15, p < .05) ve uyma-kişiler arası (r = - .21, p < .05), değer tipleri ile negatif ilişkili bulunmuştur. Tüm değişkenlere ilişkin korelasyonlar Tablo 20'den incelenebilir.

Tablo 20. Tüm Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar

Kontrol Değişkeni (Değer Ort)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Yaş (1)	1.00	-.12	-.07	-.02	.04	.16	.13	.09	-.04	-.28**	-.06	-.06	.00	.10	.04	.01	-.17*	.04	.01	-.04	-.01	.11	.10	.04	.21**
SBY (2)		1.00	.14	.30**	-.13	-.34**	.06	-.08	.23**	.10	.17*	.34**	.21**	.00	-.15*	-.05	.04	-.04	-.21**	-.10	-.05	-.07	-.45**	-.16*	-.22**
Yeniliğe Açıklık (3)			1.00	.12	-.68**	.09	.53**	.52**	.84**	.63**	.13	.19*	.24**	-.34**	-.29**	-.32**	-.54**	-.43**	-.19*	-.35**	-.02	-.10	.01	-.19*	.03
Özgenişletim(4)				1.00	-.60**	-.57**	-.10	.06	.11	.19*	.73**	.79**	.69**	.33**	-.08	-.40**	-.39**	-.34**	-.32**	-.39**	-.14	-.33**	-.46**	-.37**	-.34**
Muhafazakârlık(5)					1.00	-.07	-.36**	-.43**	-.56**	-.38**	-.48**	-.49**	-.60**	.10	.36**	.48**	.75**	.60**	.42**	.55**	-.13	-.05	.00	-.06	-.10
Özaşkınlık (6)						1.00	.17*	.09	-.11	-.29**	-.39**	-.53**	-.26**	-.27**	-.16*	.13	-.10	-.03	-.03	.02	.43**	.64**	.64**	.61**	.62**
Özyönelim-düşünce(7)							1.00	.16*	.36**	-.04	-.03	-.08	.10	-.29**	-.19*	-.10	-.25**	-.19*	-.25**	-.14	-.05	.02	.11	.14	.23*
Özyönelim-eylem (8)								1.00	.29**	.02	.05	.08	.15*	-.18*	-.09	-.32**	-.40**	-.36**	.04	-.19*	-.04	-.00	.16*	.-.05	.16*
Uyarılım(9)									1.00	.43**	.13	.14	.22**	.27**	-.23**	-.24**	-.41**	-.31**	-.23**	-.35**	.02	.10	-.02	-.22**	.03
Hazcılık(10)										1.00	.15	.29**	.13	-.15*	-.21**	-.17*	-.32**	-.26**	-.03	-.19*	.01	-.14	-.15*	-.28**	-.25**
Başarı(11)											1.00	.48**	.30**	.13	-.07	-.31**	-.24**	-.24**	-.32**	-.40**	-.08	-.24**	-.30**	-.29**	-.21**
Güç-kaynaklar(12)												1.00	.42**	-.04	.07	-.27**	.35**	-.28**	-.24**	.34**	.07	-.28**	-.50**	-.34**	-.30**
Güç-baskınlık(13)													1.00	-.04	-.18*	-.37**	-.42**	-.28**	-.31**	-.33**	-.16*	-.18*	-.18*	-.13	-.12
İmaj(14)														1.00	-.15*	-.05	.07	-.07	.07	.14	-.04	-.15	-.15	-.18*	-.27**
Güvenlik-kişisel (15)															1.00	-.01	.02	.17*	.10	.03	.12	-.19*	.04	-.04	-.14
Güvenlik-toplumsal (16)																1.00	.38**	-.07	.05	-.06	.09	.04	.13	.14	-.06
Geleneksellik(17)																	1.00	.34**	.09	.27**	-.06	-.01	-.10	-.03	-.16*
Uyma-kurallar (18)																		1.00	.16*	-.01	-.07	-.01	-.02	.04	-.05
Uyma-kişilerarası (19)																			1.00	.20**	.15*	-.11	.12	-.02	.03
Alçakgönüllük(20)																				1.00	.02	-.06	.03	-.05	-.01
İyilikseverlik-sadakat(21)																					1.00	.45**	.04	-.05	.05
İyilikseverlik-güvenebilirlik (22)																						1.00	.28**	.18*	.24**
Evrenselcilik-doğa(23)																							1.00	.21**	.25**
Evrenselcilik-ilgi(24)																								1.00	.25**
Evrenselcilik-hoşgörü(25)																									1.00

*p<.05; **p<.01

6.3.3. Regresyon analizi

Sosyal baskınlık yönelimini yordayan faktörlerin incelenmesi için iki basamaklı hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Analizlerde yaş ve cinsiyet değişkenleri ilk basamakta; yeniliğe açıklık, muhafazakârlık, özaşkınlık ve özgenişletim değerleri ise ikinci basamakta "*enter*" yöntemiyle analizlere dâhil edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 21'de yer almaktadır.

Sosyal baskınlık yöneliminin yordanmasında demografik değişkenlerin etkisi gözlenmezken, ikinci basamakta özaşkınlık (β = -.38, p< .001) ve özgenişletim (β = .18, p< .05) ana değer gruplarının anlamlı yordayıcılar oldukları görülmüştür. Tüm değişkenler, katılımcıların sosyal baskınlık yönelimlerindeki varyansın %17'sini açıklamıştır.

Tablo 21. SBY Düzeyini Yordayan Faktörler

	SBY Düzeyini Yordayan Faktörler	
Yordayıcı Değişkenler	B1	B2
Demografik değişkenler:		
Yaş	-.13	-.07
Cinsiyet[a]	.03	-02
Ana değer boyutları:		
Yeniliğe Açıklık		.11
Muhafazakârlık		-.06
Özaşkınlık		-.38**
Özgenişletim		.18*
F Değeri:	1.47	5.56**
R² toplam:	.02	.17
R² farkı:		.15

*p< .05; **p< .001
[a]Cinsiyet: Kadın = 1; Erkek = 2
B = Basamak.

6.3.4. Katılımcıların SBY düzeylerine göre gruplandırılması

Ana çalışmaya çağrılacak katılımcılar sosyal baskınlık yönelimi puan ortalamaları üzerinden düşük, orta ve yüksek puan düzeyler olmak üzere üç gruba ayrılmışlardır. Gruplara ayırma yönteminde katılımcıların ortalama sıraları dikkate alınmıştır. Sonrasında bu üç grubun sosyal baskınlık yönelimleri arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığının incelenmesi için gruplar arası varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları her üç grubun ortalamalarının birbirinden anlamlı olarak farklılaştığını göstermiştir ($F_{(2,175)}$= 289.18, p < .001, η^2=.77), (Bkz. Tablo 22, Bkz. Şekil 5).

Tablo 22. Katılımcıların SBY Düzeyleri

Gruplar	**Düşük SBY (n=62)**		**Orta SBY (n=58)**		**Yüksek SBY (n=58)**	
	Ort.	**SS**	**Ort.**	**SS**	**Ort.**	**SS**
SBY Ortalamaları	1.66_a	0.32	2.49_b	0.25	3.63_c	0.67

Gruplar arası farklar *Bonferroni* testine göre rapor edilmiştir. Bir satır içinde farklı harflerle işaretlenen ortalamalar birbirlerinden anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

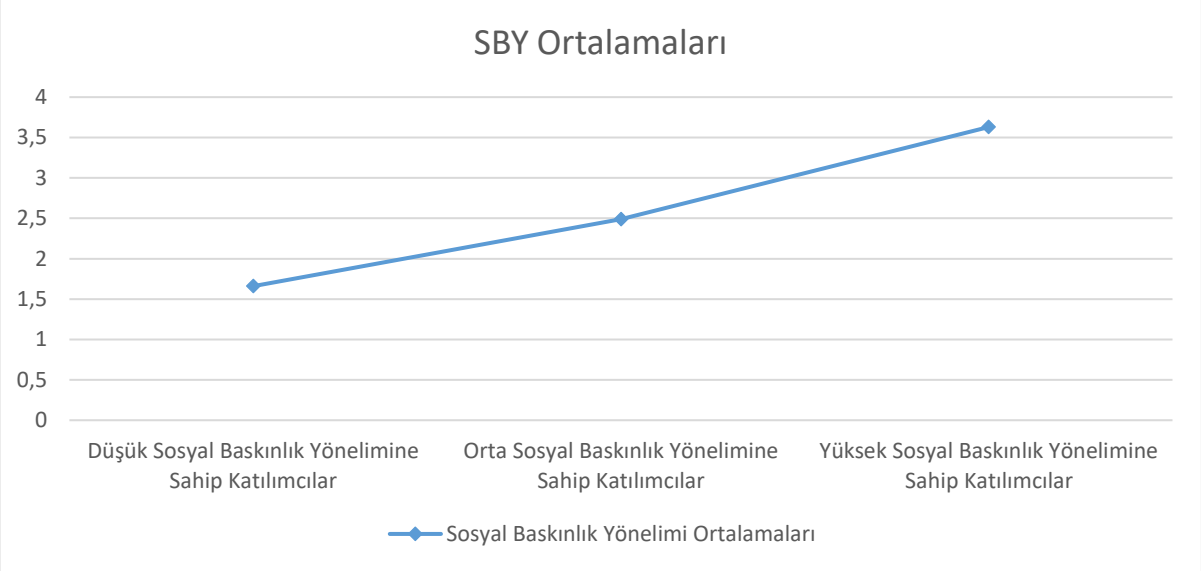

Şekil 5. Katılımcıların SBY Düzeyleri

6.3.5. SBY düzeylerine göre bireylerin değer yönelimleri

SBY düzeyi yüksek, orta ve düşük düzeyde olan bireylerin ana değer boyut ortalamaları arasındaki farklar çok yönlü varyans analizi *(MANOVA)* araştırılmıştır. Analizlerde merkezileştirilmiş değer ortalamaları kullanılmıştır. Analiz öncesi, kovaryans eşitliği varsayımı desteklenemediği görülmüştür (Box's M= 47.84 $F_{(20,109080.74)}$=2.31, p >. 05). Analiz sonucunda, farklı düzeyde sosyal baskınlık yönelimine sahip bireylerin merkezileştirilmiş ana değer boyutları ortalamalarının farklılaştığı saptanmıştır (*Hotelling's Trace Value* = .16, $F_{(8,342)}$ =3.51, p < .05, η^2=.08).

Tek yönlü varyans analiz sonuçları incelendiğinde, dört ana değer boyutundan üçünde (yeniliğe açıklık, özaşkınlık ve özgenişletim) gruplar arası farklılıkların anlamlı olduğu görülmüştür (yeniliğe açıklık için $F_{(2, 175)}$ =5.75, p < .01, η^2=.06; özaşkınlık için $F_{(2, 175)}$ =6.82, p < .01; η^2=.07; özgenişletim için $F_{(2,175)}$ = 5.59, p < .05, η^2=.06).

SBY düzeyi düşük, orta ve yüksek olan bireylerin merkezileştirilmiş ana değer boyutları ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 23'te yer almaktadır. Pilot çalışmanın sonuçlarıyla tutarlı olarak, gruplar arasındaki farkların en fazla özaşkınlık ve özgenişletim ana değer boyutlarında olduğu saptanmıştır.

Tablo 23. SBY Düzeylerine Göre Bireylerin Merkezileştirilmiş Değer Ortalamaları

Gruplar	**Sosyal Baskınlık Yönelimi Düşük Olan Bireyler (n=62)**		**Sosyal Baskınlık Yönelimi Orta Olan Bireyler (n=58)**		**Sosyal Baskınlık Yönelimi Yüksek Olan Bireyler (n=58)**	
	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS
Yeniliğe Açıklık	$.42_{ab}$	.45	$.31_{a}$	.53	$.60_{b}$	.43
Muhafazakârlık	$-.28_{a}$	.49	$-.23_{a}$	.50	$-.45_{a}$	.51
Özaşkınlık	$.81_{a}$	.41	$.64_{b}$	.33	$.57_{c}$	.36
Özgenişletim	-1.02_{a}	.63	$-.76_{ab}$	.59	$-.64_{b}$	.66

Gruplar arası farklar *Bonferroni* testine göre rapor edilmiştir. Bir satır içinde farklı harflerle işaretlenen ortalamalar birbirlerinden anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

6.4. Değerlendirme

Bu çalışma sonrasında da katılımcılar SBY düzeylerine göre gruplara ayrılmıştır. Gruplar arası varyans analizi sonuçları da bu iki gruptaki katılımcıların SBY düzeylerinin anlamlı olarak farklılaştığını göstermiştir. Ön çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da katılımcıların SBY düzeyi, öz-genişletim değerleri ile pozitif, öz-aşkınlık değerleri ile negatif ilişkili bulunmuştur. Ayrıca düşük ve yüksek SBY' e sahip bireylerin değer yönelimleri de karşılaştırıldığında, pilot çalışmayla tutarlı olarak SBY düzeyi yüksek bireylerin, SBYdüzeyi düşük katılımcılara kıyasla daha düşük öz- aşkınlık ve daha

yüksek öz-genişletim değerlerine sahip olduğu gözlenmiştir. Tüm bu bulgular, pilot çalışmanın bulgularıyla ve de alanyazınla tutarlılık göstermektedir.

7. ANA ÇALIŞMANIN İKİNCİ AŞAMASI

7.1. Yöntem

7.1.1. Örneklem

Bu çalışmada, ön çalışmaya katılan 178 öğrenciden, yüksek (N=58) ve düşük (N=62) SBY düzeyine sahip katılımcılara ulaşılarak çalışma için bilgisayar laboratuvarına davet edilmiştir. Bu çalışmanın ikinci aşamasına toplamda 82 (41 düşük SBY, 41 yüksek SBY) öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilerin sınıf, cinsiyet ve bölümlere göre dağılımı Tablo 24'te yer almaktadır. Ayrıca çalışmada kullanılan değer tiplerinin iç tutarlılık katsayıları da Tablo 25'ten incelenebilir.

Tablo 24. Katılımcıların Sınıf, Cinsiyet ve Bölümlerine Göre Dağılımı

	1.sınıf		**2.sınıf**		**3. sınıf**		**4.sınıf**		**Toplam**		
Bölüm	K	E	K	E	K	E	K	E	**K**	**E**	**T**
Felsefe	13	6	15	1	17	2	6	4	**51**	**13**	**64**
Sosyoloji					9				**9**		**9**
TDE	1				2				**3**		**3**
Sanat Tarihi	1		1					1	**2**	**1**	**3**
Felsefe-Sosyoloji				1						**1**	**1**
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi			1						**1**		**1**
Toplam	**15**	**6**	**17**	**2**	**28**	**2**	**6**	**5**	**66**	**15**	**81**

Tablo 25. Değerler ve güvenilirlik katsayıları		
Değerler	**n**	**alpha**
Öz-yönelim-Düşünce	82	.64
Öz-yönelim- Davranış	82	.41
Uyarılım	78	.65
Hazcılık	81	.82
Başarı	82	.71
Güç-kaynaklar	80	.83
Güç-baskınlık	81	.78
İmaj	82	.59
Güvenlik-kişisel	81	.77
Güvenlik-toplumsal	81	.76
Geleneksellik	81	.95
Uyma-kurallar	82	.71
Uyma-kişilerarası	79	.56
Alçakgönüllülük	81	.44
İyilikseverlik-sadakat	82	.63
İyilikseverlik-bakım	82	.85
Evrenselcilik-ilgi	81	.65
Evrenselcilik- doğa	80	.92
Evrenselcilik-hoşgörü	82	.44
Ana Değer Boyutları		
Yeniliğe Açıklık	77	.85
Özgenişletim	79	.85
Muhafazakârlık	75	.89
Özaşkınlık	79	.86

7.1.2. Deneysel manipülasyon ve veri toplama araçları

Çalışmada kullanılan kullanılan veri toplama araçları pilot çalışmanın 2. aşaması ile tamamıyla aynıdır. Sadece, Stroop görevi manipülasyonunun ölçülmesinde "renk isimlendirme görevinde ne derece bıkkınlık hissetiniz? "sorusu yerine "renk isimlendirme görevinde kendinizi ne derece engellenmiş hissetiniz?" ifadesi kullanılmıştır. Bunun nedeni, orijinal ölçümdeki "*frustrated*" kelimesinin "bıkkınlık" ifadesi yerine "engellenmişlik" ifadesiyle daha iyi anlaşılacağının düşünülmesidir. Ayrıca araştırmacı tarafından puan dağıtım matrislerinin sunulmasında yapılan hata (her bir matris içindeki grupların değiştirilerek sunulması) düzeltilerek, çekim skorları hesaplanacak şekilde hazırlanmıştır.

7.2. İşlem

Araştırma verileri 30 Nisan 2018-21 Mayıs 2018 tarihleri arasında toplanmıştır. Katılımcılar ya tek başlarına ya da en fazla 4 kişilik gruplar halinde çalışmaya dâhil olmuşlardır. Katılımcıların çağrılmasından deneysel işlemlerin tamamlanmasına kadar yapılan tüm işlemler pilot çalışmanın deneysel aşamasıyla aynıdır.

7.2.1. Skorların hazırlanması

Bu çalışmada katılımcıların iç grup yanlılığı düzeylerinin incelenmesinde iki yöntem kullanılmıştır. Kullanılan ilk yöntemde katılımcıların tüm matrislerde kendi grup üyelerine verdikleri puanlardan diğer grup üyelerine verdikleri puanları çıkartıp ortalamasını almaktır.

Puan dağıtım stratejilerinin incelenmesinde kulllanılan bir diğer yöntem ise Bourhis ve arkadaşlarının (1994: 215) önerdiği yönergeleri izleyerek çekim skorlarını hesaplamaktır. Bu yönergeler izlenerek her bir katılımcıya ait toplam 6 çekim skoru oluşturulmuştur: 1) İç Grup Yanlılığı-Maksimum Ortak Kazanç 2) Maksimum Ortak Kazanç-İç Grup Yanlılığı, 3) Maksimum Fark-Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı, 4) Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı-Maksimum Fark, 5) Eşitlik-İç Grup Yanlılığı ve 6) İç grup yanlılığı-Eşitlik. Bu stratejilerden üçü (İç Grup Yanlılığı-Maksimum Ortak Kazanç; Maksimum Fark-Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı; İç grup yanlılığı-Eşitlik) gruplar arası ayrımcı seçimleri yansıttığı için "Ayrımcı Stratejiler"olarak adlandırılmıştır. Diğer üç strateji ise (Maksimum Ortak Kazanç-İç Grup Yanlılığı; Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı-Maksimum Fark; Eşitlik-İç Grup Yanlılığı) eşitliğin veya grupların ortak kazancının tercih edilmesini ifade ettiği için "Ayrımcı Olmayan ve Eşitlikçi Stratejiler" başlığı altında incelenmiştir.

7.3. Bulgular

Bu bölümde çalışmaya ilişkin analizlerin sonuçlarına yer verilmiştir.

7.3.1. Betimleyici istatistikler

Çalışmada kullanılan tüm değişkenlere ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 26'dan incelenebilir.

7.3.2. Korelasyonlar

Çalışmadaki değişkenler arasındaki korelasyonlar Tablo 27'de yer almaktadır. Korelasyon analizi sonuçları yine ön aşama bulgularıyla tutarlı olarak, katılımcıların sosyal baskınlık yönelimlerinin öz-aşkınlık ana değer grubuyla negatif (r = -.42, p < .01), öz-genişletim ana-değer grubuyla ise pozitif yönde (r = .29, p < .05) ilişkili bulunduğunu göstermektedir. Ana değer grupları arasındaki ilişkilere bakıldığında ise, katılımcıların öz-aşkınlık değerlerinin öz-genişletim değerleri ile negatif (r = -.61 p < .01), muhafazakârlık değerlerinin ise yeniliğe açıklık değerleri (r = -.69, p < .01) ve öz-genişletim değerleri ile (r = -.52, p < .01) negatif ilişkili olduğu görülmüştür.

Stroop görevi değerlendirmelerinde katılımcıların Stroop görevinde ne kadar çaba harcadıklarına ilişkin öz-bildirimleri, Stroop görevine ilişkin zorluk öz bildirimleri ile pozitif (r = .25, p < .05) ilişkili bulunmuştur. Katılımcıların zorluk öz bildirimleri ise, aynı zamanda yorgunluk ve engellenmişlik öz bildirimleri ile (r = .36 *ve* r = .33, sırasıyla, p < .05) pozitif, tepki zamanları ile pozitif (r = -.37, p < .01) ve doğruluk ile negatif (r = -.25, p < .05) ilişkilidir. Öte yandan katılımcıların Stroop görevine ilişkin yorgunluk öz bildirimleri de engellenmişlik öz-bildirimleri ve doğruluk oranları ile pozitif (r = .40 ve r = .25, p < .05, sırasıyla) ve doğruluk oranları ile negatif (r = -.25, p < .05) ilişkili bulunmuştur. Benzer şekilde, katılımcıların engellenmişlik algıları doğruluk oranları ile negatif ilişkilidir (r = -.42, p < .01) .

Puan dağıtım matrislerinde katılımcıların farklı stratejilere yönelik çekim skorlarıyla ilişkili değişkenlere bakıldığında ise, katılımcıların maksimum ortak kazanca ve eşitliğe yönelik çekim skorları, Stroop görevindeki yorgunluk öz-bildirimleriyle negatif ilişkili bulunmuştur (r = -.32 ve r = -.24, p < .05, sırasıyla). Katılımcıların eşitliğe

karşın iç grup yanlılığına çekim skorları ise grupla özdeşleşme düzeyleri ile pozitif ilişkili bulunmuştur (r = .24, p < .05) .

Stratejilere yönelik çekim skorları arasındaki korelasyonlara bakıldığında ise, katılımcıların eşitliğe karşılık iç grup yanlılığı skorlarının, maksimum fark stratejisiyle pozitif (r = .24, p < .05) , eşitlik stratejisiyle ise negatif ilişkili olduğu görülmüştür (r = -.41, p < .01). Son olarak maksimum ortak kazanç ve maksimum iç grup kazancı stratejileri, eşitlik stratejisiyle negatif ilişkili bulunmuştur (r = -.27, p < .05).

Tablo 26. Tüm Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler

	N	Min	Max	Ort	SS
Değerler					
Yeniliğe Açıklık	82	2.58	6.00	5.21	0.60
Özgenişletim	82	1.92	5.92	3.89	0.86
Muhafazakârlık	82	2.00	5.72	4.26	0.82
Özaşkınlık	82	3.40	6.00	5.33	0.55
Özyönelim-Düşünce	82	3.33	6.00	5.35	0.66
Özyönelim-Eylem	82	3.67	6.00	5.47	0.55
Uyarılım	82	1.67	6.00	4.87	0.86
Hazcılık	82	1.33	6.00	5.14	0.91
Başarı	82	1.33	6.00	3.96	1.14
Güç-Kaynaklar	82	1.00	6.00	3.31	1.23
Güç-Baskınlık	82	1.33	6.00	3.70	1.11
İmaj	82	2.00	6.00	4.59	1.00
Güvenlik-Kişisel	82	2.00	6.00	4.74	1.03
Güvenlik-Toplumsal	82	1.67	6.00	4.80	1.14
Geleneksellik	82	1.00	6.00	3.44	1.55
Uyma-Kurallar	82	1.00	6.00	3.70	1.17
Uyma-Kişilerarası	82	3.00	6.00	4.67	0.91
Alçakgönüllülük	82	1.67	6.00	4.20	0.94
İyilikseverlik-Sadakat	82	3.33	6.00	5.52	0.62
İyilikseverlik-Bakım verme	82	2.67	6.00	5.39	0.77
Evrenselcilik-İlgi	82	2.67	6.00	5.29	0.77
Evrenselcilik-Doğa	82	2.00	6.00	5.31	0.97
Evrenselcilik-Hoşgörü	82	3.67	6.00	5.13	0.61
Stroop Görevi					
Çaba	82	1.00	7.00	4.85	1.70
Zorluk	82	1.00	6.00	3.12	1.44
Yorgunluk	82	1.00	7.00	2.62	1.67
Engellenmişlik	82	1.00	6.00	2.39	1.65
Grupla Özdeşleşme	80	1.00	7.00	3.25	1.86
Puan Dağıtım Stratejileri					
İç Grup Yanlılığı- Maksimum Ortak Kazanç	79	-12.00	12.00	1.16	4.17
Maksimum Ortak Kazanç- İç Grup Yanlılığı	79	-12.00	12.00	0.05	3.61
Maksimum Fark-Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı	78	-7.00	12.00	0.91	3.55
Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı- Maksimumum Fark	78	-8.00	12.00	2.53	4.81
Eşitlik –İç Grup Yanlılığı	77	-9.00	12.00	7.13	5.49
İç grup yanlılığı- Eşitlik	77	-11.00	12.00	1.83	4.75
Toplam fark	74	-22	64.00	8.11	16.97

Tablo 27. Değişkenler Arası Korelasyonlar

Kontrol Değişkeni (Değer Ort)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
SBY (1)	1.00	-.42**	.29*	.04	-.05	-.04	.00	-.11	-.02	.01	-.01	.02	.05	-.06	-.14	.13	-.10	-.16
Özaşkınlık (2)		1.00	-.61**	.03	-.04	-.04	.06	.25*	.12	-.08	.13	.04	-.11	.03	.05	.07	.14	.08
Özgenişletim (3)			1.00	-.06	-.52**	-.09	-.25*	-.17	-.08	-.02	-.09	.08	.16	.01	-.02	.01	-.12	.03
Yeniliğe Açıklık (4)				1.00	-.69**	.08	-.09	-.23	-.22	-.16	.03	-.21	-.04	.13	.16	-.08	.02	.15
Muhafazakârlık (5)					1.00	.02	.25*	.17	.17	.18	-.03	.06	-.05	-.11	-.12	.02	.02	-.17
Çaba (6)						1.00	.35*	.11	.20	.06	.25*	-.04	-.10	.16	-.09	.09	-.14	.02
Zorluk (7)							1.00	.36*	.33*	.03	.37**	-.25*	-.02	-.10	.08	-.07	-.14	.02
Yorgun (8)								1.00	.51**	.03	.25*	-.25*	-.02	-.32*	.05	.07	-.24*	-.05
Engellenmiş (9)									1.00	-.05	.22	-.42**	.00	-.10	.04	-.19	.06	-.10
Grupla Özdeşleşme (10)										1.00	0.06	0.13	0.10	-0.03	0.06	0.19	-0.20	0.24*
Tepki Zamanı (11)											1.00	-.14	.01	-.18	.17	.04	-.06	.07
Doğruluk (12)												1.00	.08	.13	.01	.12	.01	-.09
İç grup yanlılığı ve maksimum ortak kazanç (13)													1.00	.16	.16	-.16	-.16	.08
Maksimum ortak kazanç –iç grup yanlılığı (14)														1.00	-0.09	0.04	0.01	0.08
Maksimum fark – maksimum ortak kazanç ve maksimum iç grup kazancı (15)															1.00	-.21	.02	.29*
Maksimum ortak kazanç ve maksimum iç grup kazancı-maksimum fark (16)																1.00	-.27*	.05
Eşitlık –iç grup yanlılığı (17)																	1.00	-.41**
İç grup yanlılığı – eşitlik (18)																		1.00

*p<.05; **p<.001

7.3.3. SBY düzeyi gruplandırılması kontrolü

Katılımcıların sosyal baskınlık düzeylerinin öngörüldüğü şekilde farklılaşıp farklılaşmadığının kontrolü, bağımsız örneklem t-test aracılığıyla yapılmıştır. Analiz sonuçları, beklenildiği üzere, yüksek SBY olarak gruplandırılan katılımcıların (*Ort.* =3.90, *SS*=0.81), düşük SBY grubunda (*Ort.*=1.80, *SS*=0.40) yer alan katılımcılara kıyasla anlamlı olarak daha yüksek SBY düzeyine sahip olduğunu göstermiştir (*t* (61.78)= 12.46, *p*<.001).

7.3.4. Benlik kaynakları tükenmesi kontrolü

Tükenme ve kontrol grubu katılımcılarının Stroop görevine ilişkin çaba, zorluk, yorgunluk ve engellenmişlik öz-bildirimleri ile Stroop testindeki doğruluk ve tepki zamanları bağımsız örneklem t-test aracılığıyla karşılaştırılarak deneysel manipülasyonun (benlik kaynakları tükenmesi) başarısı test edilmiştir. Tablo 28'de görülebileceği üzere, sarf edilen çaba, zorluk, doğruluk ve tepki zamanlarına yönelik t-testlerin sonuçları anlamlı çıkmıştır. Bir diğer deyişle, deney grubu katılımcıları kontrol grubu katılımcılarına kıyasla, Stroop görevinde anlamlı olarak daha fazla çaba sarf ettiklerini ve görevi daha zor bulduklarını ifade etmişlerdir (çaba için *t* (80)=2.26, *p*<.05; *t* (80)=4.41, *p*<.001). Öte yandan deney grubu katılımcıları Stroop görevini daha düşük bir doğruluk oranı ile ve de daha uzun sürede tamamlamışlardır (doğruluk için *t* (80)=-2.48, tepki zamanı için *p*<.05; *t* (40.28)=5.39, *p*<.05).

Tablo 28. Tükenme ve Kontrol Gruplarının Stroop Görevine Yönelik Özbildirim ve Ölçüm Ortalamaları.

	Tükenme N=41		Kontrol N=41		t
	Ort.	SS	Ort.	SS	
Çaba	5.27	1.57	4.44	1.75	2.26*
Zorluk	3.76	1.36	2.49	1.25	4.41**
Yorgunluk	2.78	1.82	2.46	1.50	0.86
Engellenmişlik	2.66	1.78	2.12	1.47	1.49
Doğruluk (%)	91.73	19.34	99.25	1.15	-2.48*
Tepki zamanı (ms)	876.22	138.56	713.34	135.00	5.39*

*p < .05, **p<.001.

7.3.5. Gruplara yerleştirme kontrolü

Araştırmaya katılan 82 kişiden yalnızca 16'sı (%19.5) ilgili resimleri tanıdığını, yalnızca 1'i (%1.2) kendisinin yanlış gruba yerleştirildiğini düşündüğünü ifade etmiştir. Yanlış gruba dâhil edildiğini düşünen 1 kişi, iç grup yanlılığına ilişkin analizlerden çıkartılmıştır.

7.3.6. Hipotezlere ilişkin analizler

7.3.6.1 Katılımcıların iç gruba ve dış gruba verdikleri puanlar arasındaki farkların incelenmesi

Katılımcıların kendi grup üyelerine dış grup üyelerinden daha fazla puan dağıtıp dağıtmadıkları tek örneklem t-test ile incelenmiştir. Analiz sonuçları katılımcıların kendi grup üyelerine verdikleri puanlar ile dış grup üyelerine verdikleri puanlar arasındaki farkın anlamlı olarak sıfırdan farklı olduğunu göstermiştir (t (72)=4.09, p<.01). Bu bulgu, katılımcıların kendi grup üyelerine diğer grup üyelerinden daha fazla puan verdiklerini göstererek Hipotez 1a'yı desteklemektedir.

7.3.6.2. SBY, Benlik Kaynakları Tükenmesi ve Grupla Özdeşleşmenin İç ve Dış Gruba Verilen Puanlar Arasındaki Farka Etkisi

Katılımcıların SBY, grupla özdeşleşme ve tükenme düzeylerinin iç ve dış gruplara verdikleri puanlar arasındaki farkı etkileyip etkilemediğini incelemek için grupla özdeşleşme değişkeninin kovaryans değişkeni olarak kullanıldığı 2 (Tükenme –Kontrol) x 2 (Düşük SBY – Yüksek SBY) ANCOVA (Kovaryans analizi) gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları katılımcıların grupla özdeşleşme düzeylerinin gruplara verdikleri puanlar üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermiştir (F (1, 66) =2.79, p > .05, kısmi η^2 = .041). Düşük ve yüksek SBY düzeyindeki katılımcıların iç ve dış gruba verdikleri puanlar farkları arasında da istatistiksel düzeyde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (F(1, 66) =.51, p > .05, kısmi η^2 = .006). Benzer şekilde katılımcıların gruplara verdikleri puanlar, benlik kaynakları tükenmesinden etkilenmemektedir (F (1, 66) =.42, p > .05, kısmi η^2 = .006). Ayrıca tükenme ve sosyal baskınlık yöneliminin gruplar verilen puanlar arasındaki farklar üzerindeki etkileşim etkisinin istatiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür (F (1, 66) =.11, p > .05, kısmi η^2 = .002). Bu sonuçlar, Hipotez 2a, Hipotez

3a ve Hipotez 4a'yı desteklememektedir. Sosyal baskınlık yönelimlerine ve deneysel koşuluna göre ayrılmış katılımcıların iç ve dış grup üyelerine verdikleri puanlar arasındaki farklar Tablo 29'dan incelenebilir.

Tablo 29. Katılımcıların İç ve Dış Gruba Verdikleri Puanlar Arasındaki Farklar

	SBY düzeyi düşük katılımcılar			SBY düzeyi yüksek katılımcılar			Tüm katılımcılar		
	Ort.	SS.	N	Ort.	SS.	N	Ort.	SS.	N
Kontrol	10.90	17.92	20	8.78	16.05	18	9.89	16.86	38
Deney	9.53	20.57	15	3.94	15.43	18	6.48	17.88	33
Toplam	10.31	18.82	35	6.36	15.71	36	8.31	17.30	71

7.3.6.3. Katılımcıların puan dağıtım stratejilerinin incelenmesi

Puan dağıtım stratejilerine ilişkin çekim skorlarının incelenmesinde iki farklı analiz önerilmektedir. Bunlardan ilki, katılımcıların gerçekten bir puan dağıtım stratejisini kullanıp kullanmadığının test edilmesi amacını taşıyan katılımcılar içi (*within-subjects analysis*) analiz türüdür. Sachdev ve Bourhis (1991) bu türden bir analiz için Wilcoxon Eşleştirilmiş Örneklem Testini önermiştir. Bu analiz türü farklı puan dağıtım stratejilerine ilişkin çekim skorlarının sıfırdan anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını test etmektedir.

Puan dağıtım stratejilerine ilişkin diğer analiz türüyse, farklı grupların puan dağıtım stratejilerinin birbirinden anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını ölçmeyi amaçlayan katılımcılar arası (*between-subjects analysis*) analiz türüdür. Bu amaçla araştırmalarda sıklıkla çok yönlü varyans analizi (MANOVA) kullanılmaktadır. Bu çalışmada da grupla özdeşleşmenin, sosyal baskınlık yöneliminin ve de tükenmişliğin katılımcıların puan dağıtım stratejilerine etkisinin incelenmesinde grupla özdeşleşmenin olası etkisi de dikkate alınarak çok yönlü kovaryans analizi (MANCOVA) kullanılmıştır.

7.3.6.4. Katılımcılar içi puan dağıtım stratejilerinin incelenmesi

Çalışmaya katılan tüm katılımcıların iç grup yanlılığı, eşitlik, maksimum iç grup kazancı, maksimum ortak kazanç stratejilerini kullanıp kullanmadığının incelenmesi amacıyla Bourhis ve arkadaşları (1994) tarafından önerildiği üzere Wilcoxon Eşleştirilmiş İki Örneklem Test analizleri *(Wilcoxon Matched Pairs)* uygulanmıştır.

İlk olarak, katılımcıların ayrımcı dağıtım stratejilerini aktif olarak kullanıp kullanmadıklarını incelenmiştir. İç grup yanlılığının maksimum kazanç stratejisi üzerindeki çekim skorları için yapılan Wilcoxon Eşleştirilmiş İki Örneklem Test analizi, katılımcıların iç grup yanlılığı stratejisini sergileyecek şekilde davrandıklarını göstermiştir (z = -2.10, p < .05). Maksimum fark stratejisinin maksimum ortak kazanç ve maksimum iç grup kazancı stratejilerine yönelik çekiminin sıfırdan farklı olup olmadığına yönelik analizin sonucu da, katılımcıların maksimum fark stratejisini kullandıklarını göstermektedir (z = -2.12, p < .05). Son olarak, iç grup yanlılığı stratejisinin eşitlik stratejisine yönelik çekiminin sınandığı analiz sonuçları da, katılımcıların iç grup yanlılığı stratejisini kullandığını göstermiştir (z = -2.88, p < .05).

Sonrasında katılımcıların puan dağıtımlarında ayrımcı olmayan ve eşitlikçi stratejileri kullanım düzeyleri araştırılmıştır. Maksimum ortak kazanç ve maksimum iç grup kazancı stratejilerinin maksimum fark stratejisine yönelik çekimine yönelik analizin sonuçları, katılımcıların maksimum ortak kazanç ve maksimum iç grup kazancı stratejilerini kullandıklarını göstermektedir (z = -4.09, p < .001). Benzer şekilde, eşitliğin iç grup yanlılığı stratejisine yönelik çekiminin anlamlı olarak sıfırdan farklı olup olmadığına yönelik analizin sonuçları da anlamlı bulgular ortaya koymuştur (z = -6.80, p < .001). Öte yandan maksimum ortak kazanç stratejisinin iç grup yanlılığı üzerindeki çekim skoru için yapılan analizin sonuçları, katılımcıların maksimum ortak kazanç stratejisini kullanmadıklarını göstermiştir (z = -0.60, p > .05). Analiz sonuçlarına göre, katılımcıların puan dağıtım stratejilerinden maksimum ortak kazanç stratejisi hariç diğer tüm stratejileri aktif şekilde kullandığını söylemek mümkündür. Tüm bu anlamlı bulgular, ilgili stratejinin çekim skorunun anlamlı olarak sıfırdan farklı olduğuna işaret etmektedir. Bu bulgu da katılımcıların puan dağıtım tercihlerinde ilgili stratejiye doğru çekildiği anlamına gelmektedir. İç grup yanlılığı ve maksimum fark stratejilerinin kaynak dağıtımlarında aktif olarak kullanılması Hipotez 1b'yi destekleyerek, katılımcıların, kendi gruplarını kayıracak tercihlerde bulunma eğilimine sahip olduklarını göstermiştir (Bkz. Şekil 6).

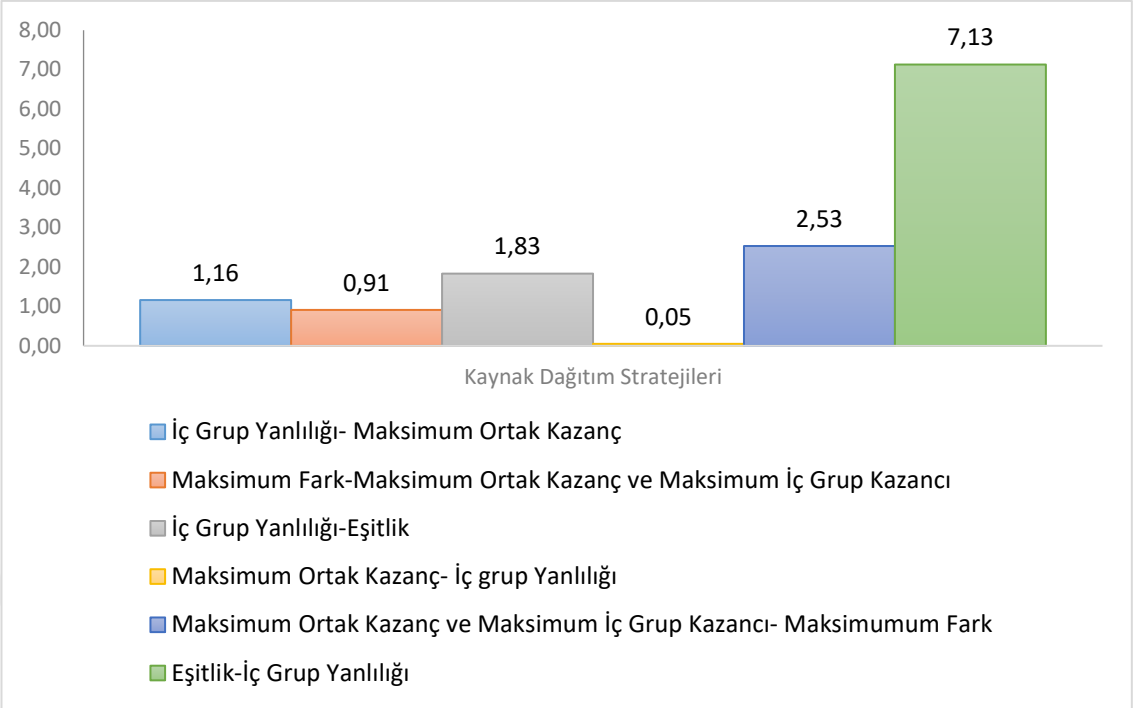

Şekil 6. Katılımcıların Puan Dağıtım Stratejilerine Yönelik Çekim Skorları Ortalamaları

7.3.6.5. SBY, Benlik Kaynakları Tükenmesi ve Grupla Özdeşleşmenin Puan Dağıtım Stratejilerine Etkisi

Sosyal baskınlık yöneliminin katılımcıların puan dağıtım stratejileri üzerindeki etkisini inceleyebilmek için grupla özdeşleşme değişkeninin kovaryans değişkeni olarak kullanıldığı 2 (Tükenme- Kontrol) x 2 (Düşük SBY- Yüksek SBY) MANCOVA yapılmıştır. Analizlerde matrisler arası kovaryans eşitliği varsayımının sağlanamadığı görülmüştür (Box's M=118.63, $F_{(63,\ 10975.836)}$=1.58, p <. 05). Analiz sonuçları katılımcıların grupla özdeşleşme düzeylerinin (*Hotelling's Trace Value* =.17, $F_{(6,63)}$ =1.76, p> .05, kısmi η^2 =.14), SBY'nin (*Hotelling's Trace Value* =.07, $F_{(6,63)}$ =0.77, p> .05, kısmi η^2 =.07), ve tükenme manipülasyonunun (*Hotelling's Trace Value* =.15, $F_{(6,63)}$ =1.60, p> .05, kısmi η^2 =.13), gruplar arası puan dağıtım stratejileri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermiştir. Ayrıca, tükenme manipülasyonu ve SBY'nin etkileşim etkisi de istatiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (*Hotelling's Trace Value* =.03, $F_{(6,63)}$ =.35, p> .05, kısmi η^2 =.03), Katılımcıların puan dağıtım stratejilerine yönelik çekim skorları Tablo 30'da yer almaktadır.

Tablo 30. Katılımcıların Gruplar Arası Puan Dağıtım Stratejilerine İlişkin Çekim Skorları

		SBY düzeyi düşük katılımcılar			SBY düzeyi yüksek katılımcılar			Tüm katılımcılar		
		Ort.	SS.	N	Ort.	SS.	N	Ort.	SS.	N
Ayrımcı Stratejiler										
İç Grup Yanlılığı -Maksimum Ortak Kazanç	Kontrol	1.89	4.04	19	2.28	3.48	18	2.08	3.73	37
	Deney	.94	4.83	17	-.16	4.23	19	.36	4.49	36
	Toplam	1.44	4.39	36	1.03	4.02	37	1.23	4.19	73
Maksimum Fark - Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı	Kontrol	1.26	3.23	19	-.28	3.75	18	.51	3.53	37
	Deney	2.06	4.94	17	.79	2.23	19	1.39	3.76	36
	Toplam	1.64	4.09	36	.27	3.07	37	.95	3.65	73
İç Grup Yanlılığı- Eşitlik	Kontrol	2.79	4.93	19	1.33	5.92	18	2.08	5.41	37
	Deney	1.76	3.78	17	1.47	4.77	19	1.61	4.27	36
	Toplam	2.31	4.39	36	1.41	5.28	37	1.85	4.85	73
Eşitlikçi ve Ayrımcı Olmayan Stratejiler										
Maksimum Ortak Kazanç- İç Grup Yanlılığı	Kontrol	1.47	3.50	19	.28	3.44	18	.89	3.48	37
	Deney	-.82	4.75	17	-1.11	2.58	19	-.97	3.71	36
	Toplam	.39	4.24	36	-.43	3.07	37	-.03	3.69	73
Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı – Maksimum Fark	Kontrol	2.63	5.13	19	4.17	5.34	18	3.38	5.22	37
	Deney	2.06	3.73	17	1.63	5.28	19	1.83	4.56	36
	Toplam	2.36	4.47	36	2.86	5.39	37	2.62	4.93	73
Eşitlik-İç Grup Yanlılığı	Kontrol	7.11	4.82	19	5.78	5.65	18	6.46	5.21	37
	Deney	8.00	6.09	17	7.05	5.89	19	7.50	5.92	36
	Toplam	7.53	5.40	36	6.43	5.73	37	6.97	5.56	73

7.3.6.6. Puan dağıtım stratejilerine yönelik çekim skorlarının yordanmasına ilişkin regresyon analizleri

Bu bölümde katılımcıların puan dağıtım stratejilerinin yordanmasında katılımcıların ana değer grubu skorlarının, SBY'nin, grupla özdeşleşme düzeylerinin ve de öznel benlik kaynakları tükenme algılarının rolünü araştırmak üzere "puan dağıtım stratejilerinin her birinin bağımlı değişken olarak ele alındığı ve bağımsız değişken olarak da yukarıda sayılan tüm bu değişkenler "enter" yöntemiyle analize dâhil edildiği altı farklı hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Analizlere başlanmadan önce tüm bağımlı

değişkenlerin merkezileştirilmiş değerleri alınmıştır. Çoklu bağlantısallık probleminden kaçınmak için katılımcıların Özaşkınlık-Özgenişletim ve Muhafazakârlık-Yeniliğe Açıklık değer ortalamaları birbirinden çıkartılarak analize dâhil edilmiştir. Puan dağıtım stratejileri, ayrımcı stratejiler ile ayrımcı olmayan ve eşitlikçi stratejiler olmak üzere iki ayrı başlıkta ele alınmıştır.

7.3.6.6.1.Ayrımcı Stratejilerin Yordanması

Ayrımcı stratejiler alt başlığında incelenen stratejiler, İç Grup Yanlılığı - Maksimum Ortak Kazanç; Maksimum Fark - Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı; İç Grup Yanlılığı – Eşitlik stratejilerine yönelik çekim skorlarını kapsamaktadır. Analiz sonuçları, katılımcıların İç grup yanlılığı - Maksimum ortak kazanç stratejisinin kullanımının yordanmasında özaşkınlık-özgenişletim ana değer grubunun birinci (β =- .25, p<.05), ikinci (β =- .27, p<.05) ve üçüncü basamakta (β =-.27, p<.05) anlamlı etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Tüm değişkenler, İç Grup Yanlılığı - Maksimum Ortak Kazanç stratejisinin kullanımındaki varyansın %12'sini açıklamıştır. Anlamlı bulunan bir diğer regresyon analizi bulgusu ise İç grup yanlılığı – Eşitlik stratejisinin kullanımına yönelik çekim skoruna ilişkindir. Analiz sonuçları, İç Grup Yanlılığı –Eşitlik stratejisi kullanımının yordanmasında grupla özdeşleşme (ikinci ve üçüncü basamak için β = .29, , p<.05) değişkeninin anlamlı katkıda bulunduğunu göstermiştir. Tüm değişkenler, varyansın %15'ini açıklamıştır. Öte yandan Maksimum Fark - Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı çekim skorunda ise hiçbir değişkenin anlamlı bir etkisinin olmadığı gözlenmiştir. Tüm analiz sonuçları Tablo 31' den incelenebilir.

Tablo 31. Ayrımcı Puan Dağıtım Stratejilerine İlişkin Regresyon Analizleri

	İç grup yanlılığı-Maksimum ortak kazanç			**Maksimum fark-Maksimum ortak kazanç ve maksimum iç grup kazancı**			**İç grup yanlılığı- Eşitlik**		
Yordayıcı Değişkenler	B1	B2	B3	B1	B2	B3	B1	B2	B3
Ana değer boyutları:									
Özaşkınlık-Özgenişletim	-.25*	-.27*	-.27*	-.00	-.06	-.09	-.04	-.10	-.10
Muhafazakârlık-Yeniliğe Açıklık	.17	.12	.10	-.05	-.11	-.15	-.08	-.18	-.18
SBY		-.07	-.09		-.21	-.24		-.23	-.24
Grupla Özdeşleşme		.14	.16		.12	.14		.29*	.29*
Öznel Tükenme Algıları									
Çaba			-.10			-.15			-.02
Zorluk			.08			.15			.10
Yorgunluk			-.05			-.01			-.07
Engellenmişlik			.06			.07			-.03
F Değeri:	3.14*	2.03	1.09	.10	1.06	.83	.31	2.75*	1.41
R² toplam:	.08	.10	.12	.00	.06	.09	.01	.14	.15
R² farkı:	.08	.02	.02	.00	.06	.03	.01	.13	.01

*p< .05

7.3.6.6.2. Eşitlikçi ve Ayrımcı Olmayan Stratejilerin Yordanması

Bu başlık altında, Maksimum Ortak Kazanç- İç Grup Yanlılığı; Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı –Maksimum Fark; Eşitlik-İç Grup Yanlılığı çekim skorları ele alınmıştır. Analiz sonuçları, katılımcıların Eşitlik-İç Grup Yanlılığı stratejisinin kullanımında, yorgunluk (β = - .36, p < .05) algısının anlamlı etkide bulunduğunu göstermiştir. Tüm değişkenler, Eşitlik-İç Grup Yanlılığı stratejisinin kullanımındaki varyansın %21'ini açıklamıştır. Benzer şekilde analiz sonuçları, Maksimum Ortak Kazanç-İç Grup Yanlılığı kullanımının yordanmasında yorgunluk (β = -.37, p < .05) algısının negatif etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Tüm değişkenler bu stratejinin kullanımındaki varyansın %16'sını açıklamıştır. Son olarak, Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı-Maksimum Fark stratejisinin kullanımının yordanmasında engellenmişlik algılarının (β = -.31, p < .05) anlamlı etkide bulunduğunu göstermiştir. Tüm değişkenler, Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı-Maksimum Fark stratejisinin kullanımındaki varyansın %17'sini yordamıştır. Bu bulgular, katılımcıların yorgunluk ya da engellenmişlik algılarının artmasıyla, ayrımcı olmayan ve eşitlikçi stratejilere yönelimlerinin azaldığına işaret etmektedir (Bkz.Tablo 32).

Tablo 32.Eşitlikçi ve Ayrımcı Olmayan Puan Dağıtım Stratejilerine İlişkin Regresyon Analizleri

	Eşitlik-İç grup yanlılığı			**Maksimum ortak kazanç- İç grup yanlılığı**			**Maksimum ortak kazanç ve maksimum iç grup kazancı – Maksimum fark**		
Yordayıcı Değişkenler	B1	B2	B3	B1	B2	B3	B1	B2	B3
Ana değer boyutları:									
Özaşkınlık-Özgenişletim	.22	-.21	.28	-.01	-.04	.04	-.02	.03	.04
Muhafazakârlık-Yeniliğe Açıklık	-.09	-.04	-.03	.10	-.12	-.06	.10	.06	.13
SBY		-.02	-.03		-.08	-.06		.11	.15
Grupla Özdeşleşme		-.20	-.17		.02	.00		.20	.16
Öznel Tükenme Algıları									
Çaba			-.11			.21			.18
Zorluk			-.09			-.04			-.17
Yorgunluk			-.36*			-.37*			.24
Engellenmişlik			.25			.08			-.31*
F Değeri:	1.87	1.65	2.17	.42	.31	1.61	.39	1.08	1.63
R² toplam:	.05	.09	.21	.01	.02	.16	.01	.06	.17
R² farkı:	.05	.04	.12	.01	.01	.14	.01	.05	.11

*p< .05

7.3.6.7. Benlik kaynakları tükenmesinin katılımcıların değer yönelimleri üzerindeki etkisi

Katılımcıların benlik kaynaklarının tükenmesinin değer tipleri üzerindeki etkisinin incelenmesi ve Hipotez 5a ve 5b'nin (Benlik kaynakları tükenmesine maruz kalan katılımcılar, kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla, hiyerarşik değerlere daha fazla, eşitlikçi değerlere daha az yöneleceklerdir) test edilmesi amacıyla, katılımcıların değer yönelimleri üzerinde 2 (İlk Ölçüm –Son Ölçüm) X 2 (Tükenme – Kontrol) Karışık Desenli Varyans Analizi (*Mixed Design Analysis of Variance*) yapılmıştır. Deney ve kontrol grubu katılımcılarının ikinci aşamadaki değer ortalamaları ile ilk çalışmadaki değer ortalamaları tekrarlı ölçüm varyans analizleri ile incelenmiştir. Analiz sonuçları, yeniliğe açıklık, muhafazakârlık, özaşkınlık ve özgenişletim değerlerinde katılımcıların ilk ve son ölçümlerine ve deney grubuna ve etkileşime bağlı anlamlı bir değişme olmadığını göstermiştir (Bkz. Tablo 33). Sonuçlar Hipotez 5a ve 5b'yi desteklememiştir.

Tablo 33. Deney ve Kontrol Grubu Katılımcılarının Ön Çalışma ve Ana Çalışma Ana Değer Grubu Ortalama ve Karşılaştırmaları

			Ön çalışma		Ana Çalışma								
Değişken	GRUP	N	Ort.	SS	Ort.	SS	Değişimin Kaynağı		Kareler toplamı	df	Ortalama Kare	F	p
Yeniliğe Açıklık	Deney	41	5.23	0.50	5.28	0.55	*Gruplararası*	Tükenme	0.18	1	0.18	0.30	.58
	Kontrol	41	5.25	0.62	5.13	0.64		Hata	47.24	80	0.59		
	Toplam	82	5.24	0.56	5.21	0.60	*Grup-İçi*	Yeniliğe Açıklık	0.52	1	0.52	0.64	.43
								Etkileşim	0.29	1	0.29	3.51	.06
								Hata	6.48	80	0.08		
Muhafazakârlık	Deney	41	4.15	0.86	4.13	0.95	*Gruplararası*	Tükenme	2.60	1	2.60	2.16	.15
	Kontrol	41	4.40	0.74	4.38	0.66		Hata	96.32	80	1.20		
	Toplam	82	4.27	0.80	4.26	0.82	*Grup-İçi*	Muhafazakârlık	0.01	1	0.01	0.11	.74
								Etkileşim	0.00	1	0.00	0.00	.96
								Hata	8.09	80	0.10		
Özgenişletim	Deney	41	3.89	0.88	3.82	0.88	*Gruplararası*	Tükenme	0.40	1	0.40	0.64	.43
	Kontrol	41	4.04	0.76	3.95	0.84		Hata	49.47	80	0.62		
	Toplam	82	3.96	0.82	3.89	0.86	*Grup-İçi*	Özgenişletim	0.24	1	0.24	1.35	.25
								Etkileşim	0.00	1	0.00	0.02	.88
								Hata	14.17	80	0.18		
Özaşkınlık	Deney	41	5.35	0.59	5.36	0.48	*Gruplararası*	Tükenme	0.36	1	0.36	0.74	.39
	Kontrol	41	5.47	0.41	5.29	0.61		Hata	38.86	80	0.49		
	Toplam	82	5.41	0.50	5.33	0.55	*Grup-İçi*	Özaşkınlık	0.28	1	0.28	3.96	.05
								Etkileşim	0.02	1	0.02	0.31	.58
								Hata	5.58	80	0.07		

7.4. Değerlendirme

Bu çalışmanın amacı katılımcıların minimal grup koşullarında puan dağıtım stratejilerini ve bu stratejilerde grupla özdeşleşmenin, benlik kaynakları tükenmesinin, sosyal baskınlık yöneliminin ve değerlerin rolünü incelemektir. 82 katılımcının katıldığı deneysel süreç pilot çalışmadakiyle aynı olup sadece matrisler çekim puanı hesaplamalarına elverecek şekilde hazırlanmıştır.

Katılımcıların matrislerdeki gruplar arası davranışları, matrislerden elde edilen iki puan türü üzerinden incelenmiştir. Bunlardan ilki, tüm matrislerde katılımcıların iç grup üyelerine verdikleri puanlardan dış grup üyelerine verdikleri puanlar çıkartılarak elde edilen toplam fark puanlarıdır. Analiz sonuçları katılımcıların toplam fark puanlarının sıfırdan anlamlı olarak farklılaştığını göstermektedir. Bu bulgu önceki çalışmalarla (Örneğin, Tajfel ve arkadaşları, 1971:158; Billig ve Tajfel, 1973:48, Üzümçeker, 2017:35) tutarlı olarak kişilerin içinde bulundukları grup üyelerine diğer grup üyelerine kıyasla daha fazla puan dağıttıklarını göstermektedir. Katılımcıların gruplar arası puan dağıtım stratejilerinin incelenmesi için kullanılan bir diğer yöntem ise çekim skorlarını anlamlı olup olmadığını değerlendirmektir. Katılımcıların farklı matrislere verdikleri puanlardan altı farklı çekim skoru elde edilmiştir. Analizler, tüm katılımcıların İç Grup Yanlılığı-Maksimum Ortak Kazanç; Maksimum Fark-Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı, Maksimum Ortak Kazanç ve Maksimum İç Grup Kazancı-Maksimum Fark, Eşitlik-İç Grup Yanlılığı; İç grup yanlılığı -Eşitlik stratejilerini anlamlı olarak kullandığını göstermektedir. Maksimum fark, İç grup yanlılığı stratejilerine yönelik çekim skorlarının sıfırdan farklı olması, kişilerin puan dağıtımlarında kendi grup üyelerini kayıran seçenekleri tercih ettiklerini göstermektedir. Klasik minimal grup çalışmalarının ve Türkiye'deki araştırmanın (Üzümçeker, 2017:35) bulgularıyla tutarlılık gösteren bu sonuçlar, SKK'nın hipotezlerini (Hipotez 1a ve 1b) de desteklemektedir. Ayrıca katılımcıların kullanım düzeylerinin anlamlı olmadığı tek stratejinin "Maksimum ortak kazanç" stratejisinin olması SKK'nın öngörülerini de yansıtmaktadır. Kişiler puan dağıtımlarında grupların ortak çıkarını koruyan seçeneklerden ziyade, kendi gruplarını diğer gruplardan olumlu gösterecek seçenekleri tercih etmektedirler.

Bireylerin grupla özdeşleşme düzeylerinin iç grup ve dış grup üyelerine verilen puanlar arasındaki farka etkisi incelendiğinde Hipotez 2b'nin kısmen desteklendiği

görülmüştür. Katılımcıların grupla özdeşleşme düzeyi, katılımcıların İç grup yanlılığı – eşitlik stratejisine yönelik çekim skorlarıyla pozitif ilişkilidir. Bu bulgu grubuyla yüksek düzeyde özdeşleştiğini bildiren katılımcıların puan dağıtım stratejilerinde daha yüksek iç grup yanlısı çekim skorlarına sahip olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar, Gagnon ve Bourhis (1996:1294) ve Perreault ve Bourhis (1999:99) tarafından elde edilen sonuçlarla paralellik göstermektedir.

Benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonun başarısına yönelik analizler, manipülasyonun başarılı olduğuna işaret etmektedir. Tükenme grubundaki katılımcılar, kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla Stroop görevini daha zor buldukları, daha fazla çaba harcadıklarını bildirdikleri görülmüştür. Ayrıca tükenme grubundaki katılımcılar kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla daha düşük tepki hızına ve doğruluk oranına sahiplerdir. Tükenme ve kontrol grubun gruplar arası puan dağıtım stratejilerine etkisi incelendiğinde, benlik kaynakları tükenmesinin bireylerin toplam fark değerleri, çekim skorları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tükenme ve deney gruplarının puan dağıtım stratejileri arasında da anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Katılımcıların sosyal baskınlık yönelimlerinin puan dağıtım stratejilerine etkisine bakıldığında anlamlı bir etki bulunamamıştır. Düşük ve yüksek sosyal baskınlık yönelimli kişilerin iç ve dış gruba verdikleri puanlar arasındaki iç ve dış gruba verdikleri puanlar arasındaki farklarda da; puan dağıtım stratejilerine ilişkin çekim skorları arasında da anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Çalışmada ayrıca katılımcıların puan dağıtım stratejilerini yordayan değişkenler de incelenmiştir. Analiz sonuçları, katılımcıların yorgunluk ve engellenmişlik düzeylerinin eşitlikçi ve ayrımcı olmayan puan dağıtım stratejilerini negatif biçimde; grupla özdeşleşme düzeylerinin ise iç grup yanlılığı stratejisini pozitif biçimde yordadığını göstermektedir.

Katılımcıların ön aşamadaki değer yönelimleri kontrol edilerek, tükenme ve kontrol gruplarının deneysel aşamadaki merkezileştirilmiş ana değer boyutları arasındaki farklar incelendiğinde, iki grubun değerleri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu elde edilmiştir. Ana çalışmada test edilen hipotezler ve sonuçlar Tablo 34'ten incelenebilir. Bir sonraki bölümde tüm çalışmaların hipotezlere ilişkin bulguları bir arada ele alınmış ve ilgili alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır.

Tablo 34. Ana Çalışmada Test Edilen Hipotezler ve Sonuçları		
Hipotez	**Sonuç**	**Desteklendi mi?**
H1a: Katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki fark sıfırdan anlamlı olarak farklı olacaktır.	Katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki fark sıfırdan anlamlı olarak farklıdır.	EVET
H1b: Katılımcıların ayrımcı stratejilere ilişkin çekim skorları sıfırdan anlamlı olarak farklı olacaktır.	Katılımcıların ayrımcı stratejilere ilişkin çekim skorları sıfırdan anlamlı olarak farklıdır.	EVET
H2a: Katılımcıların grupla özdeşleşme düzeyi arttıkça, kendi grup üyelerine verdikleri puanlar ile diğer grup üyelerine verdikleri puanlar arasındaki fark artacaktır.	Katılımcıların grupla özdeşleşme düzeylerinin iç ve dış grup üyelerine verdikleri puanlar üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür.	HAYIR
H2b: Katılımcıların grupla özdeşleşme düzeyi arttıkça, ayrımcı stratejilere ilişkin çekim skorları artacaktır.	Kişilerin grupla özdeşleşme düzeyleri "İç Grup Yanlılığı- Eşitlik" stratejisine ilişkin çekim skorlarıyla pozitif ilişkilidir.	KISMEN
H3a: SBY düzeyi yüksek katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki fark SBY düzeyi düşük olan katılımcılarınkine kıyasla daha yüksek olacaktır.	SBY düzeyi düşük ve yüksek olan katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki farklar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.	HAYIR
H3b: SBY düzeyi yüksek katılımcıların ayrımcı stratejilere ilişkin çekim skorları SBY düzeyi düşük olan katılımcılarınkine kıyasla daha yüksek olacaktır.	SBY düzeyi düşük ve yüksek olan katılımcıların ayrımcı stratejileri kullanım düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.	HAYIR
H4a: Benlik kaynakları tükenen katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki fark kontrol grubundaki katılımcılarınkine kıyasla daha yüksek olacaktır.	Tükenme ve kontrol grubundaki katılımcıların iç grup üyelerine dağıttıkları puanlar ile dış grup üyelerine dağıttıkları puanlar arasındaki farklar birbirinden anlamlı olarak farklılaşmamaktadır.	HAYIR
H4b: Benlik kaynakları tükenen katılımcıların ayrımcı stratejilere ilişkin çekim skorları kontrol grubundaki katılımcılarınkine kıyasla daha yüksek olacaktır.	Tükenme ve kontrol grubu katılımcılarının ayrımcı stratejileri kullanım düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.	HAYIR
H5a: Benlik kaynakları tükenen katılımcıların öz-genişletim değerleri kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla daha yüksek olacaktır.	Tükenme ve kontrol grubu katılımcılarının öz-genişletim değerleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.	HAYIR
H5b: Benlik kaynakları tükenen maruz kalan katılımcıların öz-aşkınlık değerleri kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla daha düşük olacaktır.	Tükenme ve kontrol grubu katılımcılarının öz-aşkınlık değerleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.	HAYIR

8. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bireylerin kendilerine doğrudan bir çıkar sağlamayacak olsa bile kendi gruplarını kayırdıkları gruplar arası alanyazının en temel bulgularından biridir. Bu bulgu, özellikle gruplar yapay bir ortamda geçici olarak oluşturulduğunda daha da ilgi çekici hale gelmektedir. Tajfel ve arkadaşları (1971:170) tarafından yaklaşık 50 yıl önce ortaya konulan minimal grup paradigması araştırması sonuçları da bu durumun ilk kanıtlarını sağlamıştır.

Gruplar arası kaynak dağıtımlarında gözlenen iç grup yanlılığının bireysel farklılıkların etkisinden görece bağımsız olduğunu söylemek mümkünse de etki için olası adaylardan biri, bireylerin gruplar arası hiyerarşiye yönelik tutumlarıdır. SBK araştırmacıları toplumun hiyerarşik yapılanmasında, bireylerin gruplar arasında hiyerarşiyi mi yoksa eşitliği mi tercih ettiklerini ölçmeyi amaçlayarak SBY Ölçeği'ni geliştirmişlerdir. Sosyal baskınlık düzeyi yüksek olan kişilerin ayrımcı ve yanlı davranışlara daha eğilimli olduğuna yönelik bulgular mevcuttur (Sidanius ve arkadaşları, 1994:151; Amiot ve Bourhis, 2005:289; Reynolds ve arkadaşları, 2007:517).

Gruplar arası ilişkiler alanındaki güncel çalışmalar bireylerin öz-kontrol düzeylerindeki azalmaların gruplar arası yanlılığı ve ayrımcılığı daha belirgin hale getirdiğine yönelik kanıtlar sunmaktadır. Araştırma bulguları, kişilerin öz-kontrol düzeyindeki azalmaların hâlihazırda saklamaya çalıştıkları önyargılı tutumların ya da ayrımcı davranışların arttırdığını tutarlı olarak ortaya koymuştur (Örneğin, Ma ve arkadaşları, 2013:515; Govorun ve Payne, 2006:111).

Bu tez çalışması bireylerin azalan öz-kontrollerinin gruplar arası ilişkilerde yanlı ve ayrımcı davranışlarına etkilerini minimal grup koşullarında incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada katılımcıların öz-kontrol kaynaklarını tüketmek için Stroop görevi, gruplar arası davranışlarını ölçmek için ise, gruplar arası puan dağıtım matrisleri kullanılmıştır. Ayrıca bireylerin grupla özdeşleşme düzeyleri, sosyal baskınlık yönelimleri ve değerleri alanda kullanılan ölçeklerle ölçülmüştür.

İlk aşaması 87 kişiden oluşan pilot çalışmanın ikinci aşamasına toplamda 42 katılımcı deneysel çalışma için laboratuvara davet edilmiştir. Bu katılımcıların yarısı seçkisiz biçimde deney ve kontrol gruplarına atanarak deney grubundaki katılımcılar Stroop görevi ile benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonuna maruz bırakılmıştır. Sonrasında ise

katılımcılara kendilerine sunulan matrisler üzerinden yapay biçimde oluşturulmuş sözde grupların üyelerine puan dağıtımı yapmaları istenmiştir. Ana çalışma için ise, ilk aşamadaki 178 kişiden 82'si deneysel çalışmaya katılmıştır. Çalışma sonrasında ise tükenmenin, SBY'nin ve grupla özdeşleşmenin gruplar arası puan dağıtımına etkisi incelenmiştir.

Araştırmanın en önemli bulgularından biri, ana çalışmada katılımcıların kendi grup üyelerine verdikleri puanlar ile diğer grup üyelerine verdikleri puanlar arasındaki fark ortalamalarının sıfırdan anlamlı olarak farklılaşmasıdır. Bu bulgu, SKK'nın temel hipoteziyle tutarlı olarak, katılımcıların puan dağıtım matrislerinde içlerinde bulundukları grup üyelerine, diğer grup üyelerine kıyasla daha fazla puan verme eğiliminde olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Bu açıdan minimal grup araştırmalarında elde edilen bulguların kültürel geçerliliğine de katkı sağlamakta ve Türkiye'deki çalışma bulgularıyla da (Üzümçeker, 2017:35) tutarlılık göstermektedir. Ana çalışmada ayrıca bireylerin hangi puan dağıtım stratejilerini kullandıkları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bulgular, katılımcıların farklı matrislerde iç grup yanlılığı, maksimum fark, eşitlik ve maksimum ortak kazanç ve maksimum iç grup kazancı stratejilerini aktif biçimde kullandıklarını göstermiştir.

Bireylerin sosyal baskınlık yönelimi ile değerleri arasındaki ilişkilere yönelik analizler, alanyazınla tutarlı bulgular ortaya koymuştur. Hem pilot çalışmada hem de ana çalışmada bireylerin sosyal baskınlık yönelimleri öz-genişletim değerleriyle pozitif, özaşkınlık değerleriyle negatif ilişki göstermiştir. Bu bulgular önceki araştırma bulgularıyla (Heaven ve Connors, 2001:927; Cohrs ve arkadaşları, 2005:1430; Feather ve McKee, 2012: 2491, Kuşdil ve Çağlar Akoğlu, 2014:1404) uyumludur. Öte yandan, bireylerin gruplar arası puan dağıtımlarının SBY düzeylerine bağlı olarak değişeceğine yönelik hipotezler doğrulanamamıştır. Hem pilot çalışmada hem de ana çalışmada düşük ve yüksek SBY düzeylerine sahip bireylerin gruplar arasında kaynak dağıtımları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bir diğer deyişle, toplumsal hayatta hiyerarşiyi tercih etsin etmesin kişiler kendilerine ödül dağıtım hakkı tanındığında, sonuçları doğrudan kendilerine etki etmese bile deney ortamında kendi gruplarına daha fazla ödül dağıtmışlardır. Bu bulgunun olası bir nedeni, minimal grup koşullarındaki gruplar arası puan dağıtım tercihlerinin toplumdaki gruplar arası hiyerarşi tercihlerinden görece bağımsız olması olabilir. Her ne kadar literatürde yüksek SBY düzeylerinin minimal grup puan dağıtımlarında gözlenen iç grup yanlılıklarıyla ilişki olduğuna yönelik bulgular mevcutsa da bu ilişkinin sadece belli koşullarda gözlendiği söylenebilir. Örneğin Reynolds ve arkadaşları (2007) bu etkinin

sadece puan dağıtımlarında kişilere ödülleri eşitsiz biçimde dağıtabilecekleri söylendiği koşulda gözlendiğini belirtmiştir. Amiot ve Bourhis (2005)'in çalışmasında ise bireylerin sosyal baskınlık yönelimi ölçeğinin sadece hiyerarşi arttırıcı boyutu kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında grubuyla yüksek düzeyde özdeşleşen katılımcıların, puan dağıtımlarında daha fazla iç grup yanlısı seçeneklere yöneleceklerine ilişkin hipotezin kısmen desteklendiği söylenebilir. Öte yandan pilot çalışmada, grupla özdeşleşmenin toplam gruplar arası fark skorlarıyla ilişkili olmadığı görülmüştür. Puan dağıtım stratejilerinin kullanımında ise grupla özdeşleşmenin anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Araştırmanın temel hipotezlerinden benlik kaynakları tükenmesinin gruplar arası yanlılıkları arttıracağına yönelik hipotezine ilişkin analizler bu hipotezin desteklenmediğini göstermektedir. Hem pilot hem de ana çalışmada tükenmiş ve kontrol gruplarının iç grup yanlılık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu sonuç, alanyazında yer benlik kaynakları tükenmesine ilişkin şüpheler dikkate alındığında da iki açıdan önemli görülmektedir. Bunlardan ilki sonuçların tekrarlanabilir olmadığına yöneliktir (Inzlicht ve Friese, 2019: 372). Alanyazındaki meta-analiz çalışmalarının benlik kaynakları tükenmesi etksinin sıfırdan farksız olduğuna yönelik sonuçları (Carter ve arkadaşları, 2015: 796; Hagger ve arkadaşları, 2016:546), bu çalışmada da elde edilen bulgularla düşünüldüğünde, deneysel ortamda kişlerin benlik kaynaklarının tüketilip tüketilemeyeceğine yönelik şüpheleri desteklemektedir.

Öte yandan, tükenme etkisini inceleyen bazı araştırmacılar da deneysel ortamda tükenmenin mümkün olduğunu ancak bu etkinin tükenme görevinin tüketici etkisine bağlı olduğunu öne sürmüştür (Dang ve arkadaşları, 2017). Bu araştırmada benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonu için Stroop görevi, ilgili alanyazında bilinen en güvenilir araç olması nedeniyle (Dang ve arkadaşları, 2017:242) tercih edilmiştir. Deneysel manipülasyon kontrollerine ilişkin analizler hem pilot çalışmada hem de ana çalışmada, deney grubu katılımcılarının Stroop görevini kontrol grubu katılımcılarına kıyasla daha zor bulduklarını, görevde daha fazla hata yaptıklarını ve görevi daha uzun sürede tamamladıklarını göstermiştir. Ayrıca ana çalışmada, deney grubu katılımcıları, kontrol grubu katılımcılarına kıyasla Stroop görevinde daha fazla çaba harcadıklarını da belirtmişlerdir. Bu bulgular, tükenme manipülasyonunun başarılı olduğuna işaret etmektedir. Ancak her iki çalışmada da tükenmiş ve kontrol grubundaki katılımcılar Stroop görevi sonrasında benzer düzeyde

bıkkınlık (pilot çalışmada) ya da engellenmişlik (ana çalışmada) hissettiklerini bildirmişlerdir. Öte yandan Dang ve arkadaşları (2017:244) tarafından yapılan çalışmada, tükenme grubundaki katılımcılar kontrol grubu katılımcılarına kıyasla, Stroop görevi sonrası daha fazla bıkkınlık /engellenmişlik *(frustration)* hissettiklerini beyan etmişlerdir. Sonrasında Dang ve arkadaşları (2021) tarafından laboratuvarda yapılan çoklu deneysel çalışmalara yönelik meta-analiz bulguları deney ve kontrol gruplarının bıkkınlık/engellenmişlik öz-bildirimlerinin anlamlı olarak farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Bu noktada deney grubundaki katılımcıların, kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla daha fazla tükenip tükenmediği ya da en azından kontrol grubu katılımcılarının da belli düzeyde tükenip tükenmediği sorgulanabilir. Ayrıca bu çalışmanın sonunda da kontrol grubu katılımcılarından alınan bazı sözlü geribildirimler (Stroop görevinin çok uzun sürdüğü, tekrarlı ve kolay olmasının çok sıkıcı olduğu, uyumsuz (yazının rengi ve yazının anlamının tutarsız olması) deneme bekledikleri halde hep uyumlu denemelerle karşılaşmalarının kendileri için hayal kırıklığı olduğu) kontrol grubu katılımcılarının da belli düzeyde tükenmiş olabilecekleri olasılığını da akla getirmektedir. İleriki çalışmalarda kontrol grubu katılımcılarına Govorun ve Payne (2006:117) çalışmasında olduğu gibi uyumsuz denemeler de içeren ama daha az deneme sayısına sahip Stroop görevi verilerek, tükenme manipülasyonu gerçekleştirilebilir. Her ne kadar önceki çalışmalar farklı ülkelerdeki laboratuvarlarda Stroop görevinin tüketici olduğuna yönelik sonuçlar ortaya koymuşsa da (Dang ve arkadaşları, 2017; Dang, 2021) bu etki ülkemizde test edilmemiştir. Ülkemizde yapılan diğer benlik kaynakları tükenmesi çalışmalarında da (Çiffiliz-Kınay, 2015; Tuna, 2019) bazı benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonlarının başarılı olmadığına yönelik sonuçların elde edildiği görülmektedir. Benlik kaynakları tükenmesi etkisinin tekrarlanabilir olmadığına yönelik sonuçlar dikkate alındığında, Stroop görevinin tüketici etkisinin manipülasyon sonrası farklı öz-kontrol görevleri kullanılarak test edilmesi önemli görülmektedir. Bu bulgular Stroop görevinin yapı geçerliliğine ve de tüketici görev olarak kullanılıp kullanılamayacağına dair bilgiler sağlaması açısından önemli görülmektedir.

Deney ve kontrol gruplarının her iki çalışmada da gruplar arası puan dağıtım tercihlerinin anlamlı olarak farklılaşmaması, benlik kaynakları tükenmesinin etkisinin varlığına yönelik şüphelerine dair bir önemli noktayı daha açığa çıkarmaktadır. Bu açıdan bakıldığında benlik kaynakları tükenmesinin iç ve dış gruba yönelik puan dağıtımlarını

etkilemediği sonucuna varmadan önce bu etkinin var olduğunu güvenle söyleyebilmek gereklidir. Bu aşamada benlik kaynakları tükenmesi etkisine yönelik kavramsal kriz (Lurquin ve Miyake, 2017:1) tartışmalarını dikkate almanın önemli olduğu görülmektedir. Elde edilen sonucun tükenme manipülasyonun başarılı olarak gerçekleşip gerçekleşmediğinden mi, tükenmenin var olmadığından mı, yoksa tükenmenin gruplar arası puan dağıtımlarını etkilemediğinden mi kaynaklandığını net olarak söyleyebilmek için öncelikle öz-kontrol kavramına ilişkin net tanımlara ihtiyaç vardır. Bu durum ÖDGM'ne ilişkin bir sorunu da ortaya çıkarmaktadır. Model deney ve kontrol gruplarının bağımlı görevdeki performans farklılıkların ortaya çıkmasının nedeninin öz-kontrol kaynağındaki azalma olduğunu öne sürmekle beraber, performansın benzer olduğu durumları açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu durum benlik kaynakları tükenmesi etkisinin doğrudan gözlenemeyen ve sadece bir çıkarsama (Inzlicht ve arkadaşları, 2014:128) olarak ele alınmasına yönelik eleştirinin dikkate alınmasını da gerekli kılmaktadır.

Çalışmada deney ve kontrol grubu katılımcılarının gruplar arası puan dağıtımlarının anlamlı olarak farklılaşmamasının olası bir diğer nedeni ise, bireylerin gruplar arası puan dağıtımlarının öz-kontrol süreçlerinden çok da etkilenmiyor olduğu görüşüdür. Bu türden bir yorumlama, kişilerin öz-kontrol kaynakları tükensin tükenmesin kendi gruplarını kayırma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Sosyal bilişsel yaklaşım insan bilişini ikili süreçler üzerinden ele almaktadır: Sistem 1 ve Sistem 2 (Stanovich ve West, 2000: 658, Evans, 2003:454). Sistem 1, evrimsel açıdan daha uzun bir geçmişe sahiptir ve otomatik, hızlı tepkileri ve davranışları kapsamaktadır. İnsana özgü olan Sistem 2 ise, çaba ve odaklanma gerektiren daha yavaş, sıralı olan tepki ve eylemlerle ilişkilendirilmektedir ve mantıklı ve soyut ve analitik düşünceye izin vermektedir (Evans, 2003.454; Frederick, 2005: 26). Benlik kaynakları tükenmesi etkisinin ortamda var olan otomatik davranışları belirginleştirdiği, otomatik olmayan, kontrol gerektiren davranışları ise zayıflattığı görülmektedir. Sonuçlar bu bağlamda değerlendirildiğinde benlik kaynakları tükenmesinin minimal gruplarda benlik kaynakları tükenmesine etki etmemesinin nedeni bu koşullarda iç grup yanlısı davranışların otomatik olarak gerçekleşmesi olabilir. Bu açıdan bakıldığında bulgular gruplar arası sınıflandırmanın otomatik iç grup yanlısı değerlendirmelere (Otten ve Wentura, 1999: 77; Otten ve Moskowitz, 2000: 1049) yol açtığı bulgularıyla da tutarlılık göstermektedir. Elde edilen bulgulara yönelik bir diğer alternatif açıklama ise normlarla ilişkilidir. Bu noktada, insanın toplumsal davranışının hangi süreçlerle ortaya çıktığı önem

taşımaktadır. Toplumsal hayatta normlar bireyin davranışına rehberlik ederler (Kelley, 1952). Bireyin normlarla olan ilişkisine yönelik iki önemli varsayım vardır (Debono, Schumeli ve Muraven, 2011: 143). Bunlardan ilki normlara uymanın otomatik olarak gerçekleştiğine yöneliktir. Bu yaklaşıma göre, insanlar kurallara ve normlara uymayı otomatik olarak gerçekleştirirler (Aarts ve Dijksterhuis, 2003: 25). Öte yandan ÖDGM, normlara uymanın çaba ve kontrol gerektirdiği varsayımına sahiptir. Öz-kontrol kavramı insanların davranışlarını değiştirmeleri ve düzenlemelerini ifade ettiğinden, öz-kontrol olmaksızın insanların uygun olanı yapamayacağına yönelik bir öngörüyü de kapsamaktadır. Belki de özellikle bu deneysel ortamda kişilerin kendi gruplarını kayırması normal bir davranış olarak algılanmış ve kişiler kendilerini kontrol etme gereği duymamışlardır. Bu noktada minimal grup koşullarında bireylerin iç grup yanlılığından kaçınmak, eşitlikçi davranmak için çaba harcamadığı düşünülebilir. Minimal grup araştırmalarında normların etkisi (Hertel ve Kerr, 2001:316; Gaertner ve Insko, 2001:143) göz önüne alındığında, sonraki çalışmalarda normların rolünün ele alınması öz-kontrol süreçlerinin etkisini daha belirgin hale getirebilir. Tükenme manipülasyonunun etkisi özellikle grup normunun eşitlikçi olduğu durumlarda ortaya çıkabilir.

Öte yandan araştırmanın bazı bulguları tükenmenin iç grup yanlılığını arttırdığına yönelik işaretler de sunmaktadır. Örneğin, korelasyon analizlerinde, eşitlik ve maksimum ortak kazanca ilişkin çekim skorlarının katılımcıların yorgunluk düzeyleriyle negatif ilişki içinde olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu bulgu, yorulan ve benlik kaynakları tükenen katılımcıların kontrol grubu katılımcılarına kıyasla daha az maksimum ortak kazanç ve eşitlik stratejisine yöneldiğine işaret etmesi açısından önemlidir ve benlik kaynakları tükenmesine yönelik hipotezi destekler niteliktedir. Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu katılımcıların öznel tükenmişlik algılarının puan dağıtımlarında eşitlikçi ve ayrımcı olmayan stratejilere yönelmelerinde rol oynadığını göstermiş olmasıdır: katılımcılar yorgunluk düzeyleri ve engellenmişlik yönündeki öz-bildirimleri arttıkça eşitlikçi ve ayrımcı olmayan stratejileri daha az tercih etmişlerdir. Ancak bu noktada elde edilen sonuçlar, kişilerin tercihlerinde tükenme görevine maruz kalmaktan ziyade kişilerin göreve ilişkin algılarının etkili olduğunu göstermektedir. Bu türden bir sonuç, benlik kaynakları tükenmesi etkisinin sadece görevi çaba gerektirici bulan kişilerde gerçekleştiği bulgularıyla beraber düşünüldüğünde (Dang, 2016), sonraki çalışmalarda tükenme ve kontrol grubu katılımcıları arasındaki karşılaştırmaların, kişilerin görevi tüketici bulup bulmadıklarına bakılarak

yapılmasının gruplar arası farkları ortaya koymada daha etkili olabileceği izlenimini oluşturmaktadır.

Mevcut çalışmada ayrıca, bireylerin değer yönelimlerinin öz-kontrol düzeylerindeki azalmalardan etkilenip etkilenmediği sorusuna yanıt aranmıştır. Van Berkel ve arkadaşları (2015:1207), tükenmiş katılımcıların öz-genişletim değerlerinin kontrol grubuna kıyasla daha yüksek, öz-aşkınlık değerlerinin ise daha düşük olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Pilot çalışmanın sonuçları ise, deney grubunun muhafazakârlık değer ortalamalarının, kontrol grubununkilere kıyasla daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu bulgu, benlik kaynakları tükenen kişilerin sistemi meşrulaştırma eğilimlerinin daha yüksek olduğu (Rutjens ve Loseman, 2010:241) bulgusuyla tutarlılık göstermektedir.

Ana çalışmada ise benlik kaynakları tükenmesi katılımcılarının ana değer grupları üzerindeki etkilerinin ayrıntılı olarak incelenmesi amacıyla katılımcıların ön ölçümlerdeki değer puanlarını da göz önünde bulundurulmuş, deney ve kontrol grupları arasındaki farklar karışık desenli varyans analiziyle incelenmiştir. Analiz sonuçları, hem deney ve kontrol grubu arasında hem de ön ölçüm ve son ölçümler arasında katılımcıların ana değer gruplarına ilişkin anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermiştir. Literatürde benlik kaynaklarının tükenmesinin değerler üzerindeki etkisini inceleyen tek bir çalışma (Van Berkel ve arkadaşları, 2015:1207) bulunmaktadır. Bu çalışmada, sadece deney ve kontrol grubu katılımcılarının değer gruplarının karşılaştırıldığı (Deney 4) anlaşılmaktadır. Öte yandan deney ve kontrol gruplarının değerlerinin manipülasyon öncesinde farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik bir ön ölçüm alınmamıştır. Bu nedenle her ne kadar bu grupların hiyerarşik ve eşitlikçi değerlere yönelimleri açısından anlamlı bir farklılaşma bulunmuş olsa da bu farklılaşmanın benlik kaynakları tükenmesinden kaynaklandığını söylemek için daha fazla çalışmaya ihtiyaç var gibi gözükmektedir. Ayrıca Van Berkel ve arkadaşları (2015: 1207), tükenme manipülasyonu için düşünce bastırma görevi kullanmışlardır. Benlik kaynakları tükenmesine ilişkin şüpheler ve sonuçların tekrarlanabilir olmadığına yönelik bulgular bir arada değerlendirildiğinde, benzer durumun burda da ortaya çıktığı görülmektedir. Benlik kaynakları tükenmesi etkisinin sonuçların dair net kanıya varmak için hangi görevlerin hangi koşullarda tüketici olduğuna yönelik ampirik bulguların gerekliliği (Lurquin ve Miyake, 2017: 2) elde edilen çelişkili sonuçların açıklanmasında önem taşımaktadır.

Deneysel bulgulara ilişkin yoğun tartışmalara rağmen (Lurquin ve Miyake, 2017; Friese ve arkadaşları, 2019; Inzlicht ve Friese, 2019) benlik kaynakları tükenmesi etkisi gündelik yaşamda birçok uygulama alanına sahiptir ve sosyal gerçekliğin en azından bir bölümünü iyi yansıtmaktadır. Bu bağlamda benlik kaynakları tükenmesi etkisini laboratuvar ortamındaki araştırmalardan gerçek hayata taşımak önemli görülmektedir (Inzlicht ve Friese, 2019:374). Araştırmalar, tükenmenin gündelik yaşamı da etkilediğine yönelik bulgular ortaya koymaktadır. Örneğin, Allan ve arkadaşları (2019: 318), hemşirelerle yaptıkları gözlemsel çalışmalarında mola zamanından sonra geçen süre arttıkça tükenmenin ardışık verilen kararlarda daha muhafazakâr ve daha az kaynak gerektiren bir seçimlere (hastayı başka bir sağlık uzmanına sevk etmek) yönelmeyle ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Birden fazla hedef peşinde koşan bireyler, - öz-kontrol gücündeki azalmaların hedeflerine ulaşma sürecini olumsuz etkilediğini deneyimlemektedir. Bireyler kendi hedefleri üzerinde önceliklerine göre sıralamalar yaparak öz-kontrol düzeyindeki azalmaların olası olumsuz etkilerinden kaçınabilirler. Öte yandan bu kavramın görece daha az üzerinde durulmuş yanı bu türden bir etkinin gruplar arası süreçlere yansımalarıdır. Bulgular kişilerin kendi öz-kontrol gücündeki azalmaların gruplar arası süreçleri etkilediğini, önyargıları ve de olumsuz davranışları arttırdığını göstermiştir (Örneğin, Govorun ve Payne, 2006; Muraven, 2008, Park, Glaser, Knowles, 2008; Ma, Correll, Wittenbrink, Bar-Anan, Sriam ve Nosek, 2013). Bu çalışma kapsamında ise kişilerin kendi grup üyeleri ile diğer grup üyeleri arasında seçim yapmaları istenmesi durumunda öz-kontrol gücündeki azalmaların bu seçimleri etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar klasik minimal grup çalışmalarının bulgularını doğrulamaktadır: İnsanlar bu türden bir seçim yapmaları istenmesi durumunda en minimal koşullarda -kendi yararlarına olmasa bile- kendi gruplarını seçme yanlılığı göstermektedir. Bu türden bir etki hem tükenme hem de kontrol koşullarında ortaya çıkmış ve tükenmenin iç grup yanlısı seçimleri arttırmadığı gözlenmiştir. Öte yandan ilişkisel analizler, tükenme süreci ve de kişilerin görev sonrası engellenmişlik ve yorgunluk algılarının eşitlikçi seçeneklere yönelmeleriyle negatif ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu çalışmada elde edilen bulgular kişilerin başka bir bilgiye sahip olmadığı koşullarda kendi gruplarından olduklarını hissettikleri kişileri kayırmaya eğilimli olduklarını, eşitlikçi davranma eğilimleri güçlü bile olsa kendilerini yorgun ve engellenmiş hissettiklerinde bu eğilimlerin iç grup yanlısı tercihlere doğru kaydığını göstermesi açısından önemlidir. Gündelik hayatta bu bulguların yansımaları özellikle kişiler arası seçimlerin yapıldığı,

kişilerin karar verici olduğu koşullarda önem taşımaktadır. Bu noktada ilk olarak akla işe alım süreçleri gelmektedir. Minimal koşullarda bile azalabilen eşitlikçi değerlendirmeler, özellikle kişiler için güçlü anlamı olan gruplarda daha da belirgin hale gelebilir. Kişilerin hayatlarını etkileyebilecek bir diğer önemli karar, mahkeme süreçlerindeki kararlardır. Elde edilen bulgular ve bu bulgularla ilişkili alanyazın, benlik kaynaklarının azalması koşulunda kişilerin bir diğer grup üyesini değerlendirirken kendi grup üyesine kıyasla daha az eşitlikçi davranabileceğine işaret etmektedir. Örneğin, Ghumman ve Barnes (2013) yüksek düzeyde uykusuzluğun iş adaylarını değerlendirmede gruplar arası yanlılıkla sonuçlandığına yönelik bulgular elde etmişlerdir.

Bu bağlamda SBK araştırmacılarının ele aldığı kurumsal ayrımcılık ve bireysel ayrımcılık (Pratto ve arkadaşları, 2006: 276-78, Sidanius ve Pratto, 1999: 31) süreçlerinde benlik kaynakları tükenmesinin rolünün de incelenmesi önerilebilir. Bu çalışma kapsamında minimal gruplar ele alındığından gruplar arasında üstünlük söz konusu değildir. Ancak gerçek hayatta gruplar arasında hiyerarşik yapılanma söz konusudur. Karar vericiler ve yasa koyucular çoğunlukla toplumun üst grup üyelerinden oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, kurumsal hayatta art arda gelen karar verme süreçlerinde yaşanan tükenme, bireylerin güçlü olan iç grup yanlısı eğilimlerini daha fazla açığa çıkarabilir. Bu türden araştırmalar, gerek kurumsal hayatta gerekse bireysel değerlendirmelerde eşitlikçi normların bir değer olarak benimsenmesinin önemini ve de zorluğunu ortaya koyacaktır.

Araştırmada katılımcılardan kaynakları gruplar arasında paylaştırmalarını istenmesinin kendisi, kişilerin benlik kaynakları için tüketici olabilir. Bu durum deney ve kontrol grupları arasında bir fark çıkmamasına sebebiyet vermiş olabilir. Puan dağıtım matrislerinin yapısı gereği karmaşıklığı da katılımcıların bilişsel çaba göstermesini gerektirerek sonuçlara etki etmiş olabilir. Sonraki çalışmalarda iç grup yanlılığını ölçmek için daha basit puan dağıtım matrisleri ya da başka açık ve örtük gruplar arası değerlendirme araçları kullanılabilir.

Çalışmaya yönelik olası bir diğer eleştiri, çalışma sonrasında katılımcıya verileceği söylenen ödüllerin tükenmenin etkisini ortadan kaldırabileceğidir. Boucher ve Kofos (2012: 804), yaptıkları iki deneysel çalışmada, para düşüncesinin benlik kaynakları tükenmesi etkisini ortadan kaldırabildiğine, bir diğer deyişle önceki öz-kontrol çabalarının, sonraki öz-kontrol performansına olumsuz etkisini engelleyebildiğine yönelik bulgular elde etmişlerdir. Bu çalışmada, puan dağıtımını yeterince önemli hale getirebilmek için katılımcılara ödül

verileceği söylenmiştir. Bu durum katılımcılar için bir motivasyon oluşturarak benlik kaynakları tükenmesi manipülasyonun zayıflamasına sebebiyet vermiş olabilir. Ayrıca ödülün varlığı minimal grup paradigması sonuçlarının açıklanmasında öne sürülen karşılıklı bağımlılık (*interdependence or reciprocation*) süreçlerinin tetiklenmesine sebebiyet vermiş olabilir. Temel olarak karşılıklı bağımlılık hipotezi, minimal grup paradigması çalışmalarında katılımcıların iç grup yanlısı dağıtımlarının pozitif sosyal kimlik edinme arzusundan ziyade, onların kendi grubuna ödül verirlerse, kendi grubunun da onlara ödül vereceğine yönelik bir beklentiye sahip olduğunu ileri sürmektedir (Karp, Jin, Yamagishi, Shinotsuka, 1993:231; Gaertner ve Insko, 2000: 77). Sonraki çalışmalarda ödülün olmadığı bir deneysel koşul da eklenerek ödülün ve de karşılıklı bağımlılık süreçlerinin olası etkileri de incelenebilir.

Bireylerin benlik kaynakları süreçlerine etki edebilecek unsurlardan bir diğeri katılımcıların duygudurumları ve genel yorgunluk düzeyleridir (Hagger ve arkadaşları, 2010:495). Bu çalışmada katılımcıların sınav döneminde veri toplanmamasına dikkat edilmişse de duygudurumları ve yorgunluk düzeyleri kontrol edilmemiştir. Sonraki araştırmalarda kişilerin olumsuz duygudurumda olup olmadıkları ya da gündelik hayatlarında ya da deneye gelmeden hemen önce kendilerine yoracak bir aktivite bulunup bulunmadıkları kontrol edilebilir.

Kimi araştırmacılar bireylerin benlik kaynakları tükenmesine ilişkin inançların rolünün de incelenmesi önermektedir. Job ve arkadaşları (2010:1686) benlik kaynakları tükenmesi etkisinde, bireylerin öz-kontrol kaynaklarının sınırlı olup olmadığına ilişkin inançlarının önemli rol oynadığını ortaya koymuşlardır. Söz konusu çalışmanın sonuçları öz-kontrol kaynaklarının sınırsız olduğuna inanan bireylerin öz-kontrol görevi sonrasında benlik kaynaklarının tükenmediğini ortaya koymuştur. Araştırmacılar, deneysel çalışmalarında, sadece öz-kontrol gücünün sınırlı bir kaynağa dayalı olduğu görüşüne maruz bırakılan katılımcıların öz-kontrol kaynaklarının önceki öz-kontrol performansından olumsuz etkilendiğini göstermişlerdir. Bu türden bir etki, öz-kontrolün sınırsız bir kaynağa sahip olduğu görüşüne maruz kalan katılımcılarda ortaya çıkmamıştır. Bu çalışma, kişilerin ancak kendi kaynaklarının sınırlı olduğuna inandıkları durumlarda önceki öz-kontrol performanslarından olumsuz yönde etkileneceği sonucuna işaret etmektedir. Ayrıca kültürler arasındaki farkı incelemeye çalışan Savani ve Job (2017:589) da benzer türden bir etkiyi göstermektedir. Bu tez çalışması kapsamında da kişilerin kendilerini ne kadar yorgun

ve engellenmiş hissettiklerine yönelik algılarının, öz-kontrol kaynaklarının sınırlı bir kaynağa dayalı olduğu görüşüyle bağlantılı olabileceği düşünülmektedir. Sonraki çalışmalarda bireylerin öznel tükenmişlik algılarında bireylerin öz-kontrol gücüne yönelik inançlarının rolü incelenerek bu görüşün doğruluğu test edilebilir. Bilindiği kadarıyla ülkemizde bireylerin benlik kaynaklarının sınırlılığına ilişkin inançlar incelenmemiştir. İleriki çalışmalarda bireylerin kendi öz-kontrol süreçlerinin sınırlı olup olmadığına ilişkin inançları ve bu inançların gruplar arası davranışlara etkileri ele alınabilir.

Bu çalışmada laboratuvar ortamında oluşturulmuş grupların gruplar arası kaynak bölüştürme görevindeki davranışları ölçülmüştür. Bu gruptaki bireyler birbirini tanımamakta ve sonrası için birlikte olmaları da bir önem taşımamaktadır. Gerçek dünyada ise gruplar çoğu zaman birey için daha fazla anlam taşımakta ve daha çok etkilemektedir. Bu nedenle bireyin öz-kontrol kaynaklarındaki azalma, gündelik hayattaki gruplar arası seçimlerini daha çok etkileyebilir. Sonraki çalışmalarda benlik kaynakları tükenmesinin kişilerin gerçek hayatta ait oldukları ve olmadıkları gruplarda puan ya da ödül dağıtımlarını nasıl etkilediği incelenebilir.

Son olarak, benlik kaynakları tükenmesi etkisine ve tekrarlanabilirliğine yönelik şüpheler dikkate alındığında, bu etkiyi temel alan çalışmaların önceden kayıtlı olması ve de verilerinin paylaşılması önerilmektedir (Inzlicht ve Friese, 2019: 373). Bu bağlamda sonraki çalışmalarda araştırma planının önceden kaydedilmesi ve verilerin paylaşılması benlik kaynakları tükenmesi etkisine dair ortak ve net bulgular oluşturmak adına alanyazına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

AARTS, Henk, Ap DIJKSTERHUIS, "The Silence of the Library: Environment, Situational Norm, and Social Behavior", *Journal of Personality and Social psychology* 84.1, 2003, ss. 18.

ABRAMS, Dominic, Michael A. HOGG, eds. "*Social Identity and Social Cognition*" Oxford: Blackwell, 1999.

AUGOUSTINOS, Martha, Iain WALKER, Ngaire DONAGHUE, "*Social Cognition: An Integrated Introduction"*, Sage, 2014.

AMICHAI-HAMBURGER Yair, "Internet Minimal Group Paradigm" *Cyberpsychology & Behavior,* 8(2), 2005, ss. 140-142.

AMIOT, Catherine E., Richard Y. BOURHIS, "Discrimination Between Dominant And Subordinate Groups: The Positive–Negative Asymmetry Effect And Normative Processes", *British Journal of Social Psychology*, 44, 2005, ss. 289-308.

AMIOT, Catherine E., ve Richard Y. BOURHIS, "Discrimination and The Positive-Negative Asymmetry Effect: Ideological and Normative Processes" *Personality and Social Psychology Bulletin* 29.5 , 2003, ss. 597-608.

ALLAN Julia, Derek W. JOHNSTON, Daniel J. H. POWELL, Barbara FARQUHARSON, Martyn JONES, George LECKIE, Marie JOHNSTON, "Clinical Decisions and Time Since Rest Break: An Analysis of Decision Fatigue in Nurses". *Health Psychology, 38*(4), 2019, 318–324. https://doi.org/10.1037/hea0000725

ARKONAÇ, Sibel A, "*Gruplar Arası İlişkiler ve Sosyal Kimlik Teorisi",* Alfa Yayınları, 1999, İstanbul.

BARGH, John A. "*The Four Horsemen of Automaticity: Intention, Awareness, Efficiency, and Control as Separate Issues*". 1994, ss. 1040.

BAUMEISTER Roy F., Ellen BRATSLAVSKY, Mark MURAVEN, Dianne M. TICE, "Ego Depletion: Is The Active Self a Limited Resource", *Journal of Personality and Social Psychology*, 74 (5), 1998, ss. 1252-1265.

BAUMEISTER Roy F., Kathleen D. VOHS "Self-Regulation and The Executive Function Of The Self", *Handbook Of Self And Identity,* Ed. Mark R. Leary, & June Price Tangney , 2nd Ed., New York, NY: Guilford Press, 2002, ss. 180-197.

BAUMEISTER Roy F., Kathleen D. VOHS, Dianne M. TICE, “The Strength Model of Self-Control” *Current Directions in Psychological Science,* 16 (6), 2007, ss. 351-355.

BAUMEISTER, Roy F., and Kathleen D. VOHS. "Misguided Effort with Elusive Implications." *Perspectives on Psychological Science* 11.4, 2016, ss. 574-575.

BILLIG, Michael, Henri TAJFEL. "Social Categorization and Similarity in Intergroup Behaviour." *European Journal of Social Psychology* 3.1, 1973, ss. 27-52.

BOUCHER, Helen C., Monthe N. KOFOS, “ The Idea of Money Counteracts Ego Depletion Effects”, *Journal of Experimental Social Psychology*, 48, 2012, ss. 804-810.

BOURHIS, Richard Y., Itesh SACHDEV, Andre GAGNON, “Intergroup Research with Tajfel Matrices: Methodogical Notes”, *The Social Psychology Of Prejudice: The Ontario Symposium, Ed.* M. P. Zanna & J. M. Olson, *Vol*.7, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1994, ss.209-232.

BREWER, Marrilyn. B., N. MILLER, "*Intergroup Relations* (Buckingham, Open University Press).", 1996.

CARR, Priyanka B., Claude M. STEELE. "Stereotype Threat Affects Financial Decision Making" , *Psychological Science* 21.10, 2010, ss. 1411-1416.

CARTER, Evan C., Michael E. MCCULLOUGH. "Is Ego Depletion Too Incredible? Evidence for the Overestimation of the Depletion Effect", *Behavioral and Brain Sciences* 36.6, 2013, ss. 683.

CARTER, Evan C., Lilly M. KOFLER, Daniel E. FORSTER, Michael E. MCCULLOUGH, “A Series of Meta-Analytic Tests of the Depletion Effect: Self-Control Does Not Seem to Rely on a Limited Resource”, *Journal of Experimental Psychology: General* 144, 4 , 2015, ss. 796.

CIAROCCO, Natalie J., Kristin L. SOMMER, Roy F. BAUMEISTER. "Ostracism and Ego Depletion: The Strains of Silence." *Personality and Social Psychology Bulletin* 27.9, 2001, ss. 1156-1163.

COHRS, J. Christopher, Barbara MOSCHNER, Jürgen MAES, Sven KIELMAN, "The Motivational Bases of Right-Wing Authoritarianism and Social Dominance Orientation: Relations to Values and Attitudes in the Aftermath of September 11, 2001", *Personality and Social Psychology Bulletin* 31.10, 2005, ss. 1425-1434.

CORRELL, Joshua, Bernadette PARK, Charles M. JUDD, Berndt WITTENBRINK, "The Police Officer's Dilemma: Using Ethnicity To Disambiguate Potentially Threatening Individuals", *Journal of Personality & Social Psychology*, 83, 2003, ss. 1314–1329.

COŞKAN, Canan, "*The Effects of Self-Control and Social Influence on Academic Dishonesty: An Experimental and Correlational Investigation*" , Unpublished master's thesis, Ankara: Middle East Technical University, 2010.

CUNNINGHAM, Michael R., Roy F. BAUMEISTER. "How to Make Nothing out of Something: Analyses of the Impact of Study Sampling and Statistical Interpretation in Misleading Meta-analytic Conclusions", *Frontiers in Psychology* 7, 2016, ss. 1639.

ÇİFFİLİZ KINAY, Gonca, "*Bilişsel, Duygusal, Dürtüsel ve Sosyal Alanlardaki Benlik Kontrolünün Benlik Kaynaklarının Tüketilmesi Üzerindeki Etkileri*", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2015.

DANG, Junhua. "Commentary: A Multilab Preregistered Replication of the Ego-Depletion Effect." *Frontiers in Psychology* 7, 2016, ss. 1155.

DANG, Junhua, Ying LIU, Xiaoping LIU, Lihua MAO, "The Ego Could Be Depleted, Providing Initial Exertion Is Depleting", *Social Psychology*, 48(4), 2017, ss. 242–24.

DANG, Junhua, "An Updated Meta-Analysis of The Ego Depletion Effect", *Psychological Research*, 82, 4, 2018, ss.645-651.

DANG, Junhua, ve diğerleri, "Multi-Lab Replication Reveals a Small But Significant Ego Depletion Effect", 2019.

DANG, Junhua, ve diğerleri, "A multilab replication of the ego depletion effect." *Social Psychological and Personality Science* 12.1, 2021, ss. 14-24.

DEWALL, C. Nathan, Roy F. BAUMEISTER, Matthew T. GAILLIOT, Jon K. MANER, "Depletion Makes The Heart Grow Less Helpful: Helping As A Function Of Self-Regulatory Energy And Genetic Relatedness", *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34, 2008, ss. 1653–1662.

DEBONO, Amber, Dikla SHMUELI, Mark MURAVEN, "Rude and Inappropriate: The Role of Self-Control in Following Social Norms", *Personality and Social Psychology Bulletin* 37.1, 2011, ss. 136-146.

DIEHL, Michael, "The Minimal Group Paradigm: Theoretical Explanations and Empirical Findings." *European Review of Social Psychology* 1.1, 1990, ss. 263-292.

DORRIS, Derek C., David A. POWER, Emily KENEFICK "Investigating the Effects of Ego Depletion on Physical Exercise Routines of Athletes", *Psychology of Sport and Exercise*, *13*:2, 2012, ss. 118-125.

DUCKITT, John. "A Dual-Process Cognitive-Motivational Theory of Ideology and Prejudice", *Advances in Experimental Social Psychology*,33. Academic Press, 2001, ss. 41-113.

DUCKITT, John, "Differential Effects of Right Wing Authoritarianism and Social Dominance Orientation on Outgroup Attitudes and Their Mediation by Threat from and Competitiveness to Outgroups", *Personality and Social Psychology Bulletin,* 32.5, 2006, ss. 684-696.

DUMMEL, Sebastian, Jan RUMMEL, " Effects of Ego-Depletion on Choice Behaviour in a Multi-Attribute Decision Task", *Journal of Cognitive Psychology*, *28*(3),2016, ss. 374-383.

DUNHAM, Yarrow, Andrew Scott BARON, Susan CAREY, "Consequences of 'Minimal' Group Affiliations in Children", *Child Development*, 82 (3), 2011, ss. 793-811, doi:10.1111/j.1467-8624.2011.01577.x.

DUNTON, Bridget C., Russell H. FAZIO, "An Individual Difference Measure of Motivation to Control Prejudiced Reactions", *Personality and Social Psychology Bulletin,* 23 (3), 1997, ss. 316-326.

EGAN, Patrick M., Edward R. HIRT, "Flipping The Switch: Power, Social Dominance, And Expectancies Of Mental Energy Change*" Personality and Social Psychology Bulletin* , 41(3), 2015, ss. 336 –350.

ENGLERT, Chris. "Ego Depletion in Sports: Highlighting the Importance of Self-Control Strength for High-Level Sport Performance", *Current Opinion in Psychology* 16, 2017, ss. 1-5.

EVANS, Jonathan St BT. "In Two Minds: Dual-Process Accounts of reasoning." *Trends in Cognitive Sciences* 7.10, 2003, ss. 454-459.

FALK, Carl, Steven HEINE, Kosuke TAKEMURA, "Cultural Variation in the Minimal Group Effect", *Journal of Cross-Cultural Psychology,* 45 (2), 2014, ss. 265 –281.

FEATHER, Norman T., ve Ian R. MCKEE, "Values, Right-Wing Authoritarianism, Social Dominance Orientation, and Ambivalent Attitudes Toward Women", *Journal of Applied Social Psychology* 42.10 , 2012, ss. 2479-2504.

FORGAS, Joseph P., Klaus FIEDLER, "Us and Them: Mood Effects on Intergroup Discrimination", *Journal of Personality and Social Psychology* 70.1 (1996), ss. 28.

FREDERICK, Shane. "Cognitive reflection and decision making." *Journal of Economic perspectives* 19.4, 2005, ss. 25-42.

FRIESE, Malte ve Michaela WÄNKE, "Personal Prayer Buffers Self-Control Depletion", *Journal of Experimental Social Psychology*, 51, 2014, ss. 56-59.

FRIESE, Malte, David LOSCHELDER, Karolin GIESELER, Julius FRANKENBACH, Mıchael INZLICHT "Is ego depletion real? An analysis of arguments" *Personality and Social Psychology Review*, *23*(2), 2019, ss. 107-131.

GAERTNER Lowell, Chester A. INSKO, "Intergroup Discrimination in the Minimal Group Paradigm: Categorization, Reciprocation, or Fear?", *Journal of Personality- and Social Psychology*, 79, 1, 2000, ss. 77-94.

GAERTNER Lowell, Chester A. INSKO, " On the Measurement of Social Orientations in the Minimal Group Paradigm: Norms as Moderators of the Expression of Intergroup Bias", *European Journal of Social Psychology*, 31, 2001, ss. 143-154.

GAGNON, Andre, Richard Y. BOURHIS, "Discrimination In The Minimal Group Paradigm: Social Identity Or Self Interest?" *Personality and Social Psychology Bulletin,* 22(12), 1997, ss. 1289-1301.

GAILLIOT Matthew T., B. Michelle PERUCHE, E. Ashby PLANT, Roy F. BAUMEISTER, "Stereotypes And Prejudice In The Blood: Sucrose Drinks Reduce Prejudice", *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, , 2008, ss. 288-290.

GAILLIOT Matthew T., Roy F. BAUMEISTER, C. Nathan DEWALL, Jon K. MANER, E. Ashby PLANT, Dianne TICE, Lauren E. BREWER, Brandon J. SCHMEICHEL, "Self-Control Relies On Glucose As A Limited Energy Source: Willpower Is More Than A Metaphor", *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, 2007, ss. 325-336.

GAILLIOT, Matthew, Brandon J. SCHMEICHEL, Jon K., " Differentiating The Effects of Self-Control and Self-Esteem on Reactions to Mortality Salience", *Journal of Experimental Social Psychology*, 43(6), 2007, ss. 894-901.

GAILLIOT, Matthew, Brandon J. SCHMEICHEL, Roy F. BAUMEISTER, "Self-Regulatory Processes Defend Against The Threat of Death: Effects of Self-Control

Depletion and Trait Self-Control on Thoughts And Fears Of Dying", *Journal of Personality and Social Psychology*, 91(1), 2006, ss. 49.

GARDHAM, Karen, and Rupert BROWN, "Two Forms of Intergroup Discrimination With Positive and Negative Outcomes: Explaining The Positive-Negative Asymmetry Effect", *British Journal of Social Psychology* 40.1 (2001), ss 23-34.

GHUMMAN, Sonia, Christopher M. BARNES, "Sleep and Prejudice: A Resource Recovery Approach", *Journal of Applied Social Psychology*, *43(2)*, 2013, ss. 166-178.

GIGERENZER, Gerd, Daniel G. GOLDSTEIN, "Betting on One Good Reason: The Take the Best Heuristic", *Simple Heuristics that Make us Smart*. Oxford University Press, 1999. ss. 75-95.

GLASER, Jack, Eric D. KNOWLES, "Implicit Motivation to Control Prejudice", *Journal of Experimental Social Psychology* 44.1, 2008, ss. 164-172.

GORDIJN, Emestine H., Inge HINDRIKS, Willem KOOMEN, Ap DIJLSTERHUIS, Ad Van KNIPPENBERG, "Consequences of Stereotype Suppression and Internal Suppression Motivation: A Self-Regulation Approach", *Personality and Social Psychology Bulletin,* 30 (2), 2004, ss.212-224.

GOVORUN, Olesya, B. Keith PAYNE, "Ego-Depletion and Prejudice: Seperating Automatic and Controlled Components", *Social Cognition,* 24 (2), 2006, ss. 111-136.

GRIEVE, Paul G., Michael A. HOGG., "Subjective Uncertainty and Intergroup Discrimination in The Minimal Group Situation", *Personality and Social Psychology Bulletin* 25.8 ,1999, ss. 926-940.

GUINOTE, Ana, "Power Affects Basic Cognition: Increased Attentional Inhibition And Flexibility ", *Journal of Experimental Social Psychology* 43.5, 2007, ss. 685-697.

HAGGER, Martin, Chantelle WOOD, Chris STIFF, Nikos L. D. CHATZISARANTIS, "Ego Depletion and The Strength Model of Self-Control: A Meta-Analysis" *Psychological Bulletin,* 136(4), 2010, ss. 495–525.

HAGGER, Martin S., Nikos LD CHATZISARANTIS, "It is premature to regard the ego-depletion effect as "Too Incredible"." *Frontiers in Psychology* 5, 2014, ss. 298.

HAGGER Martin S., ve ark. "A multilab preregistered replication of the ego-depletion effect." *Perspectives on Psychological Science* 11.4, 2016, ss. 546-573.

HALALI, Eliran, Yoella BEREBY-MEYER, Axel OCKENFELS, “Is It All About Self? The Effect of Self- Control Depletion on Ultimatum Game Proposers”, *Frontiers in Human Neuroscience,* 7, 2013, ss. 240.

HARMON-JONES Eddie, Jeff GREENBERG, Sheldon SOLOMON, Linda SIMON, "The Effects of Mortality Salience on Intergroup Bias Between Minimal Groups", *European Journal of Social Psychology,* 26, 4, 1996, ss. 677-681.

HEAVEN, Patrick CL, ve John R. CONNORS, "A note on the Value Correlates of Social Dominance Orientation and Right-Wing Authoritarianism." *Personality and Individual Differences*, 31.6 2001, ss. 925-930.

HELVACI, Elif, "*The Impact of Perceived Parental Control on Internalization and Ego-Depletion*." Unpublished Master Thesis, Ankara: ODTÜ, 2010.

HERTEL, Guido, & Norbert L. KERR, “Priming In-Group Favoritism: The Impact of Normative Scripts in the Minimal Group Paradigm”, *Journal of Exprimental Social Psychology,* 2001, ss.316-324.

HODSON, Gordon, John F. DOVIDIO, Victoria M. ESSES, "Ingroup Identification as A Moderator Of Positive–Negative Asymmetry in Social Discrimination", *European Journal of Social Psychology* 33.2 (2003), ss. 215-233.

HOGG, Michael A., “Subjective Uncertainty Reduction Through Self-Categorization: A Motivational Theory of Social Identity Processes” *European Review of Social Psychology* 11.1, 2000, ss. 223-255.

HOGG, Michael A., and Scott A. REID, “Social Identity, Self-Categorization, and the Communication of Group Norms ”, *Communication Theory* 16.1, 2006, ss. 7-30.

HOGG, Michael A., Dominic ABRAMS, Sabine OTTEN, Steve HINKLE, “The Social Identity Perspective: Intergroup Relations, Self-Conception, and Small Groups”, *Small Group Research*, 35.3, 2004, ss. 246-276.

HOGG, Michael A., Graham M. VAUGHAN, “ *Sosyal Psikoloji*” (Çev. Emre Çetin ve İbrahim Yıldız). (2. Baskı), Ankara: Ütopya Yayınevi, 2011.

HORNSEY, Matthew J., “Social Identity Theory and Self-Categorization Theory: A Historical Review”, *Social and Personality Psychology Compass*, 2.1, 2004, ss. 204-222.

INZLICHT, Michael, Sonia K. KANG, “Stereotype Threat Spillover: How Coping With Threats to Social İdentity Affects Aggression, Eating, Decision Making, and Attention", *Journal of Personality and Social Psychology* 99.3, 2010, ss. 467.

INZLICHT, Michael, Linda MCKAY, and Joshua ARONSON, “Stigma as Ego Depletion: How Being The Target of Prejudice Affects Self-Control”, *Psychological Science* 17.3, 2006, ss. 262-269.

INZLICHT, Michael, Will GERVAIS, Elliot BERKMAN, “Bias-Correction Techniques alone Cannot Determine Whether Ego Depletion is Different From Zero: Commentary on Carter, Kofler, Forster, & McCullough, 2015”, 2015, ss. 1-20.

INZLICHT, Michael, Malte FRIESE, “The Past, Present, and Future of Ego Depletion”, *Social Psychology,* 2019, ss. 107-131.

INZLICHT, Michael, Brandon J. SCHMEICHEL, C. Neil MACRAE, “Why Self-Control Seems (but may not be) Limited”, *Trends in Cognitive Sciences* 18.3, 2014, ss. 127-133.

JANNECK Monique, Petra Saskia BAYERL, Jana- Eva DIETEL**, “**The Minimal Group Paradigm in Virtual Teams”, *European Journal of Social Psychology,* 33, 2013, ss. 457-476.

JOB, Veronika, Carol S. DWECK, Gregory M. WALTON, "Ego Depletion—Is it All in Your Head? Implicit Theories About Willpower Affect Self-Regulation”, *Psychological Science* , 21, 11, 2010, ss. 1686-1693.

KARAÇANTA, Hatice, *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Baskınlık Yönelimi Ve Başka Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi, 2002.

KARP, David, Nobuhito JIN, Toshio YAMAGISHI, Hiromi SHINOTSUKA, “Raising the Minimum in the Minimal Group Paradigm”, *The Japanese Journal of Experimental Social Psychology*, 32,3, 1993, ss. 231-240.

KELLEY, Harold H, "Salience of Membership and Resistance to Change of Group-Anchored Attitudes", *Human Relations* 8.3, 1955, ss. 275-289.

KIM, Junha, Sujin LEE, Tuvana RUA, “Feeling Depleted and Powerless: The Construal-Level Mechanism”, *Personality and Social Psychology Bulletin,* 41.4, 2015, ss. 599-609.

KUŞDIL, M. Ersin, Selinay ÇAĞLAR AKOĞLU, "Relationships Among Social Dominance Orientation, Social Axioms, and Values", *Social Behavior and Personality: An International Journal,* 42.8, 2014, ss. 1395-1407.

KUŞDIL, M. Ersin, and Çiğdem KAĞITÇIBAŞI, "Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı", *Türk Psikoloji Dergisi*, 2000.

LEMYRE, Louise, Philip M. SMITH , "Intergroup Discrimination and Self-Esteem in the Minimal Group Paradigm", *Journal of Personality and Social Psychology*, 49 (3), 1985, ss. 660-670.

LURQUIN, John H., Akira MIYAKE, "Challenges to Ego-Depletion Research go Beyond the Replication Crisis: A Need for Tackling the Conceptual Crisis." *Frontiers in Psychology* 8, 2017, ss. 568.

MA, Debbie S., Joshua CORRELL, Bernd WITTENBRINK, Yoav BAR-ANAN, N. SRİRAM, Brian A. NOSEK, "When Fatigue Turns Deadly: The Association Between Fatigue and Racial Bias in The Decision to Shoot", *Basic and Applied Social Psychology*, 35:6, 2013, ss. 515-524, DOI: 10.1080/01973533.2013.840630.

MISCHEL, Walter, Ebbe B. EBBESEN, Antonette Raskoff ZEISS, "Cognitive and Attentional Mechanisms in Delay Gratification", *Journal of Personality and Social Psychology,* 21 (2), ss. 204-218.

MISCHEL, Walter, Yuichi SHODA, Philips K. PEAKE, "The nature of adolescent competencies predicted by preschool delay of gratification", *Journal of Personality and Social Psychology*, *54*(4), 1988, 54:4,ss. 687.

MOGHADDAM, Fathali M., Peter STRINGER, "Trivial and Important Criteria for Social Categorization in the Minimal Group Paradigm", *The Journal of Social Psychology,* 126 (3), 2001, ss. 345-354.

MOLLER, Arlen. C; Edward L. DECI, Richard M. RYAN, "Choice and ego-depletion: The Moderating Role of Autonomy", *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2006, *32*: 8, ss. 1024-1036.

MONTALAN Benoit, Thierry LELARD, Olivier GODEFROY, Harold MOURAS, "Behavioral Investigation of the Influence of Social Categorization on Empathy for Pain: A Minimal Group Paradigm Study", *Frontiers in Psychology,* 3, 2012, ss. 1-5.

MOSCATELLI, Silvia Monica RUBINI, "The Impact of Group Entitativity on Negative Outcome Allocations", *The Journal of Social Psychology* 153.2 (2013), ss 149-160.

MULLIN, Barbara-Ann, Michael A. HOGG, "Dimensions of Subjective Uncertainty in Social Identification and Minimal Intergroup Discrimination", *British Journal of Social Psychology* 37.3, 1998, ss. 345-365.

MURAVEN, Mark, "Prejudice as Self-Control Failure", *Journal of Applied Social Psychology, 38*:6, 2008, ss. 314-333.

MURAVEN, Mark, Roy, F. BAUMEISTER, "Self-Regulation and Depletion of Limited Resources: Does Self-Control Resemble a Muscle?", *Psychological Bulletin*, 126:2, 2008, ss. 247.

MURAVEN, Mark, Elisaveta SLESSAREVA, "Mechanisms of Self-Control Failure: Motivation and Limited Resources", *Personality and Social Psychology Bulletin* 29.7, 2003, ss. 894-906.

MURAVEN, Mark, Dianne M. TICE, Roy F. BAUMEISTER, "Self-Control as a Limited Resource: Regulatory Depletion Patterns", *Journal of Personality and Social Psychology* 74.3, 1998, ss. 774.

MURPHY, Mary C., Jennifer A. RICHESON, J. Nicole SHELTON, Michelle L. RHEINSCHMIDT and Hillary B. BERGSIEKER, "Cognitive costs of contemporary prejudice", *Group Processes & Intergroup Relations* 16.5, 2013, ss. 560-571.

MUTEZO Melody Eileen, "*Exploring the Value of Realistic Conflict Theory and Social Identity Theory for Understanding In-group Giving in the Minimal Group Paradigm",* Unpublished Master Thesis, University of Kwa-Zulu Natal, South Africa, 2017.

OAKES, Penelope J., John C. TURNER, S. Alexander HASLAM, "Perceiving People as Group Members: The Role of Fit in the Salience of Social Categorizations", *British Journal of Social Psychology* 30.2, 1991, ss. 125-144.

OTTEN Sabine, Gordon B.MOSKOWITZ, "Evidence for Implicit Evaluative In-Group Bias: Affect-Biased Spontaneous Trait Inference in a Minimal Group Paradigm", *Journal of Experimental Social Psychology*, 36, 2000, ss. 77–89.

OTTEN Sabine, "The Minimal Group Paradigm and Its Maximal Impact in Research on Social Categorization, *Current Opinions in Psychology,* 11, 85-89.

OTTEN Sabine, Dirk WENTURA, "About the Impact of Automaticity in the Minimal Group Paradigm: Evidence from Affective Priming Tasks", *European Journal of Social Psychology*, 1999, ss. 1049-1071.

OTTEN, Sabine, Amélie MUMMENDEY, Mathias BLANZ, "Intergroup Discrimination in Positive and Negative Outcome Allocations: Impact of Stimulus Valence, Relative Group Status, And Relative Group Size", *Personality and Social Psychology Bulletin,* 22.6, 1996, ss. 568-581.

PAYNE, B. Keith, "Prejudice and Perception: The Role of Automatic and Controlled Processes in Misperceiving a Weapon", *Journal of Personality and Social Psychology*, 81.2, 2001, ss. 181-192.

PARK, Sang Hee, Jack GLASER, Eric D. KNOWLES, "Implicit Motivation to Control Prejudice Moderates The Effect of Cognitive Depletion on Unintended Discrimination", *Social Cognition*, *26*(4), 2008, ss. 401-419.

PECHAR Emily, Rachel KRANTON, "Moderators of Intergroup Discrimination in the Minimal Group Paradigm: A Meta-Analysis", *Work Paper, Duke University, Durham*, 2018.

PERREAULT, Stephane, Richard Y. BOURHIS, "Ethnocentrism, Social Identification, and Discrimination", *Personality and Social Psychology Bulletin* 25.1, 1999, ss. 92-103.

PETERSEN Lars-Eric, Hartmut BLANK, "Ingroup Bias in the Minimal Group Paradigm Shown by Three-Person Groups with High or Low State Self-esteem" *European Journal of Social Psychology* 33(2), 2003, ss. 149-162.

PETERSEN, Lars-Eric, Hartmut BLANK, "Ingroup Bias in The Minimal Group Paradigm Shown By Three-Person Groups With High Or Low State Self-Esteem", *European Journal of Social Psychology*, 33, 2003, 149-162.

PINTER Brad, Anthony G. GREENWALD, "A Comparison of Minimal Group Induction Procedures", *Group Processes & Intergroup Relations*, 14(1), 2011, ss. 81–98.

PLATOW, Michael J., Charles G. MCCLINTOCK, Wim B. G. LIEBRAND, "Predicting Intergroup Fairness And Ingroup Bias in The Minimal Group Paradigm", *European Journal of Social Psychology*, 20, 1990, ss. 221-239.

POHL, Rüdiger, F., Edgar ERDFELDER, Benjamin E. HILBIG, Lisa LIEBKE, Dagmar, STAHLBERG, "Effort reduction after self-control depletion: The role of cognitive resources in use of simple heuristics" *Journal of Cognitive Psychology, 25:3,* 2013, *ss.* 267-276.

PRATTO, Felicia, Jim SIDANIUS, Shana LEVIN, "Social Dominance Theory and The Dynamics Of Intergroup Relations: Taking Stock And Looking Forward", *European*

Review of Social Psychology, 17(1), 2006, ss. 271-320, DOI: 10.1080/10463280601055772.

RABBIE, J. M., G. WILKENS., "Inter-group competition and its effect on intra-and intergroup relationships", *Unpublished report, University of Utrecht*, 1968.

RABBIE, Jacob M., Murray HORWITZ. "Arousal of ingroup-outgroup bias by a chance win or loss." *Journal of Personality and Social Psychology* 13.3, 1969, ss. 269.

REYNOLDS, Katherine J., John C. TURNER, S. Alexander HASLAM, Michelle K. RYAN, Boris BIZUMIC, Emina SUBASIC, "Does Personality Explain In-Group Identification and Discrimination? Evidence From The Minimal Group Paradigm" , *British Journal of Social Psychology* , (46), 2010, ss. 517–539.

RICHESON Jennifer A., J. Nicole SHELTON, "When Prejudice Does Not Pay: Effects Of Interracial Contact on Executive Function", *Psychological Science*, 14 (3), 2003, 287-290.

RICHESON Jennifer A., Sophie TRAWALTER, "Why Do Interracial Interactions Impair Executive Function? A Resource Depletion Account" *Journal of Personality and Social Psychology,* 88 (6), 2005 ss. 934-947.

RUBINI Monica, Silvia MOSCATELLI, Augusto PALMONARI, "Increasing Group Entitativity: Linguistic Intergroup Discrimination in the Minimal Group Paradigm", *Group Processes & Intergroup Relations,* 10(2), 2007, ss. 280–296.

RUTJENS, Bastian T., Annemarie LOSEMAN, "The Society-Supporting Self: System Justification and Cultural Worldview Defense as Different Forms of Self-Regulation", *Group Processes & Intergroup Relations,* 13(2), 2010, ss. 241–250.

SACHDEV Itesh, Richard Y. BOURHIS, "Power And Status Differentials in Minority And Majority Group Relations" , *European Journal of Social Psychology*, 21, 1991, ss. 1-24.

SAVANI, Krishna, Veronika JOB, "Reverse Ego-Depletion: Acts of Self-Control Can İmprove Subsequent Performance in Indian Cultural Contexts", *Journal of Personality and Social Psychology*, 113, 4, 2017, ss. 589.

SCHWARTZ, Shalom H., "Universals In The Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries" , *Advances in Experimental Social Psychology,* 25, 1992, ss. 1-65.

SCHWARTZ, Shalom H., "Are There Universal Aspects in The Structure and Contents of Human Values?", *Journal of Social Issues* , 50.4 , 1994, ss. 19-45.

SCHWARTZ, Shalom H., "Basic Human Values: An Overview", *Recuperado de http://www. yourmorals. org/schwartz,* 2006.

SCHWARTZ, Shalom H. "Value orientations. European Social Survey Core Questionnaire Development",Chapter07.,<http://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/core_ess_questionnaire/ESS_core_questionnaire_human_values.pdf>.

SCHWARTZ, Shalom H., "Basic Human Values: Theory, Measurement, and Applications" , *Revue Française De Sociologie* 47.4, 2007.kar

SCHWARTZ, Shalom H., CIECIUCH, Jan, Michele VECCHIONE, Eldad DAVIDOV, Ronald FISCHER, BEIERLEIN, C., . . . , Mark KONTY, "Refining The Theory Of Basic Individual Values", *Journal of Personality and Social Psychology,* 103(4), 2012, ss. 663-688.

SCHWARTZ, Shalom, Wolfgang BILSKY, "Toward A Universal Psychological Structure Of Human Values." , *Journal of Personality and Social Psychology,* 53(3), 1987, ss. 550-562.

SEELEY, Elizabeth A., Wendi L. GARDNER, "The "selfless" and self-regulation: The role of chronic other-orientation in averting self-regulatory depletion", *Self and Identity* 2, 2 , 2003, ss. 103-117.

SIDANIUS Jim, Felicia PRATTO, "*Social Dominance: An Intergroup Theory of Social Hirearchy and Oppression*" New York, NY, US, 1999, Cambridge University Press.

SIDANIUS Jim, Felicia PRATTO, Michael MITCHELL, "In-Group Identification, Social Dominance Orientation, And Differential Intergroup Social Allocation", *The Journal of Social Psychology,* 134 (2), 1994, ss.151.

SINDIC, Denis, Susan CONDOR, "Social Identity Theory and Self-Categorisation Theory", *The Palgrave Handbook of Global Political Psychology*. Palgrave Macmillan, London, 2014, ss. 39-54.

SMITH, Laura GE, Tom POSTMES, "Intra-Group Interaction and The Development of Norms Which Promote Inter-Group Hostility", *European Journal of Social Psychology* 39.1, 2009, ss. 130-144.

SPENCER, Steven J., Christine LOGEL, Paul G. DAVIES, "Stereotype Threat", *Annual Review of Psychology,* 67, 2016, ss. 415-437.

STANOVICH, Keith E., Richard F. WEST, " Individual differences in reasoning: Implications for the rationality debate?", *Behavioral and Brain Sciences* 23.5, 2000, ss. 645-665.

STEELE, Claude M., Joshua ARONSON, "Stereotype Threat and The Intellectual Test Performance of African Americans", *Journal of Personality and Social Psychology* 69.5, 1995, ss. 797.

STROOP, John Ridley , "Studies of Interference in Serial Verbal Reactions", *Journal Of Experimental Psychology*, 18(6), 1935, s. 643.

TAJFEL, Henri, John TURNER. "The Social Identity Theory of Intergroup Behaviour. u: Worchel S. i Austin WG (ur.) Psychology of intergroup relations." *Chicago: Nelson Hall*, 1986, ss. 7-24.

TAJFEL, Henri, John TURNER, "An Integrative Theory of Intergroup Conflict", *The Social Psychology of Intergroup Relations*, 74, 1979 ss. 33-47.

TAJFEL, Henri, M. G. BILLIG, R. P. BUNDY, Claude FLAMENT, "Social Categorization and Intergroup Behaviour" *European Journal of Social Psychology*, 1 (2), 1971, ss. 149-178.

TAJFEL, Henri, "Some Developments in European Social Psychology", *European Journal of Social Psychology* (1972).

TUNA, Ayşe , "*Tükenen Benlik Kaynaklarına Bağlı Olarak Artan Önyargılarda İçsel Ve Dışsal Güdülenmenin Rolü*", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2019.

TURNER, John C., "Social Comparison and Social Identity: Some Prospects for Intergroup Behaviour", *European Journal Of Social Psychology* 5.1 , 1975, ss. 1-34.

TURNER, John C., M.A. HOGG, P.J. OAKES, S.D., M.S. WETHERELL, *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Basil Blackwell, 1987.

ÜZÜMÇEKER, Emir, "*Minimal Grup Durumunda İç-Grup Yanlılığı ve Adil Dağıtım Stratejilerinin Normlar, Bireysel Farklılıklar Ve Kimlik Motivasyonlarıyla İlişkisi*", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2017.

VADILLO, Miguel A., "Ego Depletion May Disappear by 2020", *Social Psychology*, 2019.

VAN BERKEL, Laura, Christian S. CRANDALL, Scott EIDELMAN, John BLANCHAR, "Hierarchy, Dominance, and Deliberation: Egalitarian Values Require Mental Effort", *Personality and Social Psychology Bulletin, 41*(9) , 2015, ss. 1207 –1222.

VOHS, Kathleen D., Ronald J. FABER, “Spent Resources: Self-Regulatory Resource Availability Affects Impulse Buying”, *Journal of Consumer Research, 33*(4), 2007, ss. 537-547.

VOHS, Kathleen D., Roy F. BAUMEISTER, Natalie J. CIAROCCO, “Self-Regulation and Self-Presentation: Regulatory Resource Depletion Impairs Impression Management And Effortful Self-Presentation Depletes Regulatory Resources." *Journal of Personality and Social Psychology* 88.4, 2005, ss. 632.

VOHS, Kathleen D., Todd F. HEATHERTON, “Self-Regulatory Failure: A Resource-Depletion Approach. *Psychological Science, 11*:3, 2000, ss. 249-254.

WIMMER, Marina C., Lenard DOME, Peter J. B. HANCOCK, Thomas WENNEKERS , “Is the Letter Cancellation Task a Suitable Index of Ego Depletion?” *Social Psychology*, 2019.

XU, Hanyi, Laurent BÈGUE, Brad J. BUSHMAN, “Too Fatigued to Care: Ego Depletion, Guilt, and Prosocial Behavior", *Journal of Experimental Social Psychology*, 48.5, 2012, ss. 1183-1186.

EKLER

ÖN ÇALIŞMA VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Sizi **Araş. Gör. Funda TURHAN** tarafından yürütülen ***"Karar verme ve seçim yapma"*** kısa başlıklı ankete dayalı bir **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Aşağıdaki bilgileri dikkatlice okumak için zaman ayırınız. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.
Bu anket çalışmasına katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama hakkına sahipsiniz. **Anketi yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır Size verilen **anket formlarındaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

Araştırma, Uludağ Üniversitesi'nde yapılacaktır. Araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin karar verme ve seçim yapma eğilimlerini saptamaktır. Bu anket, Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü doktora öğrencisi Funda TURHAN 'ın doktora tezi kapsamında hazırlanmıştır. Sizden istenen, size verilen anket kitapçığını yönergeleri dikkatlice okuyarak ve düzenli bir biçimde doldurmanızdır. Yaklaşık 180 kişiye uygulanması planlanan bu araştırma, ortalama 15 dakika sürmektedir. Anketleri cevaplandırmayı istediğiniz zaman bırakma ve araştırma sonuçları hakkında bilgi edinme hakkınız mevcuttur.

Araştırmaya katılımınız gönüllüdür. Tamamlamama hakkına sahipsiniz. Anketin doldurulmasında süre sınırlaması yoktur, ancak yanıtlamak yaklaşık 15 dakika sürmektedir.

Lütfen her soruyu dikkatlice okuyunuz ve boş bırakmamaya özen gösteriniz. Boş maddelerin olduğu anketler geçersiz sayılmaktadır. Soruların doğru veya yanlış cevabı yoktur. Sizi en iyi tanımlayan yanıtı içtenlikle vermeniz bizim için en uygun olan cevaptır.

Anketten elde edilecek bilgiler, sadece bilimsel amaçla değerlendirilecek, başka bir amaçla kullanılmayacaktır; kesinlikle hiçbir kişi veya kurumla paylaşılmayacaktır.

.Ben,…….. yukarıdaki metni okudum ve Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü tarafından yürütülen bu çalışmanın amacını, üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. Çalışma hakkında soru sorma ve tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım zaman herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu söz konusu anket çalışmasına kendi rızamla, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın *gönüllü olarak* katılmayı ve Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

Tarih:

İmza:

EK1. Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği

I. BÖLÜM

		ÇOK YANLIŞ						ÇOK DOĞRU
1)	Kim ne derse desin, bazı gruplar diğerlerinden daha değersizdir.	0	1	2	3	4	5	6
2)	Tüm gruplara yaşamda eşit şans verilmelidir.	0	1	2	3	4	5	6
3)	Bazı grupların hayatta diğerlerine göre daha fazla şansa sahip olmaları gayet doğaldır.	0	1	2	3	4	5	6
4)	Toplumda hiçbir grup baskın konumda olmamalıdır.	0	1	2	3	4	5	6
5)	Eğer belli gruplar konumlarına razı olsalardı, şimdi daha az sorunumuz olurdu.	0	1	2	3	4	5	6
6)	Belirli grupların en üstte, diğer grupların ise en altta olması belki iyi bir şeydir.	0	1	2	3	4	5	6
7)	Sosyal eşitlik arttırılmalıdır.	0	1	2	3	4	5	6
8)	Bazen diğer gruplar oldukları yerde tutulmalıdırlar.	0	1	2	3	4	5	6
9)	Eğer bütün gruplar eşit olabilseydi iyi olurdu.	0	1	2	3	4	5	6
10)	Grupların eşitliği idealimiz olmalıdır	0	1	2	3	4	5	6
11)	İstediğinizi elde etmek için bazen diğer gruplara karşı zor kullanmak gereklidir.	0	1	2	3	4	5	6
12)	Farklı grupların koşullarını eşitlemek için elimizden geleni yapmalıyız.	0	1	2	3	4	5	6
13)	Aşağı düzeydeki gruplar konumlarına razı olmalıdırlar.	0	1	2	3	4	5	6
14)	Eğer insanlara eşitlik gözeterek davransaydık, şimdi daha az sorunumuz olurdu.	0	1	2	3	4	5	6
15)	Gelirleri olabildiğince eşit hale getirmek için çaba göstermeliyiz.	0	1	2	3	4	5	6
16)	Hayatta ilerleyebilmek için bazen diğer grupları çiğneyip geçmek gereklidir.	0	1	2	3	4	5	6

EK 2. Schwartz Değerler Listesi

Aşağıda bazı kişiler kısaca tanımlanmaktadır. Lütfen her tanımı okuyun ve bu kişilerin size ne derece benzediğini ya da benzemediğini düşünün. Tanımda verilen kişinin size ne kadar benzediğini göstermek için sağdaki kutucuklardan uygun olan birini [X] ile işaretleyin.

	Bu kişi size ne kadar benziyor?					
	Bana hiç benzemiyor					Bana çok benziyor
1. Yaratıcı olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
2. Ülkesinin bütün vatandaşlarının güvenliğini tüm tehditlere karşı koruması onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
3. İyi zaman geçirmek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
4. Başka insanları üzmekten kaçınmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
5. Toplumun güçsüz ve savunmasız üyelerini korumak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
6. İnsanların onun söylediklerini yapmasını ister.	1	2	3	4	5	6
7. Dikkatleri üzerine çekmemeye çalışır.	1	2	3	4	5	6
8. Doğaya özen gösterilmesi gerektiğine çok inanır.	1	2	3	4	5	6
9. Hiç kimsenin onu asla utandırmaması onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
10. Her zaman yapacak değişik türde şeyler arar.	1	2	3	4	5	6
11. Kendisine yakın olanlara sadık olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
12. Güvenliğini tehlikeye sokabilecek her şeyden kaçınır.	1	2	3	4	5	6
13. Paranın getirebileceği güç hissine sahip olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
14. Çeşitli gruplar arasında uyumu ve barışı arttırmak için çalışır.	1	2	3	4	5	6
15. Otorite konumundaki insanların söylediklerini her zaman yapması gerektiğine inanır.	1	2	3	4	5	6
16. Hırslı olmanın önemli olduğunu düşünür.	1	2	3	4	5	6
17. Geleneksel değerleri ve inançları sürdürmek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
18. Hayatı hakkında kendi kararlarını vermek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
19. Toplumsal imajını korumak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
20. Doğal hayatı tehdit eden şeylere karşı çalışmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
21. Başkaları için sinir bozucu biri olmamanın önemli olduğunu düşünür.	1	2	3	4	5	6
22. Varlıklı olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
23. Sevdiği insanlara yardım etmek onun için çok önemlidir.	1	2	3	4	5	6
24. Kendi kanaatlerini oluşturmak ve özgün fikirlere sahip olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
25. Kişisel güvenliği onun için son derece önemlidir.	1	2	3	4	5	6

	Bu kişi size ne kadar benziyor?					
	Bana hiç benzemiyor					Bana çok benziyor
26. Heyecanlı bir hayat onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
27. Herhangi bir grupta en etkili insan olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
28. Başkaları izlemiyorken bile kurallara uymak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
29. Dünyadaki herkesin hayatta eşit fırsatlara sahip olmasının önemli olduğunu düşünür.	1	2	3	4	5	6
30. Devletin güçlü olmasını ister ki vatandaşlarını savunabilsin.	1	2	3	4	5	6
31. Hayattaki zevklerin tadını çıkarmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
32. Yakın olduğu insanların iyiliğini gözetmek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
33. Her şeyi bağımsız bir şekilde yapmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
34. Alçakgönüllü olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
35. Başkalarına ne yapacaklarını söyleyen kişi olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
36. Kendisinden farklı insanları dinlemek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
37. Çok başarılı olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
38. Ailesinin veya bir dinin geleneklerini sürdürmek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
39. Kendisi için sürekli yeni şeyler öğrenmek ve yeteneklerini geliştirmek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
40. Bütün yasalara uymak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
41. Her türden yeni deneyim edinmenin önemli olduğunu düşünür.	1	2	3	4	5	6
42. Güvenilir bir arkadaş olmak için elinden geleni yapar.	1	2	3	4	5	6
43. Yüksek statü ve güç peşinde koşar.	1	2	3	4	5	6
44. Kültürünün geleneksel uygulamalarına son derece değer verir.	1	2	3	4	5	6
45. Doğal çevreyi yok olmaktan ve kirlilikten korumak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
46. Eğlenmek için her fırsatı değerlendirir.	1	2	3	4	5	6
47. Toplumda düzen ve istikrar olması onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
48. Ailesinin ve arkadaşlarının ihtiyaçlarına her zaman cevap vermeye çalışır.	1	2	3	4	5	6
49. Yaptıklarını seçme özgürlüğü onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
50. Sahip olduklarıyla tatmin olmak ve daha fazlasını istememek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
51. İnsanların ona daima saygı ve ağırbaşlılıkla muamele etmelerini ister.	1	2	3	4	5	6
52. Her zaman ince düşünceli olmaya ve başkalarını kızdırmamaya çalışır.	1	2	3	4	5	6

	Bu kişi size ne kadar benziyor?					
	Bana hiç benzemiyor					Bana çok benziyor
53. Herkesin, tanımadığı insanların bile, adil muamele görmesini ister.	1	2	3	4	5	6
54. Güvenli bir çevrede yaşamak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
55. İnsanların onun başarılarına hayran olmasını ister.	1	2	3	4	5	6
56. Birlikte zaman geçirdiği insanların ona tamamen güvenebilmesini ister.	1	2	3	4	5	6
57. İnsanlarla aynı fikirde olmasa bile, onları anlamak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6

EK 3. Estetik Tercihler

Bu çalışma kapsamında katılımcıların estetik tercihleri ile ilgilenmekteyiz. Bu sayfada size dört adet ikişerli resim sunulmuştur.

Lütfen aşağıda yer alan ikili resimlerden en çok beğendiğinizi seçerek, yanında yer alan alana İŞARETLEYİNİZ.

Resim No		Resim No		**Seçiminiz**
Resim1		Resim2		Resim1 | Resim2
Resim3		Resim4		Resim3 | Resim4
Resim5		Resim6		Resim5 | Resim6
Resim7		Resim8		Resim7 | Resim8

EK4. Demografik Bilgi Formu

LÜTFEN AŞAĞIDAKİ SORULARI CEVAPLAYINIZ:

Yaşınız: _____

Cinsiyetiniz: Kız ____ Erkek ____

Hangi bölümde öğrencisiniz?: _____

Kaçıncı sınıftasınız? _____

Şimdiye kadar hiç psikoloji dersi aldınız mı? Eğer aldıysanız, lütfen hangi dersler olduğunu belirtiniz._____
Ödüllü Çalışmaya Katılmak İstiyorsanız, LÜTFEN İLETİŞİM BİLGİLERİNİZİ DOLDURUNUZ.

(Ödüllü Çalışmaya Katılım Zorunlu Değildir. Ancak çalışmaya katılabilmeniz, araştırmacımızın sizinle iletişim bilgileri yoluyla iletişime geçmesine bağlıdır.
Çalışmaya Katılmak İSTİYORSANIZ;

LÜTFEN AŞAĞIDAKİ BİLGİLERİ DOLDURUN.

Ad- Soyad:
Cep Telefonu:
E-mail:

EK 5. Deneysel Çalışma Veri Toplama Araçları

Merhaba,
Bu Anket, Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Ve Seçim Yapma Süreçleri Hakkında Bilgi Toplamak Amacıyla Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü Araştırmacıları Tarafından Hazırlanmıştır. Verdiğiniz Cevaplar Araştırmacı Ve Danışmanından Başka Kimse Tarafından İncelenmeyecektir.
Anket Üç Bölümden Oluşmaktadır. Şimdi Lütfen Sayfayı Çevirerek, İlk Bölümün Başındaki Açıklamayı Dikkatle Okuyunuz. Araştırmamıza Gösterdiğiniz İlgi Ve Yardımlarınız İçin Şimdiden Çok Teşekkür Ediyoruz.

Katılımcı No:
Katılımcı İsim:
Tarih:

I. BÖLÜM- Ödül Dağıtımları

Hatırlayacağınız üzere, ilk çalışmada size gösterilen resim ikililerinden bir seçim yapmanızı istemiştik. Bu seçimlerinizden yola çıkarak, çalışmadaki katılımcıları iki gruba ayırdık: Ressam Paul Klee'yi tercih edenler ile Ressam Wassily Kandisky'i tercih edenler. Bir diğer deyişle bu çalışmada yer alan katılımcılar Klee grubu üyeleri ve Kandisky grubu üyelerinden oluşmaktadır.

Siz, yaptığınız bu resim seçimleri sonrasında ……..... grubuna yerleştirildiniz. Bu aşamada sizden istenen sonraki sayfalarda sayısal olarak simgelenen ödülleri bu çalışmada belirlenen kişilere dağıtmanızdır.

.Her sayfada 1 adet matris bulunmaktadır. Bir matris, her biri iki sayıyı içeren 13 kutucuktan oluşmaktadır. Her bir matriste, bu çalışmada yer alan iki diğer kişiyi ödüllendirmeniz beklenmektedir. Örneğin aşağıda verilen matriste, kutucuklarda üst satırda yer alan sayılar Klee grubundan … kişisinin alacağı ödülü, aşağı satırda yer alan sayılar ise, Kandisky grubundan …. kişisinin alacağı ödülü ifade etmektedir. Matriste yer alan tüm kutucuklardaki ikili sayıları inceledikten sonra, sizin tercihinizi belirten bir 1 kutucuğu işaretlemeniz gerekmektedir.

Aşağıda yer alan matris örneği üzerinden örneklendirirsek, Bu matris üzerindeki ilk kutucuğu işaretlemeniz durumunda, Klee grubu üyesine 11 puan, Kandisky grubu üyesine ise 5 puan dağıtmış olacaksınız.

11
5

ee

Öte yandan kutucuğunu da seçebilirsiniz. Bu durumda, Klee grubu üyesine 15, Kandisky grubu üyesine 13 puan vermiş olacaksınız. Lütfen seçiminizi yaparken dikkatlice düşünün. 13 farklı dağıtım şeklinden birini seçebilirsiniz.

15
13

Örnek Matris:

Klee grubunun … nolu üyesi için	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Kandisky grubunun … nolu üyesi için	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23	25	27	29

Ancak, bir matris içinde yer alan kutucuklardan farklı sütunlarda olan dağıtımları seçmeniz mümkün değildir. Örneğin, üstte yer alan matris üzerinde, Klee grubu üyesine 18 puan verip, Kandisky grubu üyesine 25 puan veremezsiniz. Çünkü bu iki puan, aynı kutucuk içinde yer almamaktadır. Klee grubu üyesine 18 puan vermeniz demek, bu matris için aynı zamada Kandisky grubu üyesine 19 puan vermeniz anlamına gelmektedir.

Bu kitapçıkta yer alan her matris sayfasında, matris kutucuklarında farklı sayı kombinasyonları yer almaktadır. Bu nedenle, sayfayı değiştirdiğinizde, matris kutucuklarındaki sayıları dikkatlice inceleyin. Bu puan dağıtımlarının hiç birinde kendinize ödül veremeyeceğinizi unutmayın. Biz kitapçıkları, sizin kişisel kodunuz hiçbir sayfada yer almayacak şekilde hazırladık. Çalışma kapsamında kendinize ödül dağıtmanızı istediğimiz bir şey değildir.

Son kararınız ne olursa olsun, her bir matriste tüm seçenekleri iyice incelemiş olmanız çalışmanın sonuçları için oldukça önemlidir. Kararınızı verdikten sonra, kutucuğa bir tik işareti koyun ve aşağıda yer alan boşluklara ilgili kişilere ne kadar puan dağıttığınızı yazın.

Ödüller

Klee grubunun 122 nolu üyesi için	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7
Kandisky grubunun 169 nolu üyesi için	1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23	25

Lütfen seçtiğiniz kutucuğa ait istenilen detayları, aşağıdaki alana yazınız.

Miktar

Klee grubunun 122 nolu üyesi için _____

Kandisky grubunun 169 nolu üyesi için _____

Ödüller

Kandisky grubunun 152 nolu üyesi için	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7
Klee grubunun 179 nolu üyesi için	1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23	25

Lütfen seçtiğiniz kutucuğa ait istenilen detayları, aşağıdaki alana yazınız.

Miktar

Kandisky grubunun 152 nolu üyesi için _____

Klee grubunun 179 nolu üyesi için _____

Ödüller

Klee grubunun 158 nolu üyesi için	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7
Kandisky grubunun 189 nolu üyesi için	25	23	21	19	17	15	13	11	9	7	5	3	1

Lütfen seçtiğiniz kutucuğa ait istenilen detayları, aşağıdaki alana yazınız.

Miktar

Klee grubunun 158 nolu üyesi için _____

Kandisky grubunun 189 nolu üyesi için _____

Ödüller

Kandisky grubunun 125 nolu üyesi için	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7
Klee grubunun 119 nolu üyesi için	25	23	21	19	17	15	13	11	9	7	5	3	1

Lütfen seçtiğiniz kutucuğa ait istenilen detayları, aşağıdaki alana yazınız.

Miktar

Kandisky grubunun 125 nolu üyesi için _____

Klee grubunun 119 nolu üyesi için _____

Ödüller

Klee grubunun 111 nolu üyesi için	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
Kandisky grubunun 195 nolu üyesi için	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4

Lütfen seçtiğiniz kutucuğa ait istenilen detayları, aşağıdaki alana yazınız.

Miktar

Klee grubunun 111 nolu üyesi için _____

Kandisky grubunun 195 nolu üyesi için _____

Ödüller

Kandisky grubunun 131 nolu üyesi için	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
Klee grubunun 147 nolu üyesi için	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4

Lütfen seçtiğiniz kutucuğa ait istenilen detayları, aşağıdaki alana yazınız.

Miktar

Kandisky grubunun 131 nolu üyesi için _____

Klee grubunun 147 nolu üyesi için _____

Çalışma Hakkındaki Görüşler

Çalışmanın bu aşamasında, sizlerin çalışmaya dair görüşlerinizin alınması, elde edeceğimiz bulgular ve sonraki uygulamalar için oldukça önemlidir.
Lütfen aşağıdaki soruları uygun şekilde cevaplayınız.

1) Çalışmada kullanılan renk-isimlendirme görevinde ne kadar çaba sarf ettiniz?

Çok Az			Orta			Çok Fazla
1	2	3	4	5	6	7

2) Çalışmada kullanılan renk-isimlendirme görevinin zorluk derecesini nasıl buldunuz?

Çok Kolay			Orta			Çok Zor
1	2	3	4	5	6	7

3) Çalışmada kullanılan renk-isimlendirme görevini tamamladıktan sonra kendinizi ne derece yorgun hissettiniz?

Hiç Yorgun Hissetmedim			Orta			Çok Yorgun Hissettim
1	2	3	4	5	6	7

4) Çalışmada kullanılan renk-isimlendirme görevini tamamlarken ne derece engellenmiş hissetiniz?

Hiç Engellenmiş Hissetmedim			Orta			Çok Engellenmiş Hissetim
1	2	3	4	5	6	7

5) Uygulama süresince kendinizi ne derece Klee/Kandisky grubunu üyesi olarak gördünüz?

Hiç			Orta			Tamamıyla
1	2	3	4	5	6	7

6) Daha önce ressam Paul Klee ve Wassiliy Kandisky isimlerini duymuş muydunuz?

EVET	HAYIR

7) Çalışma kapsamında yanlış gruba yerleştirildiğinizi düşünüyor musunuz?

EVET	HAYIR

8) Sizce bu araştırmanın temel amacı nedir? Araştırma hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

ÇALIŞMAYA KATILDIĞINIZ İÇİN ÇOK TEŞEKKÜR EDERİZ

Katılım Ödülü İçin :

İsim:
Banka:
IBAN:

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Funda		TURHAN
Doğum Yeri ve Yılı	BANDIRMA		
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		İyi
EğitimDurumu	**Başlama - Bitirme Yılı**		**Kurum Adı**
Lise	2002	2006	Bandırma KEV Özel Anadolu Lisesi
Lisans	2006	2011	Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji Bölümü
Yüksek Lisans	2011	2014	Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü
Çalıştığı Kurum (lar)	**Başlama - Ayrılma Yılı**		**Çalışılan Kurumun Adı**
1.	2012	Halen	Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	-		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Sağ Kanat Yetkeciliğinin Liderlik Motivasyonları ve Grup Tercihleriyle İlişkisi. U. Ü. Bilimsel Araştırma Projeleri No: 2013/27.		
Yayınlar:	Kuşdil, M. E., **Turhan, F.** ve Çavuşoğlu M.(2013). Üniversite Öğrencilerinin Farklı Türden Gruplara Yönelik Algıları. *III. Bilgilendirme ve Ar-Ge Günleri'nde sunulan poster,* Bursa, Türkiye, 12-14 Kasım. **Turhan, F.,** Çavuşoğlu, M., ve Kuşdil, M. E. (2014). Liderlik Motivasyonları ve Farklı Sosyal Gruplardaki Rolü, *18. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde sunulan sözlü bildiri,* Bursa, Türkiye, 9-12 Nisan. Kuşdil, M. E., Üzümçeker, E., Çavuşoğlu, M., ve **Turhan, F.** (2014). Muktedirlerin Söylemi ve Ana Akım Sosyal Psikolojik Açıklamalar Arasındaki Benzerlikler: Taksim Gezi Parkı Protestosu Örneği, *Eğitim, Bilim Toplum, 12(47),* 78-95. Tosun, L. P., **Turhan, F. (2017).** Çevrimiçi Ansiklopedi İçeriğinin Tüketicileri ve Üreticileri Olarak Üniversite Öğrenciler, *Eğitim, Bilim Toplum, 15(59),* 74-97. **Turhan, F.,** Kuşdil, E. (2020, Haziran). *Bireylerin liderlik motivasyonlarının değer yönelimleriyle ilişkisi.* 4. Uluslararası Marmara Sosyal Bilimler Kongresi, Kocaeli, Türkiye.		

	Yıldırım, Z. M. , Genç, F., Kuşdil, M. E. , (2020). Social Psychological Factors Behind Ethnic Discrimination in Employee Selection. *Boğazici Journal, Review of Social, Economic and Administrative Studies*, vol.34, no.1, 1-23.	
E-mail:		
Tarih **İmza** **Adı Soyadı**		29/01/2021 Funda TURHAN

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı: 86162157-302.99/10128 17/11/2017
Konu: Etik Kurul (Funda TURHAN)

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

İlgi : 11.10.2017 tarih ve 60179752-300/8849 sayılı yazınız.

Anabilim Dalınız doktora öğrencisi Funda TURHAN'ın Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü'nün 10.11.2017 tarih ve 26468960-044/46014 sayılı yazısı ekinde alınan Uludağ Üniversitesi Araştırma ve Yayın Etik Kurulları Başkanlığı'nın yazısı ve karar örneği ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

imza

Prof. Dr. Filiz GİRAY
Müdür

Ek :
1-Üst Yazı (1 sayfa)
2-Karar Örneği (1 adet)

Bu Belge, 5070 sayılı Kanun hükümlerine uygun olarak elektronik imza ile imzalanmıştır.

U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Görükle Kampusu 16059 Nilüfer/BURSA Bilgi İçin:Gülşah KILIÇ
Tel : 0224 2942423 Memur
e-posta : sosbil@uludag.edu.tr Elektronik Ağ: www.uludag.edu.tr

Bu belge UDOS ile hazırlanmıştır. Teyit için: https://udos.uludag.edu.tr/teyit/?9OhNxfdRP0-IFU-Atbn2wA

BURSA

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Genel Sekreterlik

Sayı: 26468960-044/46014 10/11/2017
Konu: Funda TURHAN'ın Uygulama İzni

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 13.10.2017 tarihli ve 86162157-302.99/8945 sayılı yazınız.

İlgi yazınızda bahsi geçen Enstitünüz Psikoloji Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Funda TURHAN'ın "Minimal Grup Paradigması Koşullarında Benlik Kaynakları Tükenmesi Olgusu: Grupla Özdeşleşme ve Sosyal Baskınlık Yöneliminin Etkileri" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak anket ve ölçek soruları Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nca incelenmiş olup, alınan karar ekte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi rica ederim.

imza

Prof. Dr. Mehmet YÜCE
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek :
Karar Örneği(1 Sayfa)

Bu Belge, 5070 sayılı Kanun hükümlerine uygun olarak elektronik imza ile imzalanmıştır.

U.Ü. Rektörlüğü Görükle Kampusu 16059 Nilüfer/BURSA
Tel : 0224 294 00 86 Faks: 0224 294 00 37
e-posta : uugs@uludag.edu.tr Elektronik Ağ: www.uludag.edu.tr
Bilgi İçin:Çiğdem ŞENOL
Şef
Tel : 0224 294 00 38

Bu belge UDOS ile hazırlanmıştır. Teyit için: https://udos.uludag.edu.tr/teyit/?EJXcYa_jJk-9OSWejkYozQ

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTI TUTANAĞI

OTURUM TARİHİ	OTURUM SAYISI
27 Ekim 2017	2017-15

KARAR NO 2 : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Psikoloji Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Funda TURHAN'ın "Minimal Grup Paradigması Koşullarında Benlik Kaynakları Tükenmesi Olgusu: Grupla Özdeşleşme ve Sosyal Baskınlık Yöneliminin Etkileri" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak ölçek ve anket sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Psikoloji Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Funda TURHAN'ın "Minimal Grup Paradigması Koşullarında Benlik Kaynakları Tükenmesi Olgusu: Grupla Özdeşleşme ve Sosyal Baskınlık Yöneliminin Etkileri" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak anket ve ölçek sorularının, fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Prof.Dr.Mehmet YÜCE
Kurul Başkanı